

ห้องสมุดแห่งชาติ
NATIONAL LIBRARY

ลายไทย

พฤษภาคม ๒๔๗๕

จึงขอกได้เนื้อย่าง ๒ ไม้, เหี้ย ๑ ตัว. นมส้ม ๑ หม้อ ลิงได้ผลมะม่วง สัตว์ทั้งสามต่างได้นำมาไว้ในพุ่มไม้อันเย็นที่อยู่แห่งตน ๆ คิดว่าเมื่อถึงเวลาแล้วจึงจักบริโภค แล้วต่างก็นอนรำพึงถึงศีลของตน ๆ อยู่.

ฝ่ายกะต่ายโพธิสัตว์นั้น ครั้นถึงเวลาก็ออกไปหาหญ้ากิน พลางคิดว่า ตนเป็นสัตว์กินหญ้า เมื่อคนขอทานมาสู่สำนักตน ๆ ไม่อาจให้หญ้าได้ อาหารอย่างอื่นตนก็ไม่มี มีอยู่ก็แต่เนื้อร่างกายเท่านั้น จึงตกลงใจจะให้เนื้อร่างกายของตนแก่ผู้ที่จะมาขอ.

ด้วย เดช แห่ง ศีล ของ กะต่าย โพธิสัตว์ พิภพ ของ ท้าวสักกเทวาธิราชได้ เกิด ร้อน ขึ้น ท้าวสักกเทวาธิราชทรงอาวัชชนาการดู ทรงทรายเหตุโดยตลอด ก็ทรงดำริจะไปทดลอง จึงแปลงเพศเป็นพราหมณ์ ไปสู่สำนัก ของนาก ก่อน ขออาหารได้จากนากแล้ว ก็ไปยังสำนักสุนัขจิ้งจอกและลิงเป็นลำดับกัน แล้วจึงไป ขอ อาหาร ยัง สำนัก กะต่ายใน ภายหลัง กะต่าย ก็ ปลงใจให้ เนื้อ ร่างกาย ของ ตนโดยความยินดี แต่พราหมณ์เป็นผู้ไม่ฆ่าสัตว์ มีชีวิต กะต่ายจึงให้พราหมณ์ไปหาฟืนมาก่อไฟให้เย็นถ่านแล้ว จะบริโภคตนกะโดด ลงในกลางถ่านเพลิง เมื่อเนื้อร่างกายสุกแล้ว ก็ให้พราหมณ์บริโภคเนื้อนั้น.

ท้าว สักก เทวาธิราช จึง นฤมิต กอง ถ่าน เพลิงกองหนึ่ง เสร็จแล้ว ก็ยอก กะต่าย โพธิสัตว์ ๆ ก็ไปสู่กองเพลิง สะบัดตัว ๓ ครั้ง เพื่อให้สัตว์เล็ก ๆ ที่มีอยู่ใน ขนออกหมดแล้ว มิใช่ชื่นยานกะโดดลงในกองเพลิง โดยไม่มี ความ สะทก สะท้าน และ เสียดายในชีวิต.

ด้วยอำนาจแห่งศีล ไฟหาอาจเผา แม้ว่าขุมขนของกะต่ายโพธิสัตว์ให้ร้อนไม่ กะต่ายมีความประหลาดใจ จึงเรียกพราหมณ์มาถามว่า เหตุไฉนไฟที่พราหมณ์ก่อไว้จึงเย็นไม่ สามารถ จะ เผา ร่าง กาย เรา ให้ ร้อน ได้ พราหมณ์จึงว่า ดูกรกะต่าย เราไม่ใช่พราหมณ์ เรา เป็น ท้าวสักกเทวาธิราช แปลงกายมาเพื่อจะทดลองท่าน บัดนี้ได้เห็นประจักษ์ในคุณความมั่นคงแห่งทานของท่านแล้ว คุณของท่านจงปรากฏอยู่ตลอดกัลปเถิด ตรัสดังนั้นแล้ว ท้าวสักกเทวาธิราช จึงสะกัดเอาแท่ง บรรพตไป เขียน ลักษณะ กะต่ายไว้ในมณฑลแห่งพระจันทร์[1] แล้วก็เสด็จไปสู่เทวโลก.

---

๑. ชาดกเรื่องนี้เป็นมูลแห่งเรื่องที่โบราณกชนกล่าวกันว่า มีกะต่ายในวงพระจันทร์.

หอสมุดแห่งชาติ พระพุทธศาสนาไทยเขษมรัฐ

๒. ประเทศราวป่าที่นกคุ่มอธิษฐานให้ไฟดับแล้วไม่กลับไหม้อีก

อดีตกาลล่วงแล้ว พระโพธิสัตว์ได้เกิดเป็นลูกนกคุ่ม อาศัยอยู่ในป่าแห่งหนึ่งในแคว้นมคธ เวลานั้นลูกนกยังอ่อนอยู่จะบินและเดินไปไหนไม่ได้.

ป่าที่นกคุ่มอาศัยอยู่นั้น ไฟป่าเคยไหม้ทุกปี เวลานั้นได้เกิดไฟไหม้ป่าลุกลามมาถึงประเทศซึ่งนกคุ่มอาศัยอยู่ ฝูงนกต่างกลัวความตายพากันบินหนีภัยไปสิ้น และนกมารดายิดาของนกคุ่มก็กลัวความตาย ทิ้งลูกหนีเอาตัวรอดเช่นนกอื่น ๆ นกคุ่มโพธิสัตว์นอนอยู่ในรังตัวเดียว ยกคอขึ้นเห็นไฟไหม้ลุกลามมาจึงคิดว่า ถ้าเราบินและเดินได้ เราก็จะบินและเดินไปที่อื่น แต่เรายังบินและเดินยังไม่ได้ และเวลานี้มารดายิดาของเราก็ได้ทิ้งเราไว้หนีไปเสียแล้ว เดี๋ยวนี้เราไม่มีที่พึ่งและที่ป้องกัน เราสมควรจะทำอย่างไรดีหนอ ขณะนั้นก็คิดได้ว่า พระพุทธคุณ พระธรรมคุณ และพระสังฆคุณ เป็นสิ่งประเสริฐ สมควรที่เราจะระลึกถึง และถือเอาซึ่งความสัตย์อันมีอยู่ในตัวเรา แล้วกระทำสัตยาธิษฐานให้ไฟดับ เป็นการช่วยตัวและนกอื่น ๆ ให้พ้นภัยเถิด.

คิดดังนั้นแล้ว นกคุ่มโพธิสัตว์ก็คำนึงถึงคุณพระพุทธเจ้าทั้งหลายที่เสด็จปรินิพพานแล้ว และปรารภสภาวธรรม คือ ความสัตย์อันมีอยู่ในตน แล้วกระทำสัตยาธิษฐานว่า:

ปีกทั้ง ๒ ของเราก็มี แต่ไม่อาจบินไปได้ เท้าทั้ง ๒ ของเราก็มี แต่ไม่อาจก้าวเดินไปได้ และมารดายิดาทั้ง ๒ ของเราก็ได้บินหนีไป ทิ้งเราไว้ตัวเดียว สิ่งทั้งปวงที่กล่าวนี้ถ้าเป็นความจริงแล้วไซร้ ขอเปลวไฟจงกลับไปเสียจากที่นี้.

ด้วยอำนาจความสัตย์ที่กล่าวแล้ว เปลวไฟก็หวนกลับไปจากที่นั้น มีประมาณ ๑๖ กรีส พร้อมด้วยสัตยาธิษฐานของพระโพธิสัตว์[๒] อาศัยเหตุเรื่องนี้เป็นมูล ไฟจึงมิไหม้ประเทศที่นั้นตลอดกัลป.

---

๑. โดยนัยอันมาในวัฏฏกชาดกที่ ๕ ในกุลาวกวรรคที่ ๔ แห่งเอกนิบาต.

๒. ชาดกเรื่องนี้ เป็นมูลเหตุให้ถือกันว่า นกคุ่ม (หรือยันต์นกคุ่ม) กันไม่ให้ไฟไหม้ได้

๓. ประเทศที่อยู่อาศัยของฆฏิการนายช่างหม้อ ฝนลงไม่ได้

ใน ศาสนา พระพุทธ กัสสป สัมมาสัมพุทธเจ้า [๑] ซึ่งเป็นพระธรรมศาสดาจารย์องค์ที่ ๓ ในภัททกัปนี้ ฆฏิการนายช่างหม้อได้เป็นพุทธ อุปัฏฐาก แห่ง สมเด็จ พระ สัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้น.

ฆฏิการนายช่างหม้อผู้นี้ เป็นพระอนาคามีบุทคล ถึงซึ่งพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ เป็นที่พึ่ง ตั้งมั่นอยู่ในศีล ๕ ถึงพร้อมด้วยความเลื่อมใสอันไม่รู้หวั่นไหวในพระรัตนตรัย และถึงพร้อมด้วยอริยกันตศีล มีความสงสัยในอริยสัจจ์ ๔ ไปปราศแล้ว เป็นผู้บริโภคอาหารแต่ตอนเช้าหนเดียว เป็นผู้ประพฤติพรหมจรรย์ และเป็นผู้มีศีลมีกัลยาณธรรม.

ก็แหละฆฏิการนายช่างหม้อผู้นี้ แม้ว่าจะเป็นผู้ทำหม้อก็จริง แต่ไม่ขุดดินด้วยเครื่องมือสำหรับขุดดินหรือด้วยมือตนเอง หายเอาแต่ดินที่ผู้อื่นขุดขึ้นทิ้งแล้ว หรือดินที่หนขุดคุ้ยแล้วมาทำเป็นหม้อ และบอกกล่าวให้หม้อแก่ผู้ที่ต้องการถือเอาไปตามชอบใจแล้วก็ไปเก็บผักหักฟืน และ หาบดินมาทำหม้อตามปรารถนา ประพฤติกิจอย่างนี้และเลี้ยงมารดาบิดาผู้ชราและตามีดตลอดมา.

สมัยหนึ่งเวลาเช้า พระพุทธกัสสป ทรงถือบาตรแล้ว เสด็จสู่บ้านฆฏิการ นายช่างหม้อ เวลานั้นฆฏิการนายช่างหม้อไม่อยู่ มารดาบิดาของฆฏิการ นายช่างหม้อทราบว่า เป็นพระพุทธกัสสป์ ก็กราบทูลให้พระองค์ทรงเอาสูปพยัญชนะอันมีอยู่ในหม้อออกทำพุทธบริโภค พระพุทธกัสสปก็ทรงทำตาม สำเร็จภัตตกิจแล้วก็เสด็จหลีกไป ครั้นฆฏิการ นายช่างหม้อ กลับมาทราบเหตุนั้น ก็ยังเกิดความปีติยินดีอย่างยิ่ง.

ต่อมาครั้งหนึ่ง พระพุทธกัสสปได้ทรงถือบาตรแล้วเข้าไปสู่บ้านฆฏิการนายช่างหม้อในเวลาเช้าอีก และฆฏิการนายช่างหม้อก็ไม่อยู่ มารดาบิดาของฆฏิการนายช่างหม้อได้กราบทูลให้พระองค์ทรงถือเอาสูปพยัญชนะในหม้อออกทรงบริโภค พระพุทธกัสสปก็ทรงทำตาม เสร็จแล้วก็เสด็จหลีกไป ส่วนฆฏิการนายช่างหม้อ ครั้นกลับมาทราบเหตุนั้นก็ยังเกิดความปีติโสมนัสย์ อยู่ จนถึงกึ่งเดือนดุจนัยหนหลัง.

---

๑ โดยนัยอันมาในฆฏิการสูตรที่ ๓๑ ในมัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์

อีกครั้งหนึ่ง พระคันธกุฎีของพระพุทธกัสสปรั่วฝนตกไหลลง พระพุทธกัสสปทรงใช้ให้ภิกษุไปหาหญ้าที่บ้านฆฏิการนายช่างหม้อ เพื่อจะนำมาซ่อมแซมซึ่งหลังคาพระคันธกุฎีนั้น พระภิกษุไปดูแล้วกลับมากราบทูลว่า มีแต่หญ้าที่มุงหลังคาเรือนที่ฆฏิการนายช่างหม้ออยู่เท่านั้น หญ้านอกนี้หามิได้ พระพุทธกัสสปจึงตำรัสให้ภิกษุไปรื้อหญ้าที่มุงหลังคาเรือนที่อยู่ของฆฏิการนายช่างหม้อ เวลานั้นฆฏิการนายช่างหม้อไม่อยู่ มารดาบิดาของฆฏิการนายช่างหม้อถามทราบเรื่องแล้วก็ยอมให้ภิกษุรื้อเอาไป ครั้นฆฏิการนายช่างหม้อกลับมาทราบเหตุแล้ว ก็ยังเกิดความยินดีอยู่ถึงกึ่งเดือน เช่นวาระก่อน ๆ.

ครั้งนั้นเรือนทั้งหลายที่ฆฏิการนายช่างหม้ออยู่ มีหลังคาเป็นช่องว่างเปล่าอยู่ตลอดกาล ๓ เดือน แต่เพราะเหตุที่ฆฏิการนายช่างหม้อทรงคุณความดีมีประการต่าง ๆ ตามที่ได้กล่าวแล้ว ถึงแม้ฝนจะตกก็หาได้เปียกที่นั้นไม่ และประเทศที่นั้นได้เป็นกัปป์ฏฐิติยปาฏิหาริย์ คือ ฝนลงไม่ได้ตลอดกัลป.

๔. ไม้อ้อที่ขึ้นอยู่รอบสระโบกขรณี มีปล้องเดียวตลอดยอด

ในอดีตกาล พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพญากบ[๑] มีวานรแปดหมื่นเป็นบริวาร อาศัยอยู่ในป่าหิมพานต์แห่งหนึ่ง ในป่านั้นมีสระโบกขรณีสระหนึ่ง ซึ่งมีผู้เสื่อมน้ำหวงแหนมนุษย์และสัตว์ก็ดี ลงไปในสระนั้นแล้ว ผู้เสื่อมน้ำก็จับกินเป็นอาหารสิ้น.

วันหนึ่งฝูงวานรทั้งหลายพากันไปเที่ยวในตำบลที่ไม่เคยไป เที่ยวอยู่ในตำบลนั้นจนเวลาบ่าย แล้วแสวงหาน้ำที่จะดื่ม ได้เห็นสระโบกขรณีแห่งหนึ่ง แต่ไม่กล้าลงไปดื่ม เพราะพญากบได้สั่งไว้ว่า ในป่านี้มีต้นผลไม้ที่เป็นพิษ และมีสระโบกขรณีที่เกิดเอง แต่อมนุษย์เข้าหวงห้าม เมื่อวานรทั้งหลายจะกินผลไม้ หรือดื่มน้ำที่ตนยังไม่เคยกินและดื่มแล้ว ให้บอกพระโพธิสัตว์ก่อน โดยเหตุนี้ วานรทั้งหลายจึงได้ยับยั้ง นั่งคอยพญากบอยู่ณที่นั้น ครั้นพระโพธิสัตว์มาถึงและถามทราบความแล้ว ได้เวียนวนตรวจดูสระโบกขรณีนั้น ก็ทราบว่าสระนี้มี

๑. โดยนัยอันมาในนฬปานกชาดกที่ ๑๐ ในสีลวรรคที่ ๒ แห่งเอกนิบาต

อมนุษย์ รักษา หวงแหน อยู่ สรรเสริญบริวารของตนว่าทำถูกต้องดี.

ฝ่ายผีเสื้อน้ำรู้ว่า วานรทั้งหลายไม่ลงดื่มน้ำในสระแน่แล้ว จึงสำแดงรูปร่างแปลกประหลาดทั้งน่ากลัวน่าเกลียด แหวกน้ำออกให้เป็นช่องโผล่ขึ้นมาถามวานรทั้งหลายว่า เหตุไฉนวานรทั้งหลายจึงนั่งเฉยอยู่เล่า เชิญลงไปดื่มน้ำในสระโบกขรณีให้สำราญเถิด

พญากบีเห็นดังนั้น จึงได้เจรจาไต่ถามกับผีเสื้อน้ำ เมื่อได้ความเป็นแน่ว่า ถ้าผู้ใดลงไปในสระนี้แล้ว ผีเสื้อน้ำมีอำนาจขับกินเป็นอาหารได้ทั้งหมดแล้ว พญากบีก็กล่าวแก่ผีเสื้อน้ำว่า เราและบริวารของเราจักดื่มน้ำในสระโบกขรณีนี้ให้ได้ โดยมิให้ตกในอำนาจของผีเสื้อน้ำเลย.

พญากบีกล่าวดังนั้น ก็ให้บริวารไปนำไม้อ้อมาลำหนึ่งก่อน คำนึงถึงพระบารมีแล้วทำสัตยาธิษฐาน เข้าลงไปในปล้องไม้อ้อด้วยลมปาก ไม้อ้อก็เป็นช่องกลวงตลอด พญากบีก็ให้บริวารไปนำไม้อ้ออื่นมาอีก และเป่าด้วยลมปากเช่นครั้งก่อน แล้วส่งให้บริวารแต่การทำเช่นนั้นไม่ทันความต้องการ พญากบีจึงอธิษฐานรวมทีเดียวว่า ขอให้ไม้อ้อทั้งหลายที่ขึ้นอยู่รอบสระนี้จงมีปล้องเดียวตลอดยอดเถิด.

ด้วยอำนาจหิตจริยา คือ ประพฤติประโยชน์เกื้อกูลแก่สรรพสัตว์ อันเป็นพระคุณข้อใหญ่มีในพระโพธิสัตว์ บรรดาไม้อ้อที่ขึ้นอยู่รอบสระโบกขรณีนั้น ก็มีปล้องเดียวตลอดยอด แล้วพญากบีพร้อมด้วยหมู่วานรแปดหมื่น ต่างก็ถือไม้อ้อตัวละลำ ๆ นั่งล้อมอยู่รอบสระ ดูดน้ำด้วยไม้อ้อดื่มตามกันโดยความสำราญ ผีเสื้อน้ำหาอาจกินพญากบีและบริวารได้ไม่.

เนื่องด้วยเหตุนี้ จำเดิมแต่นั้นมา ไม้อ้อที่ขึ้นอยู่รอบสระนั้น ก็มีปล้องเดียวตลอดยอดจนตราบกาลบัดนี้.

เบ็ดเตล็ดพงศาวดารจีน

แผ่นดินไต้ถัง

ฉะบับอาจารย์ฮก

เรื่องที่ ๑๐

ตามเรื่องศิษย์พระถวนอิม ซึ่งลงในไทยเขษมฉะบับ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๗๔ ดำเนิรความแต่พระเซ็กเกียมองนิฮุดโจ๊ ประมุขแห่งพุทธบริษัท ได้ประชุมบรรดามหาเถรานุเถระพร้อมกัน ลงมติให้พระโพธิสัตว์กิมเสียนจุติลงไปเกิดเป็นพระถังซัมจั๋งในประเทศจีน ในยุคซึ่งพระเจ้าถังไทจงฮ่องเต้ (หลิซิบิ๋น) กษัตริย์ในรัชชกาลที่สองแห่งราชวงศ์ถัง ทรงปกครองประเทศ และให้พระถังซัมจั๋งอาสาพระเจ้าแผ่นดินถังไปอาราธนาพระไตรปิฎก ณประเทศไซทิ่มาสั่งสอนประชาชนชาวจีนอันเป็นพระราชประสงค์ของพระเจ้าถังไทจงฮ่องเต้ ผู้ทรงศรัทธาเลื่อมใส ในพระบวรพุทธศาสนา ทั้งเป็นการเผยแผ่พุทธลัทธิด้วย โดยมีเห้งเจี้ยโป๊ยก่าย ซัวเง่ง เป็นสานุศิษย์ป้องกันภยันตราย และมีม้ามังกรเป็นพาหนะเดินทางไปไซทิ ตามทางที่ไปได้ต่อสู้ปราบปรามยักษ์มารร้ายต่าง ๆ และที่จะกล่อมเกลานิสสัยให้

กลับใจเข้าสู่ ทาง อันเย็นสัมมาปฏิบัติได้ ก็ช่วย
เหลือให้เย็นผลสำเร็จไป โดยอาศัยพุทธา-
นุภาพเป็นเครื่องค้ำครอง ดังเช่นอั้งไฮ้หยิ
ซึ่ง ปรา กฏใน เรื่อง ศิษย์ พระ กวนอิม แล้วนั้น
เรื่องพิศดารเรื่องนี้ก็มีความ สืบเนื่อง ติดต่อ กัน
มาดังพิสดารต่อไปนี้

ครั้งเดิม แต่ เห้งเจีย ศิษย์ใหญ่ ของพระถัง-
ซัมจั๋งได้อาราธนาพระกวนอิมมาทรมาน อั้งไฮ้
หยิบุตรงู่ม่ออ๋องและนางล่อซัว ซึ่งจะทำร้าย
พระถังซัมจั๋ง จนกะทั่งอั้งไฮ้หยิรู้สึกยาปยุญ
คุณโทษ และยอมตนเป็นศิษย์พระกวนอิม
ตามไปอยู่ยังสำนักน่ำไฮ้แล้วนั้น พระถังซัมจั๋ง
กับสานุศิษย์ทั้งสามก็เดินทางมุ่งตรงปราจิมทิศ
ต่อไป เวลานั้นเป็นเวลาระหว่างวสันตฤดู
แต่ทั้งศิษย์และอาจารย์พากันบ่นว่าร้อนผิดปกติ
ทั้งนี้เนื่องด้วยได้พากันล่วงเข้าสู่แดนภูเขาฮ้วย
เอ๋ยมซัวแล้ว ภูเขาฮ้วยเอ๋ยมซัวนี้เป็นภูเขาไฟ
มีขนาดสูงใหญ่เหลือประมาณ ตั้งอยู่ในทางที่
จะไปไซทิ การเดินทางไปไซทิจะต้องข้าม
ภูเขานี้ ทางอื่นหามีไม่ แต่ภูเขานี้มีแสงเพลิง
อันร้อนแรงพลุ่งขึ้น ที่ยอดดุจปล่องไฟ อันมหึมา
ตลอดวันตลอดเวลามิหยุดหย่อน ผู้ใดที่ยัง
อาจเข้าไปใกล้ ถึงแม้ร่างกายจะทำด้วยเหล็ก
หรือทองแดง ก็จะละลาย สูญหายไป ในพริบตา

เดียว ส่วนความร้อนของไฟในภูเขานี้ได้แผ่
ไปไกลถึงแปดร้อยโยชน์โดยรอบ และภูมิ
ประเทศภายในเขตต์แห่งรัศมีแปดร้อยโยชน์นี้
มิฤดูร้อนทั้งสิบสองเดือนไม่มีฤดูอื่นผลัดเปลี่ยน
เลย เพราะฉะนั้นเมื่อพระถังซัมจั๋งกับศิษย์ย่าง
เข้ามาในแดนแห่งภูเขานี้ จึงรู้สึกร้อนผิดปกติ
ทั้ง ๆ ที่ระหว่างนั้น เป็นกาลเวลาแห่งวสันตฤดู
และเมื่อยิ่งเดินล้ำเข้ามา ในเขตต์มากเข้า ก็ยิ่ง
ร้อนจัดขึ้นจนเหงื่อไหลโซมไปตามกัน เมื่อ
เดินต่อมาอีกหน่อยก็ถึงทุ่งกว้างแห่งหนึ่ง ใน
ทุ่งกว้างนี้ไม่มีหญ้า และต้นไม้ใด ๆ ขึ้นเลย
มีบ้านอยู่บ้านเดียวเท่านั้น บ้านนี้หลังคามุง
ด้วยกะเบื้องสีแดง กำแพงบ้านก่อด้วยอิฐ
สีแดง และบานประตูหน้าต่างก็ทาล้วนด้วยสี
แดงตลอด เห้งเจีย จึงเดินไปที่ประตูบ้าน เห็น
ชายชราคนหนึ่ง ท่าทาง เย็นคนใจบุญ ยืนอยู่ที่
ประตูบ้าน จึงเข้าไปคำนับแจ้งเรื่องที่ตนกับ
พระถังซัมจั๋ง และศิษย์อื่น ๆ จะไปอาราธนา
พระไตรปิฎกณไซทิ มาถึงตำบลนี้รู้สึกอากาศ
ร้อนผิดปกติ ใคร่จะทราบเหตุผล ชายชรา
นั้นเป็นเจ้าของบ้านที่กล่าวข้างบนนี้ ทราบว่า
พระถังซัมจั๋งกับศิษย์เป็นชาวประเทศจีนแผ่นดิน
ไต้ถังจะไปอาราธนาพระไตรปิฎกณไซทิ ก็
ยินดีและอนุโมทนาในการนี้ด้วย และอาราธนา

พระถังซัมจั๋งกับศิษย์เข้าไปพักในบ้าน ถวายอาหารบิณฑบาตตามควร แล้วซักแจงถึงเหตุที่อากาศในแถบนี้ร้อนผิดปกติว่า ตำบลนี้อยู่ในแดนภูเขาไฟฮ้วยเอ๋ยมซัว จึงมีความร้อนผิดปกติ ไม่มีทิณชาติ และพฤกษาชาติใด ๆ งอกขึ้นเลย เพราะแผ่นดินร้อนระอุอยู่เช่นนี้ตลอดกาล เคราะห์ดีที่มีสตรีผู้หนึ่งชื่อนางล่อซัวเบ็นภรรยางูม่ออ๋อง ถือศีลอยู่ณถ้ำปอเยียวต๋อง ภูเขาจุ้ยหุ้นซัว ทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ ไกลจากตำบลนี้ประมาณ พันห้าร้อยโยชน์ มีพัดวิเศษอยู่เล่มหนึ่งทำด้วยเหล็ก เมื่อคลี่ออกมีรูปเหมือนใบกล้วยมีอิทธิฤทธิ์มาก มาช่วยพัดให้ไฟในภูเขานี้ดับไปชั่วคราว และเกิดฝนโดยอำนาจของพัดนั้น เบ็นโอกาสให้ชาวตำบลนี้ได้ทำนาทำสวนหาอาหารไว้เลี้ยงชีพปีละครั้ง ชาวบ้านเหล่านี้เรียกนางนั้นว่าเทพธิดาพัดเหล็ก ส่วนสามีของนางไปอยู่กับภรรยาอีกคนหนึ่ง ที่ถ้ำม่อหุ้นต๋อง ภูเขาเจ็กลุ่ยซัว การจะไปไซที่ต้องข้ามภูเขาไฟนี้ ทางอื่นหามีไม่ แต่ถ้าที่ภูเขาฮ้วยเอ๋ยมซัวมีไฟอยู่ฉะนี้แล้ว ก็ไม่เห็นว่าจะข้ามไปได้อย่างไร เว้นไว้แต่จะได้พัดของเทพธิดาพัดเหล็กมาพัดให้ไฟดับสูญหายไป แต่การที่จะได้พัดนี้มากเห็นว่ายากเต็มที เมื่อพระถังซัมจั๋งได้ฟังเรื่องภูเขาไฟฮ้วยเอ๋ยมซัวตลอดแล้ว ก็รู้สึกท้อใจ เพราะแลไม่เห็นทางที่จะผ่านพ้นอุปสรรคนี้ไปได้อย่างไร ส่วนเห้งเจีย เห็นอาจารย์ของตนวิตกเช่นนั้น ก็รับรองว่าจะพยายามจนสุดกำลังความสามารถ ที่จะไปขอยืมพัดที่กล่าวแล้วจากนางล่อซัวมาปราบไฟร้ายนี้ให้เหือดหายและพาอาจารย์ไปให้ถึงไซที่จนได้ ว่าแล้วก็ลาอาจารย์และชายชราเจ้าของบ้านเหาะหายไปในอากาศในพริบตาเดียว ชายเจ้าของบ้านเห็นเห้งเจียศิษย์พระถังซัมจั๋งมีฤทธิเดชเช่นนั้น ก็คิดใจและพูดกับพระถังซัมจั๋งว่า เมื่อเห้งเจียมีอิทธิฤทธิเช่นนี้การคงสำเร็จ ถ้าปราบไฟร้ายนี้ให้ดับสูญไปได้ก็จะเบ็นกุศลหาที่เปรียบมิได้ โดยมนุษย์และสัตว์ทั่วไป ในแถบนี้จะได้พ้นจากความร้อนอันผิดปกติที่ได้ทรมานมาหลายชั่วอายุคนแล้วนั้น แต่พระถังซัมจั๋งมิได้ตอบประการใดโดยยังรู้สึกหนักใจอยู่

การที่เห้งเจียอาสาพระถังซัมจั๋งไปขอยืมพัดที่นางล่อซัวนี้ มีคำในพังเพยว่า เห้งเจียจะได้พัดมาสมประสงค์ แต่จะได้รับความลำยากมากแทบถึงชีวิต หากได้อาศัยพุทธานุภาพคุ้มครอง จึงทำการได้สำเร็จ ทั้งนี้เบ็นเพราะเห้งเจียยังมีเวรติดตัวอยู่ ต้องทำการล้างเวรนั้นด้วยเลือดเนื้อร่างกาย กล่าวคือ

เมื่อห้าร้อยปีมาแล้ว เห้งเจียได้ขึ้นไปทำการ
จลาจลบ่นสวรรค์ เง็กเซียงฮ่องเต้มีเทวบัญชา
ให้ทักถลิทอองกับโลเฉียไทจิอยุตร คุมพล
เทพยุตรลงมาจับตัวเห้งเจีย สู้เห้งเจียไม่ได้
เมื่อยี่หนิงจินกุนมาช่วย จึงจับได้มอบตัวให้ ไท้
เสียงเล่ากุน ๆ จึงขัง เห้งเจีย ใส่ลงใน เบ้าโย้ย
ก่วยและสูบเพลิงเผาอยู่เจ็ดวัน ไท้เสียงเล่ากุน
คิดว่า เห้งเจียคงไหม้เป็นจุณณ์ไปแล้ว จึงเปิด
เบ้าขึ้นดู เห้งเจียไม่ตายพอเห็นฝาเบ้าเผยอก็
ดันฝาเบ้าออกทันที และกะโดดขึ้นยืนบนปาก
เบ้าแล้วเผ่นเข้าทำร้ายไท้เสียงเล่ากุน เบ้าหก
และถ่านไฟหล่น ลงไป ยังเมืองมนุษย์สองสาม
ก้อนเลยกลายเป็นภูเขาไฟฮ้วยเอียมซัวนี้ ส่วน
เห้งเจีย กำลังบันดาลโทษะก็เข้าทำร้ายบรรดา
เทพดาเหล่านั้น กระจายไป แล้วเลยขึ้นไป
ยนพระที่นั่ง เทียนลกเต้ยไล่เง็กเซียงฮ่องเต้ ให้
ออกจาก ตำแหน่งโดยตน จะเป็นเง็กเซียงฮ่อง
เต้แทนต่อไป เง็กเซียงฮ่องเต้ จึงให้เทพยุตร
องค์หนึ่งไป อาราธนา พระเซ็กเกียมองนิฮุดโจ๊
ขึ้นมายนสวรรค์โดยด่วน พระเซ็กเกียมองนิ
ฮุดโจ๊เสด็จขึ้นมาถึงเห็นเห้งเจียขึ้นนั่งอยู่ยนพระ
ที่นั่งเทียนลกเต้ย ทรงพิจารณาดูด้วยญาณ
อันประเสริฐก็ทรงทราบได้ว่าเห้งเจียนี้ จะเป็นผู้
ทำประโยชน์ให้แก่โลกได้อย่างดี แต่เป็นผู้มี
ทิฏฐิมาก ต้องทรมานให้แสนสาหัสแล้วก็จะใช้
การได้เรียบร้อย ทรงรำพึงพลางเสด็จเข้า
ไปหาเห้งเจีย รับสั่งว่า เจ้าได้อบรมความดี
มาแล้วอย่างไร จึงยังอาจ จะเข้ามารับ ตำแหน่ง
เง็กเซียงฮ่องเต้นี้ เห้งเจียทูลตอบว่า การ
อบรมคุณความดี อย่างไรนั้น ข้าพเจ้าไม่เข้าใจ
รู้สึกแต่ว่า การรับตำแหน่งใดในโลกนี้ ถ้า
ใครมีฤทธาศักดานุภาพมาก ก็สามารถ ถือเอา
ตำแหน่งนั้น ๆ ได้ และข้าพเจ้าก็เชื่อว่าเป็น
ผู้มีฤทธิผู้หนึ่ง พระตถาคตทรงพระสรวลแล้ว
ตรัสว่า การที่เจ้าเชื่อตัวเจ้าว่าเป็นผู้มีฤทธินั้น
เจ้ามีฤทธิเพียงใดเจ้าจึงเชื่อเช่นนั้น เห้งเจียทูล
ตอบว่า ข้าพเจ้ามีความสามารถจำแลงแปลง
กายได้ถึงเจ็ดสิบสองอย่าง ทั้งล่องหนหายตัว
เหาะเหิร เดินอากาศ ดำดิน ลุยน้ำ ลุยไฟ ได้ทุก
อย่าง และอาจสามารถกลังกาทีเดียวไปถึง
ขอบจักรวาลได้ พระเซ็กเกียมองนิพุทธเจ้า
รับสั่งว่า ฤทธิเดชของเจ้าเพียงเท่าที่ว่านั้น
ยังไม่เพียงพอแก่ตำแหน่ง เง็กเซียงฮ่องเต้ ที่
เจ้าว่า กลังกาทีเดียว ถึงขอบจักรวาลนั้น ไม่น่า
เชื่อ อย่าว่าแต่จะกลังกาไปถึงขอบจักรวาลเลย
เพียงแต่ฝ่ามือ ของเรานี้ ก็จงกลังกาให้พ้น เสีย
ก่อนเถิด รับสั่งพลางแบพระหัตถ์ยื่นออกไปให้
เห้งเจีย ๆ มิพักต้องให้เตือน เย็น คำ รบ สอง

กะโดดขึ้นเกาะบนพระหัตถ์ทางเบื้องพระอังคุยฐ์ แล้วก็ตีลังกาไปทันที ขณะนี้ ตัวเห้งเจียปลิวไปรวดเร็วยิ่งกว่าลมพัด และรู้สึกว่าตนได้ไปถึงขอบจักรวาลในชั่วพริบตาเดียว แต่โดยพุทธอภินิหาร เมื่อเห้งเจียตีลังกาไปไกลเท่าใด พระหัตถ์ของพระเซ็กเกียมองนิพุทธเจ้าก็แผ่ออกไปไกลเพียงนั้น ส่วนเห้งเจียหารู้สึกไม่ว่า ตนยังคงอยู่ในเขตต์พระหัตถ์ของพระพุทธองค์นั่นเอง เมื่อรู้สึกตนว่ามาถึงขอบจักรวาลนั้น เห็นมีต้นจันทน์ขึนเรียงกันห้าต้น จึงถ่ายปัสสาวะไว้ที่โคนต้นกลาง แล้วตีลังกากลับมาทูล พระเซ็กเกียมองนิพุทธเจ้าว่า ได้ไปถึงขอบจักรวาล และทูลประพฤติเหตุที่ได้เห็นและกระทำ พระพุทธองค์ทรงพระสรวลรับสั่งว่าเจ้ากล่าวคำมุสาวาท เจ้าไม่ได้ไปพ้นฝ่ามือของเราเลย ที่เจ้าว่าเห็นต้นจันทน์ห้าต้นนั้นคือนิ้วมือเราต่างหาก และได้ถ่ายปัสสาวะไว้ที่โคนนิ้วกลางของเราด้วย มิเชื่อก็จงพิจารณาดูเถิด เห้งเจียประหลาดใจที่พระพุทธองค์รับสั่งเช่นนั้น ครั้นพิจารณาดูที่โคนพระมัชฌิมา ก็ปรากฏว่ามีน้ำปัสสาวะยังอุ่น ๆ อยู่ก็ยิ่งประหลาดใจมากขึ้น และสงสัยไปต่าง ๆ ว่า พระเซ็กเกียมองนิพุทธเจ้าทรงทราบได้อย่างไร ในที่สุดเห้งเจียเข้าใจว่าที่นี่คงมีผู้จะยามทำนายได้ว่าตนทำอะไร คิดจะแก้ไขในเรื่องนี้ จึงทูลพระพุทธองค์ว่า ขอทดลองดูให้แน่ใจอีกครั้ง ว่าแล้วก็กะโดดขึ้นบนพระหัตถ์ของพระพุทธองค์ตั้งท่าจะตีลังกาไปอีก ทันใดนั้นพระพุทธองค์ก็คว่ำพระหัตถ์สลัดตัว เห้งเจีย ปลิวไป ตกลงในมนุษย์โลกและบังเกิดเป็น ภูเขาใหญ่ ชื่อเง่าเฮ่งซัว ครอบตัว เห้งเจียไว้แน่นหนา จะกะดุกกะดิกก็มิได้ตลอดร่างกายเหลือไว้แต่เพียงหน้าเท่านั้น และพระองค์ทรงสาปว่า ต่อไปอีกห้าร้อยปี เมื่อพระถังซัมจั๋งโพธิสัตว์รับอาสาพระเจ้าแผ่นดินจีนไปอาราธนาพระไตรปิฎก ยังประเทศไซที ผ่านมาทางนี้ จึงให้เห้งเจียพ้นจากการทรมานนี้ แล้วเป็นศิษย์พระถังซัมจั๋ง เดินทางไปไซที ต้องทำการต่อสู้ปีศาจมารร้ายป้องกันพระถังซัมจั๋งตลอดทางไปไซที อาราธนาพระไตรปิฎกมาถวายพระเจ้าถังไทจงฮ่องเต้เป็นผลสำเร็จได้ จึงจะพ้นเวรกรรมที่ได้มากระทำจลาจลบนสวรรค์นี้ แล้วและจึงสำเร็จมรรคผลต่อไป ในเวลาที่พระพุทธองค์ทรงขว้าง เห้งเจีย ลงมาจากสวรรค์นี้เป็นรัชชสมัยของราชวงศ์ฮั่นเป็น กษัตริย์ ปกครองประเทศจีน และวงศ์กษัตริย์ในประเทศจีนได้เปลี่ยนไปหลายวงศ์จนถึงราชวงศ์ถัง พระเจ้าถังไทจงฮ่องเต้ ซึ่งเป็นกษัตริย์องค์ที่สอง

ได้มีรับสั่งให้ พระถังซัมจั๋งไปอาราธนาพระไตรปิฎกณไซที่ พระถังซัมจั๋งเดิรทางมาพบเห้งเจียที่ภูเขาอันแกะยันต์ที่พระพุทธองค์ทรงปิดสาปไว้ ออกจากศิรษะเห้งเจีย ๆ จึงออกจากภูเขาได้ นับเวลาที่เห้งเจียถูกภูเขาครอบอยู่นี้ได้ประมาณห้าร้อยปี และเห้งเจียคิดถึงคุณของพระถังซัมจั๋ง จึงยอมเป็นสานุศิษย์ติดตามไปไซทิ์ด้วย ช่วยป้องกันปราบปรามศัตรูตลอดทางมา จนตราบเท่าได้อาสาไปขอยืมพัดนางล่อซัวมาดับไฟที่ภูเขาฮ้วยเอ๋ยมซัว อันเกิดขึ้นด้วยผลแห่งการกระทำของเห้งเจียเอง ดังได้กล่าวมาแล้วแต่ต้นนั้น

ฝ่ายทางล่อซัวมารดาอั้งไฮ้หยิ จำเดิมแต่ทราบว่า เห้งเจีย อาราธนาพระกวนอิมมาขับบุตรของตนไปไว้ณสำนักน้ำไฮ้ ก็เศร้าโศกเป็นอันมาก และตั้งใจจะแก้แค้นเห้งเจียอยู่เสมอ ทั้งนี้เป็นด้วย น้ำใจ ของนาง ยังตกอยู่ในสภาพอันเป็นมิจฉาทิฐิ เข้าใจว่าการที่บุตรของตนตกไปอยู่ในสำนักพระนั้น เป็นการทรมานร้ายกาจ ขณะนั้นพอสาวใช้นำความมาแจ้งว่า เห้งเจียมาหาและคอยอยู่หน้าถ้ำ ก็พลันบันดาลโทษะอย่างแรงกล้าเมื่อได้ยินนามของเห้งเจีย ผู้คู่อริ จึงรีบแต่งตัว ถือพัดวิเศษปาเจียสีออกมา พอเห็นเห้งเจียก็ต่อว่าเรื่องบุตรของตนด้วยถ้อยคำอันเย็นผรุสวาท เห้งเจีย จะอธิบาย ชี้แจงให้เห็น คุณ ความดี ที่บุตรของนางได้ ประสพด้วย ประการใด ๆ นางก็หาเชื่อฟังไม่ ตรงเข้าต่อสู้กับเห้งเจียด้วยกำลังโทษะได้พักหนึ่งก็อ่อนกำลัง เห็นว่าจะสู้เห้งเจียด้วยกำลัง ฝีมือไม่ได้ จึงหยิบพัดวิเศษออกพัดไปที่เห้งเจียสองสามที ทันใดนั้นตัวเห้งเจียก็ปลิวไปประดุจถูกลมกรดพัดจะทรงกำลังกายต่อต้านเท่าใดก็ไม่สำเร็จ และปลิวไปเช่นนี้ตลอดคืนต่อรุ่งสว่าง จึงตกลง บนยอดเขา แห่งหนึ่ง เห้งเจียริบเกาะก้อนศิลาใหญ่ไว้และพิจารณาอยู่ค่หนึ่งก็ทราบว่า เขานี้ คือ เขาพระสุเมรุ เห้งเจียตกใจว่า ได้ถูกลมพัดมาไกลถึงเพียงนี้ เห้งเจียเคยมาที่เขาพระสุเมรุอยู่ก่อนแล้ว และทราบว่า พระโพธิสัตว์เล่งเกียสำนักอยู่ณเขานี้ จึงไปหาเล่าประพฤติเหตุให้พระโพธิสัตว์ทราบ พระโพธิสัตว์เล่งเกียอธิบายว่าพัดนี้เรียกว่าพัดปาเจียสีทำด้วยเหล็กเมื่อคลี่ออกมีรูปเหมือนใบกล้วย เมื่อเริ่มสร้างฟ้าดินประกอบอากาศธาตุยังเกิดมีพัดนี้ จึงใช้ดับไฟใด ๆ ที่ร้ายแรงได้ เมื่อพัดถูกมนุษย์คนใดจะปลิวไปถึงแปดหมื่นสี่พันโยชน์จึงหยุด ส่วนท่านถูกพัดปลิวจากภูเขาจุ้ยหุ้นซัว มาถึงที่นี่หนทางเพียงห้าหมื่นโยชน์เท่านั้น ทั้งนี้เพราะ

ท่านมีอานุภาพมากอาจเรียกเมฆหยุดได้ มิ
ฉะนั้น จะปลิวไปไกลกว่านี้มาก แล้วพระโพธิ
สัตว์ให้ยาป้องกันลมร้าย แก่เห้งเจียเม็ดหนึ่ง
ยานี้เป็นของพระยุไลประทานไว้ เห้งเจียได้
ยาแล้วจึงเหาะมายังเขาจุ้ยหุ้นซัว ในชั่วเวลา
ประเดี๋ยวเดียว และท้านางล่อซัวให้ออกมา
รบกันอีก นางล่อซัวทราบว่าเห้งเจียกลับมา
ในเวลาอันเร็วเช่นนี้ก็ประหลาดใจ และชัก
ครั่นคร้ามฤทธิของเห้งเจีย เพราะตามธรรมดา
เมื่อนางใช้พัดนี้โบกลมไปถูกใครก็ปลิวไปถึง
แปดหมื่นสี่พันโยชน์ ซึ่งจะกลับมาเร็วเช่นนี้
ไม่ได้ นางแข็งใจออกไปต่อสู้กับเห้งเจียและใช้
พัดโบกพัดไปที่ เห้งเจียหลายหน แต่เห้งเจีย
คงยืนอยู่เป็นปกติหาปลิวไปเหมือนครั้งก่อนไม่
นางมีความตกใจและรีบหนีเข้าถ้ำ ปิดประตู
ลงกลอนวางคนรักษาแข็งแรง เห้งเจียจำแลง
เป็นแมลงหวี่เข้าไปในถ้ำลักพัดของนางล่อซัว
ได้ก็ดีใจ รีบไปที่เขาช้วยเอ๋ยมซัว และกะพือ
พัดตรงไปที่ภูเขาไฟ ทันใดนั้นไฟกลับกำเริบ
ลุกโชติช่วงไปทั้งเขา และลามไล่เผา เห้งเจีย
ติด ๆ ไป หากเห้งเจียมีฤทธิ์เดชมาก จึง
รีบเหาะหนีพ้นไปอย่างหวุดหวิด ถ้าเป็นคน
อื่นก็คงเป็นเถ้าไปในชั่วนาทีเดียว เวลานั้น
เห้งเจีย รู้สึกตกใจ และประหลาดใจระคนกันที่
พัดนี้ให้ผลตรงข้ามกับความหวัง ขณะที่
กำลังตริกตรองอยู่นั้นก็ได้ยินเสียงร้องเรียกว่า
ท่านเห้งเจียไม่ต้องเป็นทุกข์ ข้าพเจ้าจะแนะทาง
ให้ได้พัดที่ท่านต้องการ เห้งเจียเหลียวไปดู
ก็ทราบว่า เจ้าเขาช้วยเอ๋ยมซัว จึงบอกว่าพัด
นั้นได้มาแล้ว แต่เมื่อพัดไปที่เขาช้วยเอ๋ยมซัว
ไฟกลับลุกโชติช่วงยิ่งขึ้น อันเป็นผลตรงข้าม
กับที่ต้องการ เจ้าเขาขอดูพัดที่เห้งเจียได้มา
แล้วก็บอกว่า พัดนี้เป็นพัดปลอม ซึ่งนางล่อซัว
สร้างขึ้นไว้ สำหรับลวงคนที่จะคิดลักพัดของ
นาง ท่านเห้งเจียต้องรีบไปหางู่มออ๋อง จึงจะ
สำเร็จ เวลานี้งู่มออ๋องกำลังอยู่กับนางเจ็กมิ่น
กงจู๊ภรรยาน้อยที่ถ้ำม่อหุ้นต๋ง ณภูเขาเจ็กลุ่ย
ซัวทางทิศอาคเนย์ทางจากที่นี่ประมาณสามพัน
โยชน์ เห้งเจียได้ฟังก็ขอบใจเจ้าเขาแล้วรีบ
เหาะไปยังเขาเจ็กลุ่ยซัวทันที พอถึงก็เข้าไป
หางู่มออ๋องแจ้งความประสงค์ให้ทราบ งู่มอ
อ๋องเห็นเห้งเจียก็โกรธว่า ให้พระกวนอิมจับอั้ง
ไอ้หยิบุตรของตัวไปฆ่าเสีย เห้งเจียจะอธิบาย
เท่าใด ๆ ก็ไม่เชื่อจึงเกิดต่อสู้กันขึ้นอย่าง
ทระหด ยังมิทันแพ้ชะนะกัน ก็มีเสียงร้องว่า
ท่านงู่มออ๋อง นายข้าพเจ้าให้มาเชิญท่านไป
ให้ทันเวลาเลี้ยงโต๊ะ งู่มออ๋องได้ยินก็นึกขึ้น
มาได้ว่าได้รับเชิญของเพื่อนไว้ว่าจะมาร่วมโต๊ะ

ด้วยในการมงคลของเพื่อนนั้น จึงเอาอาวุธของตนกดอาวุธของเห้งเจียไว้ รบเพื่อไปในการมงคลของเพื่อนก่อน แล้วจึงจะมาต่อสู้กันให้ถึงแพ้ชะนะ ว่าแล้วก็รีบไปทันที เห้งเจียใคร่จะทราบว่างูม่ออ่องจะไปในงานมงคลอะไร ที่ไหน ก็กลายเป็นสายลมติดตามไปพร้อมกัน พอมาถึงหน้าเขาแห่งหนึ่ง งูม่ออ่องก็หายเข้าไปในเขานั้น ผูกสัตว์กิมเง่งที่ขมาไว้หน้าเขา เห้งเจียเห็นดังนั้นก็คิดอุบายขึ้นได้ คือ จำแลงกายเป็นงูม่ออ่องขี่สัตว์กิมเง่งเหาะขึ้นบนอากาศ มาถึงเขาจุ้ยหุ้นซัวที่นางล่อซัวอยู่ และเข้าไปหานางล่อซัวล่อลวงเอาพัดปาเจียสิมาได้ โดยนางหลงเชื่อว่าเป็นสามีของนาง ขณะนำพัดมานั้น งูม่ออ่องซึ่งกลับจากเลี้ยงโต๊ะและทราบว่า สัตว์กิมเง่งหายไปก็นึก ทราบได้ว่า เห้งเจียคงลักไปและปลอมไปล่อลวงเอาพัดที่นางล่อซัว จึงเหาะไปคักตามทางที่จะไป เขาฮ้วยเอียมซัวและแปลงตัวเป็นโย่ยก่ายคอยอยู่ ประเดี๋ยวก็เห็นเห้งเจียถือพัดปาเจียสิมาจึงเข้าไปรับรอง และว่าท่านอาจารย์ให้มาคอยช่วยเหลือ เพราะเห็นหายไปนาน และขอดูพัด เห้งเจียตายใจเล่าเรื่องที่ได้กระทำมาแต่ต้นให้โย่ยก่ายปลอมฟัง แล้วก็ส่งพัดให้ ทันใดนั้นงูม่ออ่องก็กลายเป็นรูปเดิม จะนำพัดกลับไป เห้งเจียโกรธและเสียใจเหลือประมาณ จึงตรงเข้ารุกรบกับงูม่ออ่องอย่างไม่คิดชีวิต หวังจะแย่งพัดคืนให้ได้ ขณะนั้น โย่ยก่ายซึ่งได้รับคำสั่งพระถังซัมจั๋งให้มาช่วยเห้งเจีย กับเจ้าเขาก็มาถึง จึงช่วยกันล้อมรบงูม่ออ่อง ๆ ก็กลายเป็นชาติเดิม คือ กระบือเผือกใหญ่ปากพ่นไฟเข้ารบกับเห้งเจียเสียงหวั่นไหว ทันใดนั้น เจ้าเขากับบริวาร พร้อมทั้งเจ้ากิมเอ๊ยดที่ลักเต็ง ลักกะ และหมู่เจ้าผู้รักษาธรรมทั้งหลายก็พร้อมกันมาช่วยจับงูม่ออ่อง ๆ เหลือกำลัง ก็ขวิดซ้ายขวาหนีไปเข้าถ้ำนางล่อซัว ภรรยาหลวงแจ้งเรื่องให้นางทราบแล้วส่งพัดคืนให้ ทันใดนั้นได้ยินเสียงประตูถ้ำทำลายลงก็โกรธ จะออกไปต่อสู้กับข้าศึก นางล่อซัวมีความตกใจมาก บอกให้สามีเอาพัดไปให้เห้งเจียเสีย เพื่อจะได้ไม่ต้องต่อสู้กันเป็นการลำบากต่อไป งูม่ออ่องไม่ยอมจึงออกไปรบกับพวกเห้งเจีย เมื่อเห็นว่าสู้ไม่ได้ก็หนีไป แต่จะไปทางทิศไหนก็ไปพบแต่ทหารพระยุไลมาคักอยู่ทุกทิศ และบอกว่าพระยุไลเจ้ามีพุทธบัญชาให้มาคอยจับ งูม่ออ่องไม่ทราบว่าจะหนีไปทางทิศไหนได้ ก็เหาะขึ้นบนอากาศ ทันใดนั้นก็พบถักทะลิที่อ่องและโลเฉียไทจือกับทหารเทพดาสะกัดไว้ และร้อง

ว่าเง็กเซียงฮ่องเต้มีเทวโองการให้เรามาคอยจับเจ้า งูม่ออ่องจึงกลายเป็นกระบือเผือกใหญ่ตรงเข้าทำร้ายฉกทะลึทึ่องๆ เอากะบี่ฟันและเห้งเจียก็ตามมาทัน โลเฉียจึงร้องว่าท่านเห้งเจีย พระยูไลเจ้าคือพระตถาคตได้มีพุทธฎีกามาให้เง็กเซียงฮ่องเต้ว่า พระถังซัมจั๋งมาพบอุปสรรคที่เขาฮ้วยเอ๋ยมซัว เห้งเจียผู้เดียวจะจับงูม่ออ่องไม่ได้ ให้บิดากับข้าพเจ้ามาช่วย เห้งเจียจึงบอกว่างูม่ออ่องมีฤทธิ์มาก ทำอย่างไรจึงจะปราบได้ โลเฉียหัวเราะและว่าท่านอย่าสงสัยเลย ข้าพเจ้าจะจับขางูม่ออ่องให้เดี๋ยวนี้ ว่าแล้วก็แปลงกายเป็นสามศีรษะหกมือ กะโดดขึ้นบนหลังงูม่ออ่องเอาเกี่ยมพั่นศีรษะงูม่ออ่องขาดกะเด็นไป แต่ก็มีศีรษะงอกออกมาแทนใหม่ ปากพ่นควันดำออกมาพลุ่งๆ ตาแดงดุจแสงอาทิตย์ โลเฉียก็พั่นขาดออกไปอีก และก็มีออกมาแทนอีก โลเฉียพั่นถึงสิบศีรษะ ก็มีออกมาแทนทันทีทั้งสิบศีรษะ โลเฉียจึงเอาจักรอันเป็นเทพอาวุธออกแขวนไว้ที่เขางูม่ออ่องก็เกิดเป็นเพลิงไหม้เขางูม่ออ่องๆ ร้อนดินรนใคร่จะแปลงกายหนีไป แต่ถักทะลึทึ่องเอาแว่นวิเศษคอยส่องไว้ จะแปลงกายหนีมิได้ ก็สุดฤทธิ์ร้องขอชีวิตและจะยอมปฏิบัติตามคำสอนของพระพุทธเจ้า โลเฉียจึงบอกให้ส่งพัดมา งูม่ออ่องบอกว่าอยู่ที่ภรรยา โลเฉียจึงเอาเชือกวิเศษร้อยจมูกงูม่ออ่องจูงไปยังถ้ำปอเจียวต๋อง เห้งเจีย โป๊ยก่าย เจ้ากิมกังทั้งสี่และฝูงเทพารักษ์เจ้าเขาก็ตามไป งูม่ออ่องร้องบอกภรรยาให้นำพัดมาถ่ายชีวิต นางล่อซัวได้ยินดังนั้นก็เปลื้องเครื่องแต่งตัวอันล้วนแล้วไปด้วยเพ็ชรนิลจินดาออกหมด แต่งเย็นนางชีนำพัดออกมาให้และขอชีวิตตนกับสามีไว้ เห้งเจียรับพัดแล้วก็พร้อมกันทั้งฉกทะลึทึ่อง โลเฉียและเทพารักษ์ลักเต็ง ลักกะ เจ้าเขาก็เหาะไปยังที่ที่พระถังซัมจั๋งพักอยู่ แล้วพากันไปยังภูเขาฮ้วยเอ๋ยมซัว เห้งเจียก็เอาพัดโยกไปที่ภูเขาฮ้วยเอ๋ยมซัวไปสี่สิบเก้าครั้ง ตามที่นางล่อซัวชี้แจง ไฟอันมีกำลังร้อนไปไกลถึงแปดร้อยโยชน์ก็เหือดหายสิ้นเชื้อหมดความร้อนต่อไป ชาวแถบถิ่นเหล่านั้นก็ได้รับความสุข พากันสรรเสริญพระถังซัมจั๋งกับศิษย์ทั่วไป เทพดาเทพารักษ์เจ้าเขาต่างก็ชวนกันแสดงความยินดีต่อพระถังซัมจั๋ง และอวยพรให้ไปอาราธนาพระไตรปิฎกมาได้ดังพระสงค์แล้วก็ลากลับไปสู่วิมาน และที่อยู่แห่งตน โลเฉียนั้นจูงงูม่ออ่องไปทูลเง็กเซียงฮ่องเต้

ผดอัตราค่าบำรุง

การเงินผีดเคือง คือเงินหาได้ยาก การจับจ่ายต่าง ๆ จึ่งพากันยั้งคิดมากขึ้น การค้าก็ตกต่ำตามกันไปด้วย. ระหว่างผู้ซื้อกับผู้ขายจึ่งมองเห็นอกกัน เกิดวิธีผ่อนสั้นผ่อนยาวไปตามกาลสมัย เช่น ของแต่กาลก่อน คือ เวลาเงินหาได้คล่องซื้อขายกันเป็นจำนวน ๑๐ เวลานี้ก็ลดลงซื้อขายกันเป็นจำนวนครึ่ง หรือจำนวนหน่วย ของดีเป็นของมีราคาแพง ก็ลดชะนิดลงเพื่อราคาถูกดั่งนี้เป็นต้น ทั้งนี้ก็เพื่อจะได้หาได้ใช้กันได้โดยทั่วถึง.

หนังสือ เป็นของจำเป็นแห่งชีวิตส่วนหนึ่ง. ในเวลาเงินหายากเช่นนี้ ก็เห็นควรจะต้องเปลี่ยนแปลงไปตามกาลสมัย เพื่อยังประโยชน์ด้วยกันทั้ง ๒ ฝ่าย ดั่งการค้าทั้งหลายด้วย.

เพราะฉะนั้น การรับหนังสือไทยเขษมทั้ง ๒ ชะนิด นับตั้งแต่เดือนพฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๗๕ เป็นต้นไป เราได้ลดค่าบำรุงดั่งต่อไปนี้:—

๑. รับฉะเพาะแต่ ไทยเขษม รีวิว (รายเดือน) ถ้าผู้รับอยู่ภายในพระราชอาณาจักรสยาม ค่าบำรุงปีละ ๖ บาท, ๖ เดือน ๓ บาท. ส่งทางไปรษณีย์อากาศปีละ ๖.๕๐ บาท, ครึ่งปี ๓.๒๕ บาท. ส่งต่างประเทศปีละ ๗ บาท, ๖ เดือน ๓.๕๐ บาท.

๒. รับทั้ง ๒ อย่าง คือ ไทยเขษม รีวิว (รายเดือน) กับไทยเขษม รวมข่าว (รายสัปดาห์) ถ้าทางสำนักงานสามารถส่งเองได้ ค่าบำรุงรวมกันปีละ ๙ บาท, ๖ เดือน ๔.๕๐ บาท. ส่งทางไปรษณีย์ปีละ ๑๐.๕๐ บาท, ครึ่งปี ๕.๒๕ บาท. ส่งทางไปรษณีย์อากาศ หรือส่งต่างประเทศปีละ ๑๒.๕๐ บาท, ครึ่งปี ๖.๒๕ บาท.

การลดราคาเพื่อให้ถูกลง เสมือนดั่งแบ่งขาย จึ่งจำเป็นจะต้องลดหนังสือให้น้อยยกลงตาม แต่เราจะยึดหลักตามประกาศเดิม เป็นสัญญาว่า จะไม่ให้หนังสือในเล่มหนึ่ง ๆ น้อยกว่า ๑๐ ยก

สำหรับท่านที่ได้ส่งเงินค่าบำรุงตามอัตราเดิมมาแล้ว เราจะได้คิดยืดออกไปตามส่วนแห่งอัตราเก่านี้.

ห้างหุ้นส่วน ไทยเขษม

สำนักหอสมุดกลาง
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บัณฑิตย์

(ปีที่ ๙ เล่ม ๑ วันที่ ๑๕ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๗๕)

ประณาม	ศรีชมพู	หน้าพิเศษ
วิศาขบูชา	พระธรรมโกศาจารย์	„ ๑
พุทธจักษุกถา	อ. ม. ร.	„ ๕
คำสอนในพระพุทธศาสนา	อัตถากร	„ ๑๑
กัปปัฏฐิติยปาฏิหาริย์ ๔	อักขร	„ ๑๕
พัดปาเจียสี	ดินสอ	„ ๒๑
พระบรมสารีริกธาตุ	อุรโณ	„ ๓๑
วัฏฏสงสาร	ศารทูล	„ ๓๗
พระเป็นที่พึ่ง	มรกต	„ ๔๒
เรื่องพระเทวทัตต์	ส. ศาสตรี และ ส. สาลิตุล	„ ๕๓
เพสสิมิสมุ_ออปติมิสมุ	หลวงสารานุประพันธ์	„ ๖๗
อันตวาที	กรรมปะโด	„ ๗๑

ประณาม

๏ น้อมเกล้าประณมกรประณต พระสุคตวิสุทธ์สรรพ์
เอกองคทรงบวรธรรม์ มิสราธิบดี ฯ
๏ ทรงคุณอดุลยดิเรก วรเอกณธาษตรี
สำสรรพสัตว์ณปถพี คุณพึ่งพระโพธิญาณ ฯ
๏ หนึ่งนบพระธรรมสิริสุมง_ คลองคจอมอารย์
ทรงแจกจำแนกนิติประการ พิธพร้อมพิบูลย์พูน ฯ
๏ เพื่อปวงมนุษยสุเทพ นิจเสพกมลมูล
เป็นเหตุประสพสุขพิบูล_ ยเผด็จประดาภัย ฯ
๏ หนึ่งนบพระสาวกพิสุทธ์ ชินบุตรพระจอมไกร
สืบสุนทรศาสนอำไพ นิจเนื่นจำเนียรพรรษ์ ฯ
๏ จวบพุทธศกทวิสหัสส์ จตสัตบวรบรร_
จบเบญจสัตตตินิพัน_ ธพิพัฒนไพบูลย์ ฯ
๏ สรวมเดชพระตรัยรตนสิทธิ์ ชยฤทธิพร้อมพูน
เกรียงเกียรติศักดิ์ยศจำรูญ รุจิราสถาพร ฯ
๏ แด่จอมพระจักริพิรพงศ์ สุรองค์อดิศร
อีกองค์พระราชินิสมร วรมิ่งมเหสี ฯ
๏ พร้อมปวงประชานิกรราษฎร์ สุขมาดมโนมี
สมจิตตสมหทยปรี ยเกษมชะไมพรรค์ ฯ
๏ เศิกเสี้ยนอรินทรขยาด วรบาทธุลีคัล
ไร้โรคนิราสภยนิรัน_ ดรสบเกษมศานต์ ฯ
๏ หนึ่งขอวลาหกพระบุตร วสยุตติตามกาล
ทั่วเขตต์ประเทศวนพนาน_ ตนิคมอุดมชล ฯ
๏ พูนพรรณธัญญผลหาร พิชหว่านณภูมิดล
ออกช่อละออผลพิมล ทุกเมื่อฤดูเทอญ ฯ

ศรีชมพู

มิตรปูชา

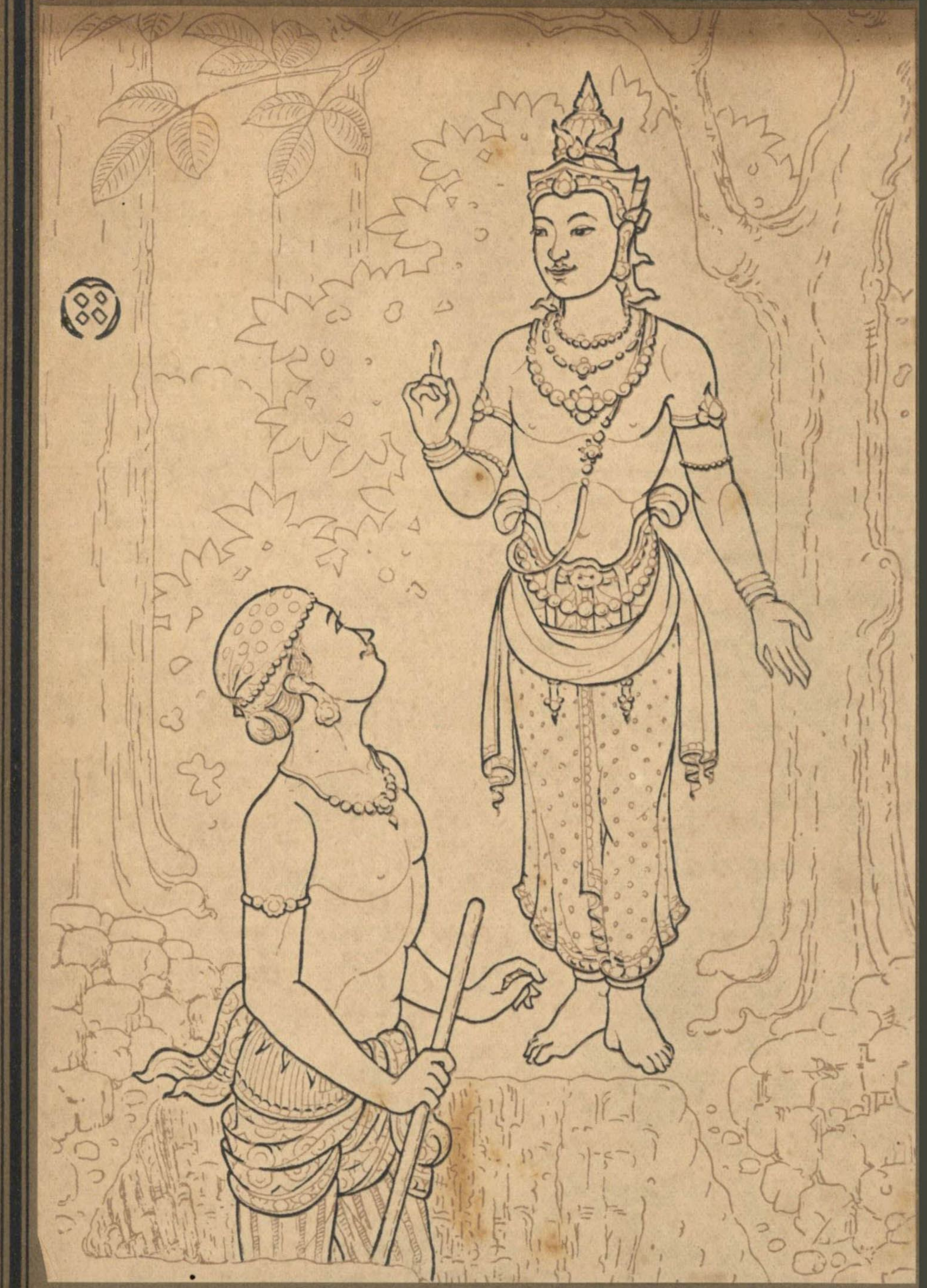
คาถาของพระเตมิยไพธิสัตว สอนสารถี
เมื่อกำลังขุดหลุมจะฝังพระองค์

สกฺกตฺวา สกฺกโต โหติ ครุ โหติ สคารโว
วณฺณกิตฺติภโต โหติ โย มิตฺตานํ น ทุพฺภติ ฯ

คนไม่ประทุษฐมิตร ย่อมสักการท่าน ท่านย่อมสักการตอบ
คารพท่าน ท่านย่อมคารพตอบ มีผู้นับถือและเลื่องลือไปพรรณนา ฯ

ปูชิโก ลภเต ปูชํ วนฺทโก ปฏิวนฺทนํ
ยโส กิตฺตึ จ ปปฺโปติ โย มิตฺตานํ น ทุพฺภติ ฯ

คนไม่ประทุษฐมิตร บูชาท่านย่อมได้บูชาตอบ
ไหว้ท่านย่อมได้ไหว้ตอบ และได้อิศริยยศเลื่องลือ ฯ

เตมิยชาดก

ใบ้เชิกเสียงสอน

คณะไทยเขษมจำลองขึ้นโดยพระกรุณาธิคุณ

ใน

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระนริศรานุวัติวงศ์

โปรดเกล้าพระราชทานอนุญาต

วิศาขบูชา

ท่านเจ้าคุณพระธรรมโกศาจารย์

บัดนี้ถึงอภิลักขิตกาลวันวิศาขบุรณมี เป็นดิถีที่นิยมว่าตรงกับวันประสูติ วันตรัสรู้ และวันปรินิพพานแห่ง พระพุทธเจ้าของเราทั้งหลาย เป็นคราวที่เตือนใจให้ระลึกถึงพระคุณ ของพระองค์ด้วย ความ เชื่อ และ ความ เลื่อมใส อันยิ่งใหญ่คราว ๑ ในขวบปี จึงเป็นประเพณีที่ทำการบูชาเป็นมหาโกลาหล พุทธศาสนิกชนผู้มีสติระลึกชอบ ต่างหาโอกาสที่จะไปยังวัดวาอาราม นำเครื่องสักการะไปบูชาแล้วและสดับพระธรรมเทศนาชั่วโอกาสอันควรแก่ตน แม้หนังสือพิมพ์รายเดือนรายปักษ์หรือรายวัน ที่เป็นของสัมมาทิฏฐิกบุทคลต่างก็ขวนขวาย หาเรื่องแสดง พระพุทธจรรยาบ้าง พระพุทธประวัติบ้าง พระธรรมเทศนาบ้าง มาลงเพื่อแสดงว่าคณะของตนเป็นพุทธมามกะ ฯ ด้วยเหตุนี้ อาตมาจึงถูกอาราธนาทุกขวบปี จนเกือบจะไม่มีอะไรแสดง ให้แปลกไปจากที่แสดงมาแล้วได้ แม้อย่างนั้น ถ้าผู้อ่านกำหนดด้วยน้ำใจ ก็พอเป็นเครื่องได้สติและปัญญาบ้างตามโอกาส พระพุทธองค์ทรงแสดงอานิสงส์ แห่งการ ฟังธรรม ไว้ ข้อ ๑ กล่าวโดยใจความว่า ฟังแล้วฟังอีก ย่อมทำให้เข้าใจชัดเจนขึ้น. ในขวบปีก่อนอาตมาได้เคยบรรยาย ปราภวภาษิต ที่เป็น พระโอวาทตรัสแสดงทางแห่งความเสื่อม เพื่อมิให้บุทคลดำเนิรไปสู่ความเสื่อมเสียหาย ได้บรรยายแล้วตลอด คาถาที่ ๓ วาระนี้จะได้บรรยายความในคาถาที่ ๔ สืบต่อไป. ในลำดับนี้ สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า

โย มาตรๆ ปิตรๆ วา
ชิณฺณกๆ คต โยพฺพนๆ
ปหุสนฺโต น ภรติ
ตๆ ปราภวโต มุขๆ

แปลเนื้อความว่า ผู้ใดเป็นผู้สามารถพอแต่ไม่เลี้ยงดูมารดาบิดาผู้ชราล่วงวัยแล้ว ข้อนั้นเป็นทางแห่งความเสื่อม.

บรรยายความ : มารดาบิดา ชัดเป็นบุพพการีอย่างสูงสุดของบุตร ฉะนั้น เมื่อบุตรเป็นผู้สามารถ จึงควรเลี้ยงตอบแทนพระคุณท่าน. ตามพระพุทธภาษิตนี้ทรงแสดงว่า มารดาบิดาแก่ชรา ถึงไม่สามารถที่ทำกิจการงานได้ ฝ่ายบุตรเป็นผู้สามารถ เป็นผู้มีหลักฐานตั้งตนได้ แต่ไม่เลี้ยงดูมารดาบิดา ข้อนั้นชัดเป็นทางแห่งความเสื่อม ไม่เป็นความเจริญแก่ตน. บุตรที่เป็นคนตกยากไม่สามารถเลี้ยงดูมารดาบิดาของตนโดยจำเป็น ยังชัดว่าเป็นคนอัปภาคย์ ไม่ทำความเบิกบานใจให้เกิดแก่ท่านผู้เป็นเจ้าพระคุณแห่งตน ประดุจบุทคลผู้ตระบัดหนี้ท่าน เพราะไม่มีจะใช้ ฝ่ายบุตรผู้สามารถ แต่ไม่เลี้ยงดู ก็เป็นประดุจบุทคลผู้จงใจตระบัดหนี้ท่าน ด้วยเจตนาทุจริต ชัดว่าเป็นบุทคลที่ชั่วร้ายกว่า ทั้งเป็นเครื่องประกาศอธิยาศัยว่า แม้แต่มารดาบิดาแท้ ๆ เขายังไม่เลี้ยง ไฉนเขาจักเลี้ยงคนอื่น เป็นผู้ที่บุทคลไม่ควรไว้ใจคบหา นี้เป็นความเสื่อมในบัจจุบัน แม้ถึงคราวจะละโลกไป ก็จะมีความร้อนใจเป็นเบื้องหน้า ที่เป็นเครื่องแสดงว่า ถึงทุคคติในสัมปรายภพ.

ในอันดับแห่งคาถาที่ ๔ สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงแสดงคาถาที่ ๕ สืบต่อไปว่า ดังนี้

โย พฺราหฺมณํ สมณํ วา
อญฺญํ วาปิ วนิพฺพกํ
มุสาวาเทน วญฺเจติ
ตํ ปราภวโต มุขํ

แปลเนื้อความว่า ผู้ใดหลอกลวงพราหมณ์ สมณะ หรือยาจกด้วยกล่าวเท็จ ข้อนั้นเป็นทางแห่งความเสื่อม.

บรรยายความ: พราหมณ์ หมายถึงท่านผู้บริสุทธิ์จากยาป ประดุจบุทคลอาบน้ำชำระกายให้ปราศจากมลทิน สมณะหมายถึงท่านผู้สงบระงับ คือ ไม่ทำความเดือดร้อนแก่ใคร ๆ จะไปมาในที่ใด ก็เป็นผู้ไปดีมาดี ยาจก หมายถึงบุทคลผู้อนาถาหาที่พึ่งมิได้เลี้ยงชีพอยู่ด้วยการขอผู้อื่น คน ๓ จำพวกนี้ ไม่ควรที่บุทคลจะหลอกลวงด้วยคำเท็จ เช่น ปวารณา[๑] แล้ว ครั้นถูกขอ กลับไม่ให้ หรือปฏิญาณแล้ว ทำให้เคลื่อนคลาด ในภาย-

๑ อนุญาตให้ขอ.

หลัง. บุทคลผู้หลอกลวงคนเช่นนั้น ท่าน แห่งความเสื่อม.

ว่า ในภพนี้ก็ถูกติเตียน ในภพหน้าปรารถนา บรรยายความ : ทรัพย์เป็นเครื่องให้
สิ่งใดก็ไม่ได้สมหวัง ฯ สมเด็จพระผู้มีพระ ความปลื้มใจ ให้ความสุข เหตุนั้นจึงมีพระพุทธ
ภาคเจ้า ตรัสแก่ พระธรรมเสนาบดีสารีบุตร ว่า ภาษิตตรัสสอนให้กุลบุตรถือประโยชน์แต่โภค
ดูก่อนสารีบุตร บุทคลบางคนในโลกนี้ เข้าไป ทรัพย์ ๕ ประการ คือ ๑ เลี้ยงตัว มารดาบิดา
หาสมณะหรือพราหมณ์แล้วปวารณา ปวาร- บุตรภรรยาข่าวไพร่ให้เป็นสุข ๒ เลี้ยงเพื่อนฝูง
ณาไว้อย่างใดไม่ให้อย่างนั้น ถ้าผู้นั้นเคลื่อน ให้เป็นสุข ๓ ใช้ ในทางบำบัดอันตราย ๔ ทำ
จากภพนี้ไปยังเกิดณภพหน้า เขาจะประกอบ พลี ๕ อย่าง คือ สงเคราะห์ญาติ ต้อนรับแขก
การค้าขายใด ๆ ก็มีแต่ขาดทุน ส่วนบุทคล ทำบุญอุทิศให้ผู้ตาย ถวายเป็นราชพลี
ผู้ปวารณาแล้วให้ตามประสงค์ เขาไปเกิด และทำบุญอุทิศให้เทวดา ๕ บริจาคทาน
ณภพหน้า จะประกอบการค้าขายใด ๆ ก็ ในสมณพราหมณ์ผู้ประพฤติชอบ. พระพุทธ
มีกำไรงาม ดังนี้. โอวาทนี้ สำหรับบุทคลผู้มีทรัพย์เพียงพอ

ในลำดับแห่งคาถาที่ ๕ สมเด็จพระผู้มี ตรัสสอนมิให้ตระหนี่จนเกินไป มิฉะนั้น ทรัพย์
พระภาคเจ้าทรงแสดงคาถาที่ ๖ สืบต่อไปว่า ที่ควรให้ความปลื้มใจก็กลับจะให้ความทุกข์ใน
ดังนี้ การพิทักษ์รักษา ยิ่งตระหนี่มาก ก็ยิ่งขาด
บุทคลผู้ช่วยดูแล ซ้ำจะปองทำร้าย ทั้งทรัพย์
ปหุตวิตฺโต ปุริโส นั้นก็ไม่ได้ประโยชน์ในทางบำรุงสุข ต้องคำ
สหิรญฺโญ สโภชโน ที่เขาติว่า เป็นตาโสมเฝ้าทรัพย์. แต่ถ้าขัย
เอโก ภุญฺชติ สาทูนิ จ่ายสุรุ่ยสุร่ายเกินสมควร ผลก็คือความ
ตำ ปราภวโต มุขํ ยากจน ต้องเดือดร้อนเพราะทรัพย์ เหตุนั้น
แปลเนื้อความว่า บุทคลผู้มีทรัพย์เพียง สมเด็จพระผู้มี พระภาคเจ้า จึงได้ตรัส สมชีวิตา
พอ มีเงิน มีโภชนะ แต่บริโภคอาหารที่มี ความเลี้ยงชีวิตแต่พอสมควร คือไม่ให้ ฝืด
รสประณีตฉะเพาะตนผู้เดียว ข้อนั้นเป็นทาง

เคือง ไม่ให้ฟูมฟาย จัดเข้าไว้ในประโยชน์ คาถานี้ตรัสติบุทคลผู้มั่งคั่งแต่ตระหนี่เกิน
ปัจจุบันประการ ๑ ผู้มีทรัพย์ควรให้ได้รับ สมควร ไม่เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่แม้แก่บุทคล ผู้ควร
ความสุขในที่ ๔ สถาน คือ ๑ เบื้องต้นมี สงคราะห์ ว่าเป็นทางแห่งความเสื่อมอีก
ความอิ่มใจว่าตนมีทรัพย์อยู่ ๒ ได้รับความ ประการ ๑ แต่ทรงยกการบริโภคอาหารขึ้น
สุขเพราะจ่ายทรัพย์บริโภคใช้สอย ๓ มี เทศนา โดยเป็นประธานของการเอื้อเฟื้อ
ความสุขใจเพราะไม่เป็นหนี้ผู้อื่น ๔ ประกอบ ทั้งหลาย ฯ บุทคลผู้หวังความเจริญพึงปฏิบัติ
การงานหาทรัพย์ในทางที่เป็นสุจริต. พระ ตนให้พ้นจากลักษณะดังกล่าวมานี้.

◎ คนหยิ่งเบื่อ เชื่อบัญญา สารพัตร เบื่ออายัตะนะอื่น ตื่นสมอง
เสียพระรูป ในแสตมป์ บ่วยแง้มมอง ครั้นปิดซอง แสตมป์ปลิว กลับฉิวเอย

พระศรี นิพนธ์

พุทธจักษุกถา

ในวันวิสาขบูชา พ. ศ. ๒๔๗๕

ในวิสาขปุณณมิดิถิเพ็ญ พระจันทร เสวย วิสาขนักขัตตฤกษ์ เป็นมหาภิลักขิตมงคล กาล ตรงกับวัน ประสูติ ตรัสรู้ และปรินิพพาน แห่งพระบรมศาสดาจารย์ องค์อรหันตสัมมา สัมพุทธเจ้า ผู้ทรงแต่งตั้งพระพุทธศาสนาไว้ เป็นหลักมั่น ทรงประกาศศาสนพรหมจรรย์ ธรรมปฏิบัติ พร้อมทั้งอรรถทั้งพยัญชนะ บริบูรณ์บริสุทธิ์ไม่มีข้อครหา ให้สำเร็จหิตา-นุหิตประโยชน์ แก่ทวยเทพดาและมนุษย์ พุทธศาสนิกบริษัท ตามสมควรแก่อัธยาศัย และปฏิบัติตาม มงคลสมัยพิเศษ ทั้งสาม แห่งพระบรมศาสดาจารย์เจ้าพระองค์นั้น หาก บันดาลให้อนุวรรตน์มาพ้องกันในวันเดียว ชวน ให้เห็นเป็นเหตุมหัศจรรย์ล่วงสามัญมนุษยชาติ ซึ่งศาสดาอื่น ๆ ในโลก ตามข้อความที่ปรากฏ ในประวัติ ไม่เคยพบข้ออัศจรรย์เห็นปานนี้ มงคลดิถีที่เรียกว่าวิสาขบูชาจึงเป็นมหาภิลัก-ขิตกาลนิยมในพระพุทธศาสนา เป็นสาเหตุ เตือนใจสาธุชนสัตบุรุษพุทธบริษัท ให้สงบสงัด สรรพกิจจานุกิจ น้อมจิตต์ระลึกถึงพระไตรรัตน์ อันเป็นเกษมอุตตมสรณะ ของพุทธศาสนิก ประชา เป็นปฏิพาหโนบายสะกัดกั้นสรรพ อุปัททวันตรายภัยพิบัติ ด้วยอำนาจศรัทธา ประสาทะเป็นที่ตั้ง พร้อมเพรียงกันไปสโมสร สันนิบาต ยังสถานที่ประดิษฐานพระศาสนา กระทำสักการบูชา ด้วย บุปผวิกัติ ต่าง พรรณ และธูปเทียน เวียนประทักษิณพระพุทธปฏิมา แล้วปลุกใจให้เกิดฉันทะอุตสาหะที่จะเงี่ยโสต ประสาทสดับพระสัทธรรมเทศนา เพื่อเพิ่มพูน บุญบารมี ตามโบราณจาริตรประเพณีแห่งสาธุ สัปปุรุษบัณฑิตชาติ ในทางพระพุทธศาสนา ลำดับนี้ จักวิสัชชนาพุทธจักษุกถา พรรณนา พระพุทธคุณโดยเอกเทศ ซึ่งเป็นพระคุณ ส่วนพิเศษนอกจากพระพุทธคุณ ๙ บท อันท่าน กำหนดด้วยบทว่าอรหำ เป็นต้น พอเป็นเครื่อง เรืองปริชาเพิ่มพูนบุญญาบารมี เฉลิมศรัทธา ประสาทคุณบุญราศี โอกาสนี้ ขอเชิญท่าน พุทธศาสนิกประชา ทั้งอุบาสกอุบาสิกา จง บริจาคเวลาเลิกกรณียกิจอุทิศสดับพุทธจัก-ษุกถา โดยเคารพนอบนบสักการบูชา ให้

ต้องตามพระพุทธภาษิตว่า ตั้งใจฟังดี ๆ ก็ ประกายพฤกษ์ พระองค์ย่อมทอดพระเนตร
จะได้ปัญญา แต่ถ้าวิสัชชนาไป มิได้ต้อง เห็นแจ่มใส เห็นได้ไกล เห็นได้ไว ด้วยพระ
ตามโวหารอรรถาธิบาย ขอท่านสัปปุรุษ มังสจักษุ ทั้งกลางวันทั้งกลางคืน ถึงแม้จะ
พุทธศาสนิกชนทั้งหลาย จงได้เมตตากรุณา มืดมนอนธการสักปานไร ก็ยังสามารถทอด
อดใจ โปรดอภัยในที่นี้ด้วยเถิด. พระเนตรเห็นได้ไกลตั้งโยชน์โดยรอบด้าน

พระยรมศาสดาจารย์เจ้า แห่งชาวเราทั้ง ท่านพรรณนาจนถึงว่า ถ้าจะเอาเมล็ดงาทำ
หลายนั้น ทรงสมบูรณ์ด้วยพระคุณสมบัติเป็น เครื่องหมายไว้แล้วทิ้งลงไปในกองเมล็ดงา
มหัศจรรย์ ข้อที่เห็นได้ง่าย ๆ เช่นพระจักษุ ด้วยกัน พระองค์ก็จะพึงทอดพระเนตรเห็น
อย่างเดียวเท่านั้น ก็ยังมีพิเศษตั้ง ๕ ดวง เมล็ดงานั้นได้อย่างชัดเจน และทรงหยิบขึ้น
ซึ่งสามารถจะชี้ให้เห็นได้ว่า เป็นอวยวะที่ล่วง ได้โดยไม่ผิดเลย มังสจักษุของสมเด็จ
สามัญวิสัย เพราะพระองค์มีพระจักษุทั้งข้าง พระผู้มีพระภาคเจ้าบริสุทธิ์แจ่มใสเป็นปกติ
นอกข้างใน กล่าวโดยชื่อ คือ มังสจักษุ เสมอดังพรรณนามานี้นับเป็นองค์สมบัติของ
ทิพพจักษุ ปัญญาจักษุ พุทธจักษุ สมันตจักษุ. พระยรมศาสดาจารย์ประการหนึ่ง.

๑ มังสจักษุ จักษุ คือ ดวงตา ได้แก่ตา ๒ ทิพพจักษุ จักษุทิพย์ คือ ตาทิพย์ ซึ่ง
เนื้อ ซึ่งท่านพรรณนาไว้ว่า สมเด็จพระผู้มี ท่านพรรณนาไว้ว่า สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า
พระภาคเจ้า มีพระมังสจักษุบริสุทธิ์แจ่มใส มีพระจักษุทิพย์บริสุทธิ์ล่วงจักษุสามัญมนุษย์
ไม่มืดมัว งามอร่าม นำให้ผู้ประสพพบเห็นเกิด เห็นเหล่าสัตว์กำลังจุติก็มี กำลังเกิดก็มี
ความเลื่อมใสน่าทัศนา มี ๕ สี คือ สีเขียว เลวก็มี ดีก็มี มีผิวพรรณงามก็มี มีผิวพรรณ
สีเหลือง สีแดง สีดำ สีขาว ที่ขอบพระเนตร ไม่งามก็มี ได้ดีก็มี ตกยากก็มี รู้ชัดว่า
มีสีเขียวเสมือนดอกผักตบ ถัดนั้นออกไป เหล่าสัตว์เป็นไปตามกรรม ข้อความที่ท่าน
สีเหลืองดังสีทองเสมือนดอกกัณณิการ์ หาง พรรณนาไว้นี้ นำให้สันนิษฐานเห็นว่า พระ
พระเนตรทั้งสองข้าง สีแดงเสมือนชาดแมลงทับ ยรมศาสดาจารย์เจ้าย่อมทรงเล็งเห็นหมู่สัตว์
ท่ามกลางพระเนตรดำขลับเสมือนประคำดี ผู้เวียนเกิดเวียนตายเป็นต่าง ๆ กัน ด้วย
ควายใหม่ ถัดนั้นออกไปมีสีขาวเสมือนดาว อำนาจกรรมหากเสกสรรบันดาลให้เป็นไป คือ

มิใช่แต่เวียนเกิดเวียนตายเท่านั้น เย็นคติแห่งธรรมดา แม้ความเย็นไปตามอำนาจกรรมก็เย็นคติแห่งธรรมดาอีกเหมือนกัน ดังจะอธิบายว่า หมู่สัตว์ผู้มีกรรม คือ ยังต้องทำคิทำชั่วปะปนกันอยู่ตราบใด ก็ต้องเวียนเกิดเวียนตายอยู่ตราบนั้น เมื่อใดได้ทำความดีลบล้าง ความชั่วให้หมดไป จนไม่มีเหลือเลย มีสันดานเต็มไปด้วยความดีบริบูรณ์ไม่บกพร่อง เมื่อนั้นจึงไม่ต้องเวียนเกิดเวียนตาย ไม่ต้องเย็นไปตามอำนาจกรรม คือ กรรมไม่สามารถจะเสกสรรบันดาลให้เย็นต่าง ๆ เมื่อกรรมไม่มีเหลือ คือ หมดสิ้นเชื้อ วิบาก ซึ่งเป็นผลเกิดแต่กรรมจะมีได้อย่างไร ทิพพจักษุจึงเย็นไปเพื่อปัญญาจักษุในลำดับ นับเย็นองค์สมบัติของพระบรมศาสดาจารย์อีกประการหนึ่ง.

๓ ปัญญาจักษุ จักษุคือปัญญา ได้แก่ความรอบรู้ทั่วถึง เห็นจริงแจ้งประจักษ์ชัดกำจัดความไม่รู้ หรือรู้ไม่จริงรู้ผิดรู้พลาด ได้แก่โมหะอวิชชา ให้ปราศจากขันธสันดาน ดังที่ท่านพรรณนาไว้ว่า พระบรมศาสดาจารย์เจ้า มีพระปัญญามาก มีพระปัญญาแน่นหนา มีพระปัญญาเฉียวฉลาด มีพระปัญญาแตกฉาน มีพระปัญญาหลักแหลมลึกซึ้ง ทรงพิจารณาไตรยธรรมมีอริยสัจเย็นอาทิ ด้วยพระปัญญา แสนสามารถทำลายซ่ำแรกอวิชชาตัณหา อันเย็นต้นสายให้เกิดทุกข์ ความทุกข์น้อยใหญ่ทั้งมวลที่เกิดทางพระมนัส ย่อมถึงความวิบัติอันตรธานหาย อะไร ๆ ในโลกทั้งหมดไม่สามารถย่ำยีพระหฤทัยของพระองค์ให้ปั่นป่วนระส่ำระสาย ได้ตรัสรู้เย็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ผู้พระบรมศาสดา มีพระพุทธหฤทัยเยือกยานสว่างไสว ดังพระอาทิตย์อันอุทัยขึ้นในท้องฟ้า กำจัดมืดให้หมดไป ส่องหล้าให้สว่างไสวหายมืดมิดฉะนั้น ปัญญาจักษุจึงนับเย็นองคสมบัติ อย่างสำคัญ ของพระบรมศาสดาจารย์อีกประการหนึ่ง.

๔. พุทธจักษุ คือ จักษุของพระพุทธเจ้ากล่าวโดยตรง ได้แก่ทรงเล็งเห็นพุทธกิจซึ่งเกิดสืบเนื่องมาจากปัญญาจักษุ คือ เมื่อพระองค์ได้ตรัสรู้เย็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าแล้ว ทรงพิจารณาถึงธรรมที่ได้ตรัสรู้นั้นว่าเย็นคุณอันล้ำลึก ยากที่บุทคลผู้ยินดีในกามคุณจะตรัสรู้ตามได้ ท้อพระหฤทัยเพื่อจะตรัสสั่งสอน แต่อาศัยพระมหากรุณาในประชานิกร จึงทรงพิจารณาอีกว่า จะมีผู้รู้ทั่วถึงธรรมนั้นบ้างหรือไม่ ก็ทรงหยั่งเห็นอุปนิสัยแห่งเวไนยสัตว์ด้วยพุทธจักษุว่า บุทคลผู้มีกิเลส

เขาบางก็มี ผู้มีกิเลสหนาก็มี ผู้มีอินทรีย์คือ กัน ผู้มีคุณสมบัติเช่นนั้น ยังอ่อน หรือหา
ศรัทธา วิริยะ สติ สมาธิ ปัญญา กล้าก็มี ผู้มี อุปนิสัยมิได้เลย ก็ยังควรได้รับแนะนำใน
อินทรีย์อ่อนก็มี ผู้มีอาการอันดีก็มี ผู้มี ทางธรรมเบื้องต่ำไปก่อน เพื่อบำรุงอุปนิสัย
อาการอันชั่วก็มี เป็นผู้จะพึงสอนให้รู้ได้โดย เมื่อเป็นเช่นนี้ พระธรรมเทศนาคงไม่ไร้ผล
ง่ายก็มี เป็นผู้จะพึงสอนให้รู้ได้ โดยยากก็มี จักยังประโยชน์ให้สำเร็จแก่ชนทุกเหล่า เว้น
เป็นผู้สามารถจะรู้ได้ก็มี เป็นผู้ไม่สามารถ แต่จำพวกที่มิใช่เวไนย คือ ไม่รับแนะนำที่
จะรู้ได้ก็มี ที่มีคำเปรียบว่า ในกออุบล คือ เปรียบด้วย ดอกบัว อันเป็น ภักษา แห่งปลาและ
บัวขาย ในกอปทุม คือ บัวหลวง หรือในกอ เต่าฉิบหายเสีย ครั้นทรงพิจารณาหยั่งเห็นอุป-
บุณฑริก คือ บัวขาว ดอกบัวที่เกิดแล้วในน้ำ นิสสัยแห่งเวไนยนิกร ผู้จะได้รับประโยชน์จาก
เจริญแล้วในน้ำ น้ำเลี้ยงอุปถัมภ์ไว้ บาง พระธรรมเทศนาดังนั้นแล้ว ได้ทรงอธิษฐาน
เหล่ายังจมในน้ำ บางเหล่าตั้งอยู่เสมอน้ำ พระหฤทัย ในที่จะแสดงธรรมสั่งสอนมหาชน
บางเหล่าตั้งขึ้นพ้นน้ำ ในดอกบัวสามเหล่านั้น และตั้งพระพุทธปณิธานจะใคร่ดำรงพระชนม์อยู่
ดอกบัวที่ตั้งขึ้นพ้นน้ำแล้วนั้น ย่อมสมควร เพื่อทรงบำเพ็ญพุทธกิจ คือ หน้าที่ของพระ
พระอาทิตย์อยู่ จักบานในวันนี้ ดอกบัวที่ตั้ง พุทธเจ้า กว่าจะได้ประกาศพระศาสนาแพร่
อยู่เสมอน้ำนั้น จักบานในวันพรุ่งนี้ ดอกบัวที่ หลาย ประดิษฐานให้ถาวร สำเร็จประโยชน์
ยังไม่ผุดขึ้นจากน้ำ ยังตั้งอยู่ในน้ำนั้น จัก แก่ชนนิกรทุกเหล่า นี้นัยเข้าในพุทธจักษุ
บานในวันต่อ ๆ ไป ดอกบัวที่จะบานมีต่าง เป็นองคสมบัติ ฉะเพาะพระบรมศาสดาจารย์เจ้า
ชะนิดฉันใด เวไนยสัตว์ก็ย่อมมีอุปนิสัยต่าง เท่านั้น.
กันฉันนั้น ผู้มีกิเลสน้อยเขาบาง มีอินทรีย์ ๕ สมันตจักษุ คือ จักษุรอบคอบ ได้
กล้า มีอาการอันดี เป็นผู้จะพึงสอนได้ โดย แก่พระสัพพัญญุตญาณ พระบรมศาสดาจารย์
ง่าย ก็อาจรู้ธรรมพิเศษนั้นได้ฉับพลัน ผู้มี เจ้า ทรงทราบธรรมทั้งปวง ด้วยพระสมันตจักษุ
คุณสมบัติเช่นนั้น พอปานกลาง ได้รับอบรม ทรงหยั่งเห็นเหตุการณ์ทะลุปรุโปร่ง ทั้งอดีต
ในปฏิปทาอันเป็นบุรพภาค จนมีอุปนิสัยแก่ อนาคต ปัจจุบัน ทั้งทางโลก ทั้งทางธรรม
กล้า ก็สามารถจะบรรลุธรรมพิเศษนั้น ทุเดียว แม้จะมีอุปสรรคเข้าสะกัดกั้นขัดขวาง พระองค์

ก็ทรงสามารถหักล้างทำลายจนย่นย้ ทนต่อ เลื่อมใสไม่เสื่อมคลาย พระองค์จึงได้พระนาม
พระปริชารอบคอบของพระองค์ไม่ได้ เพราะ ว่า พระสัพพัญญูพุทธด้วยอำนาจสมันตจักษุ
ทรงรอบคอบรอบรู้หย่งเห็นเหตุผล ทั้งฝ่าย ฉะน้ นักนับเย็นองคสมย์ฉะเพาะพระบรม
สมย์และวิย์ ทั้งนอกทั้งใน ทั้งใกล้ทั้งไกล ศาสดาจารย์เจ้าเท่านั้น.
ทั้งหยาบทั้งละเอียด ไม่มีอะไรสักอย่างเดียว พุทธจักษุ ๕ ดวง ๆ แรก คือ มังสจักษุ
เลย ที่พระองค์จะไม่ทรงทราบทรงเห็น เพราะ เย็นตานอก เพราะตั้งอยู่ภายนอก มองเห็น
เช่นนี้จึงทรงสามารถอาจหาญเสด็จเที่ยวจาริก ได้ถนัด ส่วนอีก ๔ ดวงในลำดับ เย็นตาใน
สั่งสอนพระศาสนาแก่เวไนยนิกรโดยปราศจาก เกิดด้วยอำนาจใจเย็นสมาธิจริง ๆ สมเด็จ
ความครั่นคร้าม ขามขยาดหวาดหวั่นพรั่นพระ พระผู้มีพระภาคเจ้า ผู้ยรมศาสดาจารย์ ทรง
หฤทัย ในนครคามนิคมชนบทน้อยใหญ่ ให้ สมบูรณ์ด้วยพระจักษุทั้งนอกทั้งในดังพรรณนา
ผู้พึงรู้ยิ่งเห็นจริง ดังหงายของที่คว่ำ และ มา จึงทรงสามารถประกาศพระศาสนาแพร่
เปิดของที่ปิดอยู่ออกให้เห็น นำเหตุผลมาชี้ หลาย ทรงประดิษฐานพระศาสนาให้ถาวรยั่ง
แจงแสดงให้แจ้งแก่ใจ โดยเหมาะแก่อัธยา- ยืนนาน นับจำเดิมแต่กาลตรัสรู้มาจนถึงกาล
ศัยและกาลเวลา เป็นต้นว่า ชนเหล่าใดมี บัดนี้ สำเร็จหิตานุหิตประโยชน์แก่ชนนิกร
สันดานหนาไปด้วยอกุศล ก็ทรงแสดงทุจริต พุทธศาสนิกบริษัท ทั้งคฤหัสถ์และบรรพชิต
และผลของทุจริตแก่ชนเหล่านั้น ให้เกิด เป็น อุตตมสรณะ ที่พึ่ง ที่นับถือ อย่าง หลักฐาน
สังเวชแล้วและละเว้นเสีย ชนเหล่าใดมีสัน แห่งพุทธศาสนิกประชาทุกถ้วนหน้า แต่ว่า
ดานกอปร์ไปด้วยกุศล ก็ทรงแสดงสุจริตและ พระพุทธศาสนา จะตั้งมั่น ถาวร อยู่ได้ ต่อไปอีก
ผลของสุจริตแก่ชนเหล่านั้น ให้เกิดปริดา ก็เพราะยังมีผู้แสดงสดับและรับปฏิบัติสืบ ๆ ไป
ปราโมทย์แล้วและสมาทาน ในกาลเวลาใด ด้วยอำนาจความเชื่อความเลื่อมใส และใคร่
ควรทรงแสดงธรรมเช่นไร ก็ทรงแสดงตาม ครวญพิจารณาข้ออรรถธรรม ให้เห็นจริงแจ้ง
ควรแก่กาลเวลานั้น ศาสโนวาทของพระองค์ ประจักษ์ชัด พร้อมทั้งเหตุทั้งผล แล้วตั้งใจ
จึงมีคุณเย็นอัศจรรย์ ผู้กระทำตามย่อมได้รับ บำเพ็ญเหตุที่ดีให้คู่ควรแก่ผลนั้น ๆ มิใช่แสดง
ผลตามสมควรแก่ความปฏิบัติ มีผู้ศรัทธา สดับและรับปฏิบัติโดยงมงาย ซึ่งอาจกลาย

เย็นร้ายไปก็ได้ จึงควรมีโยนิโสมนสิการเข้ากำกับทุกเมื่อไป จะได้เย็นผู้ไม่ต้องหลงงมงาย และหายหวาดหวั่น ทั้งจะเย็นผู้มั่นใจในความประพฤติปฏิบัติที่ถูกที่ชอบทุกสถาน.

เมื่อประจวบมหาภิลักขิต กาลนิยม เช่นนี้ จึงสมควรแท้ที่ท่านทั้งหลาย ผู้นับถือพระพุทธศาสนา จะพึงพร้อมใจกันช่วยรักษาธรรมเนียมประเพณีอันนี้ไว้ ให้ยั่งยืนสืบไปด้วยอำนาจ กตัญญู กตเวทิตา พร้อมด้วยสัมมาคารวะพิเศษ แล้วตั้งเจตนาคิดงดเว้นความชั่วร้ายเสียหาย โดยตั้งใจบำเพ็ญความดีที่เย็นประโยชน์เย็นธรรมเข้าแทนที่ ซึ่งสำเร็จได้ด้วยการน้อมจิตต์ระลึกถึง พระคุณของพระพุทธเจ้า ที่ได้กล่าวโดยเอกเทศถึงพระคุณส่วนพิเศษ คือ พุทธจักษุ ๕ ประการ แล้วปลุกใจให้อาจหาญอดทนบำเพ็ญความดีทั้งทางโลกทั้งทางธรรม ให้สำเร็จเย็นประโยชน์ตนประโยชน์ท่าน ประโยชน์แก่ชาติศาสนาพระมหากษัตริย์ ให้สมควรแก่เพศภูมิชั้นเชิงของตน ตลอดจนวัยและตำแหน่งหน้าที่ ขนบธรรมเนียมประเพณี ที่นิยมในสมาคมนั้น ๆ ในกาลนั้น ๆ ในบริษัทนั้น ๆ ทั้งยามอยู่ดี กินดี ทั้งยามเจ็บไข้ได้ทุกข์ เย็นอุยายให้เกิดสุขตามสมควรแก่ความประพฤติปฏิบัติของตน ๆ ได้ความตามพระพุทธนิพนธ์ว่า ผู้ประพฤติธรรม คือ ประพฤติดีประพฤติชอบเย็นนิตย์ ย่อมอยู่เย็นเย็นสุขสบาย ทั้งในโลกนี้ ทั้งในโลกหน้า พุทธจักษุกถา มีเนื้อความดังวิสัชชนามาฉะนี้ แล.

อ. ม. ร.

คำสอนในพระพุทธศาสนา

อัตถากร เขียน

มีชนบางพวกเห็นว่า พุทธศาสนาสอนให้คนขี้เกียจ หรือไม่สะดวกในการอาชีพ ความเห็นของชนพวกนี้เป็นจริงสำหรับคนบางคนซึ่งมีนิสัยขี้เกียจมาแล้วเป็นสันดาน ซึ่งอย่าว่าแต่เขาเป็นผู้นับถือพุทธศาสนาเลย แม้เขาจะนับถือศาสนาใดๆ เขาก็คงเป็นคนเกียจคร้านอยู่นั่นเอง การอุปสมบทตามธรรมดาย่อมมีความมุ่งหมายที่จะเรียนรู้ธรรม แล้วปฏิบัติตามให้ได้รับผลประโยชน์ ก็เมื่อผู้เรียนรู้แล้วนำเอาธรรมนั้นไปใช้ในทางผิด จนได้รับโทษแล้ว เราจะโทษว่าเป็นเพราะพุทธศาสนาอย่างไร จะเปรียบไปก็ได้กับไฟ ซึ่งมีคุณแก่โลกมากมาย แต่ก็เป็นโทษแก่โลกมากมายดุจกัน ในทางตัดสินธรรมก็มีหลักอยู่ว่า “ธรรมเหล่าใดไม่เป็นไปเพื่อความเกียจคร้าน เป็นไปเพื่อความหมั่นขยันโดยส่วนเดียว จึงจะชื่อว่าคำสอนในพุทธศาสนา”

การสอนผู้อื่นในศิลปวิทยาสาขาใดก็ดี ผู้สอนจำเป็น ต้องเป็นผู้ประกอบไปด้วยความรู้แตกฉานจริงๆ และเกี่ยวด้วยอุบายในการสอนด้วย จึงจะได้รับผลดีสมมุ่งหมาย การรักษาโรคจำต้องอาศัยรู้สมุฏฐานของโรคก่อนฉันใด การสอนธรรมก็จำเป็นต้องรู้จักเลือกบุคคลฉันนั้น พระพุทธองค์ทรงชำนาญในการนี้อย่างยิ่ง จนมีการเปรียบได้กับสารถีของบุรุษไม่มีผู้อื่นยิ่งกว่า เพราะทรงฉลาดในวิธีที่จะผึกหัดสั่งสอนบุคคลผู้สมควรให้ได้รับผลแห่งคำสั่งสอนนั้นๆ นอกจากคุณสมบัติดังกล่าวแล้ว, ผู้สอนจำต้องรู้จักเลือกบุคคล และรู้ว่าเป็นผู้มีอุปนิสสัย อ่อนแก่อย่างไร เป็นแก่นหรือเป็นเปลือกของประเทศนอกจากนี้จะต้องรู้กาลในคราวที่จะใช้การขู่การประคับประคอง และที่สำคัญที่สุดนั้นก็คือ ทำตัวให้เป็นตัวอย่างด้วย การที่รู้แต่สั่งสอนคนอื่น แต่ตัวทำเองไม่ได้นั้นก็เท่ากับพูดว่า “จงทำอย่างฉันพูด อย่าทำอย่างฉันทำ” ซึ่งเป็นการทำให้ผู้ได้ฟังคำสอนเสื่อมความนิยม ผู้สอนธรรมของพระพุทธเจ้าที่ปราศ

จากคุณสมบัติเหล่านี้ อาจทำให้ผู้ฟังคำสอนนั้นเข้าใจผิด และในที่สุดเป็นโทษแก่ตัวเขาเอง แก่ประเทศ ชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ ผู้เข้าใจผิดเช่นนี้กับ ผู้ไม่เข้าใจ ธรรมของพุทธศาสนาพอ ย่อมพากันมีทิฏฐิว่า คำสอนในพุทธศาสนาสอนให้คนเกียจคร้าน ฝรั่งคนหนึ่งบอกข้าพเจ้าว่า เขาไม่ติว่า ศาสนาพุทธไม่ดี แต่ถ้าจะติ เขาจะติผู้ปฏิบัติศาสนาต่างหาก

คำสอน ของ สมเด็จ พระสัมมาสัมพุทธเจ้านั้น ย่อมมีนัยมากมายหลายประการ แต่เมื่อรวบรัดมากล่าวแล้ว ก็คงมีความมุ่งหมายไปทาง สั่งสอนให้พลเมือง ละความชั่ว และบำเพ็ญความดี การบำเพ็ญความดี ย่อมกินความกว้างขวางมาก หาได้หมายความว่าจะต้องออกบวชหรือตั้งหน้าทำทานจนไม่คิดถึงอะไรเสียเลยไม่ การที่บุคคลหนึ่งพยายามทำมาหาเลี้ยง ชีวิต แต่ในทางชอบโดยเต็มสามารถ ประกอบด้วยสุจริตให้ได้รับผล คือความมั่งคั่งสมบูรณ์ เท่านี้ก็นับได้ว่า บำเพ็ญความดีและเป็นผลประโยชน์ขั้นต้นอันเป็น ความมุ่งหมายของคำสั่งสอนในพุทธศาสนา ประโยชน์ในเบื้องหน้าเป็นต้นต่อมา และประโยชน์อย่างยิ่งเป็นต้นสุดท้าย ทั้งนี้หมาย ความว่า ทรงสอนมนุษย์ให้ บำรุงโลก ให้เจริญด้วยวัตถุทรัพย์และคุณทรัพย์เสียก่อน แล้วจึงสอนประโยชน์อย่างยิ่ง หรือพูดอีกนัยหนึ่งสอนให้โลกเจริญเต็มที่แล้ว จึงสอนให้ละโลก พุทธศาสนาหาได้สอนให้มนุษย์ไปสวรรค์หรือนิพพานทุกคนไม่ เรารู้อยู่แล้วว่าย่อมเป็นไปไม่ได้ ในอันจะให้มนุษย์ทุกคนไปกองทับกันอยู่ในสวรรค์ หรือเข้าสู่ปรินิพพานเสียทั้งหมด

การพึงคำสอน และนำมาใช้ให้ผิดภูมินั้น ย่อมทำให้ผู้นั้น ๆ เห็นว่าคำสอนนั้น ๆ เป็นการขัดขวางแก่การอาชีพ เช่นผู้มีอุปนิสสัยอ่อนถือเอาคำสอนที่ว่า ทรัพย์สมบัติ และตัวตนของเรานี้ ล้วนเป็น อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา เขาย่อมกลายเป็นคนท้อแท้ในการงาน หดตื่นหดมือเสีย นั่งคอยท่าวันตายอยู่อย่างไม่คิดอาลัยในชีวิต จะทำกิจการอะไรก็จะคอยแต่โชคชาตาและวาสนา หรือมักจะพูดว่า แล้วแต่บุญกรรมจะพาไป ผู้พูดเช่นนี้โดยจริงใจย่อมแสดงนิสสัยของตนให้คนอื่นเห็นว่า เป็นผู้มีใจอ่อนแอ, เป็นผู้ขาดความสามารถ ความจริงนั้น ศาสนาพุทธไม่ได้บังคับให้คนเชื่อเช่นนั้นโดยงมงาย แต่ให้เชื่อเช่นนั้นด้วยปัญญาทิวารณ์เห็นด้วยตนเอง ให้เข้าใจว่า ความ

จริง ย่อมไม่พ้น วิสัยของ ปัญญา แต่ต้อง เข้าใจต่อไปด้วยว่า ปัญญา จำต้องมีสติควบคุม อยู่ด้วย มิฉะนั้นปัญญาอันแหลมคมก็อาจ นำไปสู่หายนะได้ คงไม่เย็นการประหลาด อะไร ที่บุคคลจะนำคำสั่งสอนของพระพุทธองค์ ไปทำประโยชน์ปัจจุบันและประโยชน์เบื้องหน้า แล้วจึงเริ่มต้นกระทำการเพื่อประโยชน์อย่างยิ่ง คือ เริ่มพิจารณาเห็นทรพัยสมบัติทั้งมวล ร่าง กายทุกส่วน ๆลๆ ล้วนเย็น อนิจจำ ทุกขำ อนตฺตา แล้วเบื่อหน่ายและสละจากโลกิยสุข มุ่งสุข อย่างยิ่งในโลกุตตร แต่การที่จะกะโดด ขั้นต่ำ ๆ มีทานศีลไปให้ถึงวิปัสสนาทีเดียวนั้น ย่อมเย็นภัยอย่างมาก ใช้ความคิดอย่าง ง่าย ๆ ว่า ถ้าสมัยพุทธกาล พระพุทธเจ้า ทรงสั่งสอนให้มนุษย์เกียจคร้านจริง ศาสนา ของพระองค์คงตั้งไม่ติด มีอายุยืนนานมาถึง ขัณี และคนในสมัยนั้นคงจะไม่มีคนที่นับถือ ศาสนาของพระองค์ แต่ความจริงหาเย็น เช่นนั้นไม่ คงมี คฤหบดี เศรษฐี และ พระ ราชาธิบดีของแคว้นต่าง ๆ ที่เป็นพุทธมามกะ ไม่ยินดี และไม่ทรงยินดีสละสมบัติและราช สมบัติของตน กลับพอใจมีฐานะอย่างเดิม ทำมาหาเลี้ยงชีพและรับภาระอย่างเต็มสามารถ อันเย็น ประโยชน์ ขั้นต้นของ คำสอนของ พระ- องค์เท่านั้น และเย็นที่เชื่อกันอยู่ว่า พระองค์ ย่อมไม่ทรงแสดงพระสัทธรรมเทศนา แก่ บุคคลทุกพวกด้วยอุบายที่จะให้ละโลก แต่ ทรง เลือก ธรรมที่ เหมาะ แก่ ชุมนุมชน นั้น ๆ เท่านั้น ก็เมื่อฉะนี้แล้ว จะมีเหตุผลอย่างใด มาอ้างว่า คำสอนในพุทธศาสนาสอนให้คน ขี้เกียจ

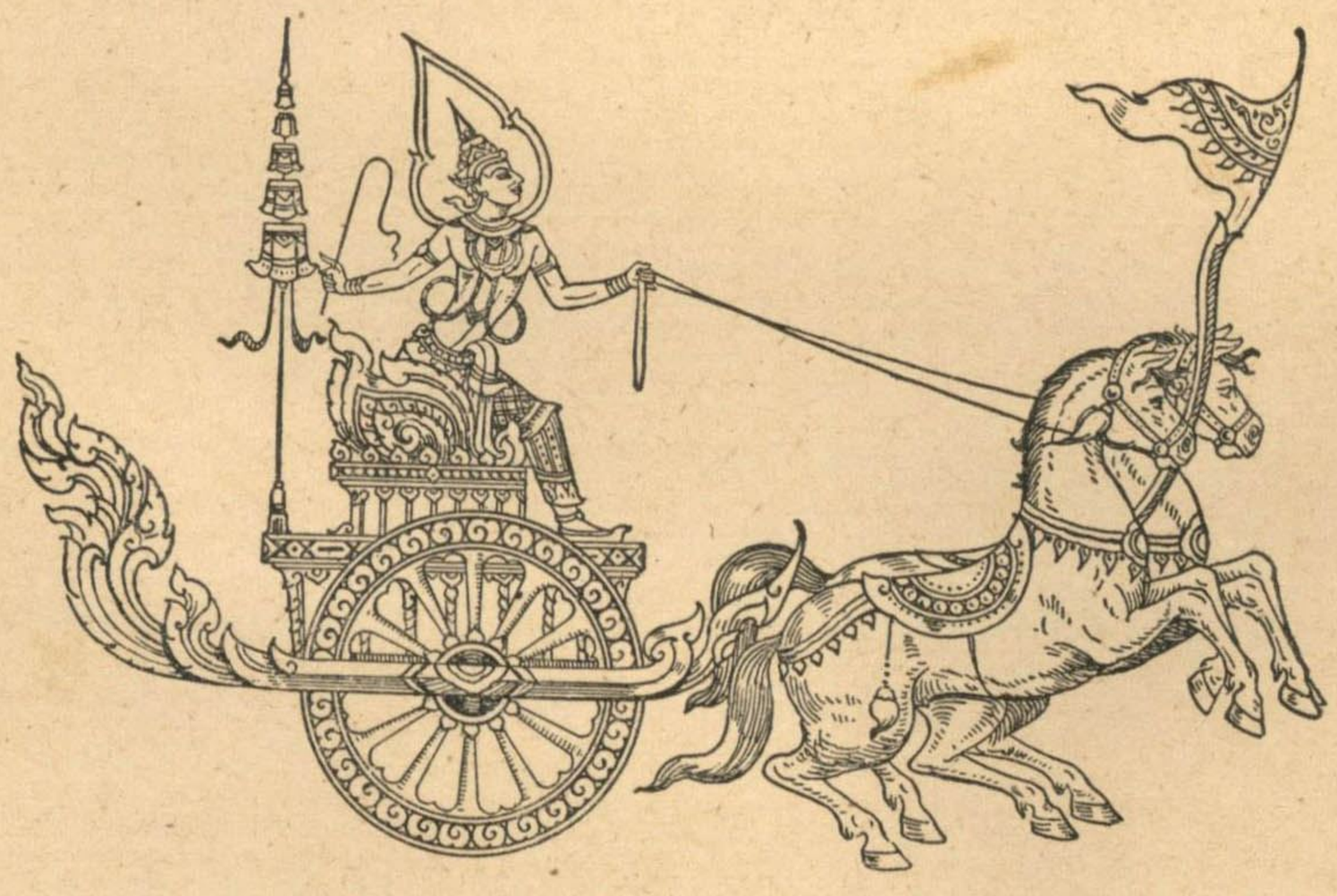
อีกอย่างหนึ่ง มีบุคคลบางพวกที่นำเอา คำว่า "สันโดษ" มาใช้ผิด ๆ เสมอ จน ธรรมอันนี้คล้าย ๆ กับสอนให้คนเย็นคนขี้เกียจ แต่ความจริงนั้น นิสสัยหรือสันดานขี้เกียจมีอยู่ ในเขา มาก่อนแล้ว และ คำว่า สันโดษ ที่ เขานำมาใช้นั้น เย็นเพียงคำแก้ตัว เช่น คน สอยไล่ ตก เพราะ ขี้เกียจ ก็พูดว่า "ฉันมี สันโดษ ได้เท่านี้ก็พอแล้ว" คนที่ยิดามารดา ให้ โอกาสเรียนอย่างเต็มที่ พอสอบไล่มัธยม บริบูรณ์ได้ ก็เห็นว่าสูงพอ แล้วพูดว่า "ฉัน มีสันโดษ ไม่ต้องการอะไรมากกว่านี้" ซึ่ง ความจริงนั้น คนสองพวกนี้ควรรับสารภาพ ว่า "ฉันมีความขี้เกียจ ฉันไม่อยากเรียน ต่อไป" ซึ่งเย็นคำที่ถูกต้องกว่า

อย่างไรก็ดี เราทุกคนย่อมมีความรู้และ ความคิดด้วยกันทุก ๆ คน ไม่พอที่จะเชื่อ อะไรตายไปโดยไม่พิจารณาไตร่ตรองดูเหตุผล

หอสมุดหนังสือพิมพ์ไทยเขษม-ราชวงศ์

เสียก่อน การเล่าเรียนธรรมะก็ดี ศิลป วิทยาใด ๆ ก็ดี, การฟังคำสั่งสอนของผู้อื่น หรือแม้แต่อ่านหนังสือพิมพ์ก็ดี เราจะต้อง ฉลาดรู้เลือกคัดเอาแต่ที่สมควรมาเป็นหลักที่ควรเชื่อและประพฤติตามให้เหมาะสมกับฐานะ อุปนิสสัย, กาละ เทศะ ฯลฯ ของเราเอง การที่จะเสกแต่ว่า เราเป็นอย่างนี้, บุญกรรม ชาติก่อนบันดาลให้เป็นอย่างนี้, ชาตินี้เรา เกิดมาไร้ทั้งกำลังความคิด กำลังทรัพย์ เลย ขิดวงเกลียดวงกลัวเสีย ไม่ทำอะไรเป็นชิ้น เป็นอัน ปล่อยชีวิตให้เป็นประดุจกายปลิลอย อยู่ในแม่น้ำ น้ำไหลขึ้นก็ลอยขึ้น, ไหลล่อง ก็ลอยล่อง ในที่สุดตายไปโดยมิได้เหลือซาก อะไรไว้แสดงให้ปรากฏแก่ชาติ หรือลูกหลาน รุ่นหลังเสียเลย คนเช่นนี้ชื่อว่า มิได้ทำ ชีวิตให้สมค่า

ความเห็นนี้ เขียนตามที่ได้ไตร่ตรอง, ได้อ่าน, ได้พบและได้ถามผู้อื่น ๆ ในความรู้สึกของเขา ขอเสนอไว้ ให้ท่านผู้รู้ พิจารณา และขออภัยโทษในที่ผิดพลาด

◎ ประพฤติไฉน ไว้อย่าง คนปางหลัง เลียนทำทั้ง คิชั่ว ตัวสื่อผล
คิให้สุข ชั่วทุกข์ ไปทุกตน เราปฏิสนธิ์ ปรนเรา เหมือนเขาเอย ฯ

พระศรี นิพนธ์

กัปปัฏฐิติยปาฏิหาริย์ ๔

"อักขร" รวบรวม

พุทธานุภาพก็ดี ธรรมานุภาพก็ดี เป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ยิ่งกว่าสิ่งทั้งปวงในโลก อาจบันดาลสิ่งใด ๆ ทั้งที่เป็นไปตามวิสัยและมิใช่วิสัยให้เป็นไปได้อย่างมหัศจรรย์ ที่เป็นดังนี้เพราะพระพุทธเจ้า พระองค์เป็นนาถแก่มนุษยนิกร ทรงรื้อขนเวไนยสรรพสัตว์อันตกหนักหมักหมมอยู่ในโอฆสังสารวัฏฏ์มิประมาณมิใช่น้อยให้พ้นจากห้วงมหันตกันดาร และพระธรรมนั้นเล่า ก็เป็นเครื่องยังนานาสัตวโลกไม่เลือกหน้า ผู้ทรงไว้ซึ่งคุณธรรมนั้นจริง ๆ ให้พ้นจากทุกข์ได้ โดยปราศความสงสัย.

โดยเหตุที่อานุภาพ ของ พระพุทธเจ้า พระธรรมเจ้า เป็นสิ่ง ศักดิ์สิทธิ์ ดังได้กล่าว มาแล้ว จึงได้เกิดกัปปัฏฐิติยปาฏิหาริย์ คือ ความมหัศจรรย์ที่ตั้ง อยู่ ชั่ว กัลป ๔ ประการ อัน กัปปัฏฐิติยปาฏิหาริย์ ๔ ประการนี้ คือ:—

๑. กะต่ายในวงพระจันทร์.

๒. ประเทศราวป่าที่นกคุ่มอธิษฐานให้ไฟดับแล้วไม่กลับไหม้อีก.

๓. ประเทศที่อยู่อาศัยของฆฏิการ นายช่างหม้อ ฝนลงไม่ได้.

๔. ไม้อ้อที่ขึ้นอยู่รอบสระโบกขรณี มิปล้องเดียวตลอดยอด.

กัปปัฏฐิติยปาฏิหาริย์ ๔ ประการนี้ มีเรื่องดังจะกล่าวต่อไป:

๑. กะต่ายในวงพระจันทร์

ในอดีตกาล พระโพธิสัตว์อุบัติในกำเนิดกะต่าย[๑] อาศัยอยู่ในราวป่าแห่งหนึ่งในกรุงพาราณสี กะต่ายนั้นมีลิง, สุนัขจิ้งจอก และนาก เป็นสหาย สัตว์ทั้งสามต่างเชื่อถือถ้อยคำกะต่ายเป็นอันดี

อยู่มากาลวันหนึ่ง กะต่ายรู้ว่าพรุ่งนี้จะเป็นวันอุโบสถ จึงบอกสหายทั้งสามให้สมาทานศีลรักษาอุโบสถแล้วให้ทำทาน สัตว์ทั้งสามก็รับคำ ครั้นวันรุ่งขึ้นซึ่งเป็นวันอุโบสถ สัตว์ทั้งสามได้ไปเที่ยวแสวงหาอาหาร นากได้ปลาตะเพียน ๗ ตัว สุนัข

๑. โดยนัยอันมาในสสบัณฑิตชาดกที่ ๖ ในปุจิมันทวรรคที่ ๒ แห่งจตุกกนิบาต.

ส่วน นางล่อซัว จึงอ้อนวอน เห้งเจีย ขอพัดคืน เพราะถ้าปราศจากพัดนี้แล้วก็จะไม่สำเร็จมรรคผล ต่อนี้ไปจะประพฤติตนตามพระธรรมคำสั่งสอนของพระเซ็กเกียมองนิพทธเจ้า ถือศีลต่อไปจนกว่าจะสำเร็จในทางธรรม ไม่ประกอบการอันเป็นมิจฉาชีพอีก เห้งเจียเห็นนางล่อซัวสิ้นพยศ และต่อไป นางจะได้เป็นผู้สำเร็จในทางธรรมผู้หนึ่ง ไม่ควรจะตัดหนทางเสีย ก็คืนพัดให้ นางล่อซัวก็รับพัดลาไปและรักษาศีลเป็นนักบวชอย่างเคร่งครัดตลอดมา ส่วนพระถังซัมจั๋ง กับสานุศิษย์ ทั้งสาม ก็ข้ามภูเขาด้วยความยินดี ที่พ้นอุปสรรคอันร้ายแรงและเรื่องพัดปาเจียสิยก็ยุติลงเพียงนี้

ตามที่นักปราชญ์จีนเรียบเรียงนั้น อันเป็นส่วนหนึ่งแห่งประวัติศาสตร์ของจีนตอนแผ่นดินไต้ถังนั้น ก็เพื่อเป็นอุทาหรณ์ให้เห็นว่าธรรมย่อมปราบอธรรมด้วยธรรม กล่าวคือ มิได้ปรารถเพื่อความมีชัย แต่ปรารถเพื่อให้เห็นผิดและชอบ คุณและโทษ บุญและบาป เมื่อเห็นแล้วและกลับตัวได้ ก็คืนอิสสรภาพให้ เพื่อได้มีโอกาสกลับเป็นคนดีต่อไป แทนที่จะประหารให้สายสูญเสีย เช่นนางล่อซัวในเรื่องข้างบนนี้

พระบรมสารีริกธาตุ

อุรโณ

ในพุทธประวัติมีกล่าวว่า เมื่อพระพุทธเจ้าเสด็จดับขันธปรินิพพาน ณศาลวโนทยาน ในกุสินารานคร และเมื่อได้ถวายพระเพลิงพระพุทธสรีระ ณมกุฏพันธนเจดีย์ สำเร็จโดยเรียบร้อยแล้ว ครั้งนั้นพระเจ้าอชาตศัตรุแห่งมคธ กษัตริย์ลิจฉวีผู้ครองไวศาลี กษัตริย์ศากยะณกรุงกบิลพัสดุ์ ถูลิกษัตริย์ในอัลลกัปปนคร โกลิยกษัตริย์แห่งรามคาม มหาพราหมณ์ที่เวฏฐทีปนคร และมัลลกษัตริย์แห่งปาวา จึงส่งทูตเชิญราชศาสน์มายังมัลลกษัตริย์แห่งกุสินารา ขอส่วนแบ่งพระบรมสารีริกธาตุ มัลลกษัตริย์ไม่ยอม ใกล้จะทำสงครามกันขึ้น โทณพราหมณ์ซึ่งเป็นผู้ใหญ่ จึงทูลแนะนำมัลลกษัตริย์ให้แบ่งพระบรมสารีริกธาตุออกเป็น ๘ ส่วน เป็นของมัลลกษัตริย์แห่งกุสินาราส่วนหนึ่ง อีก ๗ ส่วนนั้นแจกจ่ายกันไป เพื่อความสงบ โมริยกษัตริย์แห่งเมืองปิปผลิวัน มาไม่ทันเวลาที่แบ่งสันปันส่วนกัน จึงได้แต่พระอังคารไป ส่วนตัวโทณพราหมณ์นั้น ได้ตุมพะเครื่องตวงพระบรมสารีริกธาตุ

เมื่อได้เชิญไปแล้ว กษัตริย์และพราหมณ์เหล่านั้นก็ได้ ก่อสถูปเก็บรักษาไว้สักการบูชา รวมพระสถูปเจดียสถานที่ได้สร้างขึ้นเป็น ๑๐ ตำบลด้วยกัน รวมทั้งสถูปบรรจุพระอังคารและตุมพะ

ตามธรรมดานักโบราณคดี เมื่อจะสันนิษฐานประวัติการที่ล่วงมา ก็ต้องอาศัยวัตถุต่าง ๆ ที่ตนพบเป็นพะยานประกอบ เช่นศิลาโรเซตตา ทำให้รู้ความเป็นไปในหมู่ชนชาวไอคุปต์แต่โบราณ และการพบนครวัดทำให้รู้ประวัติความเจริญความเสื่อมของขอมแต่เดิมได้ดีขึ้น อันพระสถูปเจดียสถาน ๑๐ ตำบลที่ได้ระบุไว้แต่ข้างต้นนั้น จนบัดนี้ยังไม่มีผู้ใดค้นพบ เหตุทั้งนี้ จึงทำให้นักปราชญ์ชาวไพรัชชประเทศสงสัยยิ่งนัก ต่างมีความคิดโน้มไปในทางที่ว่า พระพุทธเจ้าไม่มีตัวมีตน สมมุติกันขึ้นเอง.

ใน ค. ศ. ๑๘๙๘ ชาวอังกฤษผู้หนึ่ง ชื่อ ดับลิว. ซี. เปปเป ได้ขุดค้นพระสถูปทำด้วยอิฐองค์หนึ่ง ซึ่งอยู่ในที่ดินของเขา ที่ตำบล ปริปาวะ ชายแดนเนปาล ได้วัตถุต่าง ๆ ดังจะกล่าวต่อไปข้างหน้านี้ แต่วัตถุที่สำคัญที่ได้พบนั้น ก็คือ ผะอบ ๆ หนึ่ง ทำด้วยหินสติอะโตต์ ที่ริมฝาผะอบมีอักษรภาษาปรากฤตจารึกไว้ ผู้เชี่ยวชาญอ่านได้ความดังนี้

"นี่คือที่เก็บพระบรมสารีริกธาตุ พระพุทธเจ้า พระผู้มีพระภาค เป็นของอนุชาพระนราศภ พร้อมด้วยกนิษฐภคินี รวมทั้งโอรสและชายา"

อัฏฐิในผะอบนี้ ชนส่วนมากเชื่อกันว่า เป็นพระบรมสารีริกธาตุ พระพุทธเจ้า ส่วนที่ศากยวงศ์ได้รับเป็นส่วนแบ่ง จากกุสินารานคร แต่ก็ยังเป็นที่สงสัยแก่บรรดานักปราชญ์บางท่าน เพราะข้อความเท่าที่จารึกไว้นั้น คลอนได้ ต้องโต้เถียงกันอยู่ ใน ค. ศ. ๑๙๐๑ ศาสตราจารย์ ริดส์ เดวิดส์ จึง ได้ เชื้อเชิญให้พิเคราะห์ดูความจริงกันว่า "ถ้าผู้ใดยืนยันว่า อัฏฐิทั้งนี้ไม่ใช่ พระบรมสารีริกธาตุ พระพุทธเจ้าแล้ว ก็ควรจะอธิบายเหตุการณ์ที่เกี่ยวกับเรื่องนี้มาพิสูจน์กันดู หากว่าอัฏฐินี้ไม่เป็นพระบรมสารีริกธาตุแล้ว จะเป็นอัฏฐิของผู้ใดเล่า ? ในข้อนี้ การที่คิดว่ามีผู้ทำแปลกปลอมไว้ตบตา ย่อมเป็นไปไม่ได้"

สิ่งที่ทำให้ศาสตราจารย์ ริดส์เดวิดส์มั่นใจก็คือ เมื่อขุดพระสถูปนั้น ก็ได้พิจารณาโดยถ่องแท้แล้ว ไม่มีร่องรอยว่ามีผู้ใดขุดค้นทำให้อัฏฐินั้นเสียหายไปก่อนเลย.

ใน ค. ศ. ๑๙๐๖ ดร. ฟลีต ก็ได้ตอบคำถามของศาสตราจารย์ ริดส์เดวิดส์ เริ่มต้น ดร. ฟลีต ได้เขียนคำจารึกไว้ด้วยดังนี้:—

สุกิติ_ภาตินมฺ สา_ภาคินีคนมฺ สา_ปุตทลนมฺ อิยมฺ สาลิล_นิทเน พุทธสา_ภควเต ศากิยนมฺ

ดร. ฟลีต กล่าวว่า อักษรที่จารึกไว้ที่ฝาผะอบนั้นอ่านได้ชัดเจน ไม่วิปลาสคลาดเคลื่อนทำให้เกิดข้อวิมุติอย่างใด ๆ ในการที่จักอ่านให้ถูกต้องได้ แต่ในการแปล ดร. ฟลีต แปลไปคนละทาง ได้ความแตกต่างผิดไปจากคำแปลของคนอื่น ที่นักปราชญ์ส่วนมากรับรอง

ดร. ฟลีต แปลว่าดังนี้:—

"ของ อนุชา พระ นราศภ กับ กนิษฐภคินี พร้อมด้วยโอรสและชายา นี่คือ ที่เก็บอัฏฐิพระญาติพระพุทธเจ้า พระผู้มีพระภาค"

ดร. ฟลีต อ้างว่า ตามเค้าประวัติการ

ก็มีที่แสดงให้เห็นว่า ไม่ใช่พระบรมสาริริก-ธาตุพระพุทธเจ้าดังเชื่อกัน ที่ถูกเป็นอัฏฐิของพระญาติ กับชายา โอรส และกนิษฐภคินี

นอกจากนี้ ดร. ฟลิต ยังพยายามหาหลักฐานสนับสนุนความเห็นของเขา โดยชี้ให้เห็นสิ่งต่าง ๆ อันแปลก ๆ ที่ขุดพบ ซึ่งมีอยู่กว่า ๗๐๐ ชิ้น แต่สิ่งที่สะดุดใจ ดร. ฟลิต ก็คือ บรรดาสิ่งของที่พบนั้น มีเครื่องประดับกายสตรี และเครื่องเล่นของเด็ก ดร. ฟลิต จึงว่า เป็นของไม่จำเป็นอย่างยิ่ง และไม่เหมาะเลยที่จะ เอาไว้ ร่วม กับพระบรม สารีริก-ธาตุพระพุทธเจ้า

คำค้านของ ดร. ฟลิต นั้น เขียนไว้อย่างยืดยาว บอกให้ พิจารณาอักษรที่จารึกไว้ที่ละตัว ๆ ดร. ฟลิต ยกคำ "พุทธสา ภควเต ศากิยนมฺ" มาว่า จะแปลได้ทางเดียว คือ "พระญาติพระพุทธเจ้า พระผู้มีพระภาค" จะแปลเป็นอื่นไปไม่ได้"

ดร. ฟลิต ยังกล่าวต่อไปอีกว่า ใครเล่าที่จะเป็นพระญาติพระพุทธเจ้า เรายอมทราบกันอยู่ดี ๆ แล้วว่า พระญาติเหล่านี้คือ พวกศากยวงศ์ที่ถูกพระเจ้าวิฑูฑกะฆ่าเสียจนสิ้นเชิงนั่นเอง

ศาสตราจารย์ฝรั่งเศสคนหนึ่ง ชื่อว่า ซิลแวง เลวี ซึ่งเป็นผู้รู้พุทธศาสนาอย่างเชี่ยวชาญ ก็ได้แปลคำจารึกมินัยยุตติ ต้องกับของ ดร. ฟลิต ว่าดังนี้ :—

"นี่คือ อัฏฐิของศากยะ อนุชาพระพุทธเจ้า พระผู้มีพระภาค พร้อมด้วย กนิษฐภคินี โอรส และชายา"

ศาสตราจารย์ ซิลแวง เลวี กล่าวว่า ที่ลงมติว่า อัฏฐินั้นเป็นอัฏฐิพระญาติ ไม่ใช่พระบรมสารีริกธาตุพระพุทธเจ้า ก็คือ ในนิพนธ์ของห้วนเจียง [๑] ปรากฏว่า มีผู้นำอัฏฐิ ของศากยวงศ์ที่พระเจ้าวิฑูฑกะ ฆ่าตายไปบรรจุไว้ในสถูป.

เรื่องพระเจ้าวิฑูฑกะนี้ คัมภีร์ในพุทธศาสนาก็มีกล่าวอยู่ชัดเจน แต่ที่ศาสตราจารย์ ซิลแวง เลวี ยึดเป็นหลักสำคัญ ก็คือ นิพนธ์ของห้วนเจียง ซึ่งศาสตราจารย์สตานิสลาส ชูเลียงได้แปลไว้ มีนัยเนื้อความโดยสังเขปว่าดังนี้ :—

---

๑ ห้วนเจียง นักพรตจีน มาสืบศาสนาใน ค. ศ. ๖๒๘ ถึงอินเดีย ค. ศ. ๖๓๐ อยู่ในอินเดีย ๑๔ ปี กลับถึงประเทศจีน ค. ศ. ๖๔๕ ได้นิพนธ์หนังสือเล่มหนึ่ง ชื่อว่า ไซยิวกี = ความจำ เรื่องประเทศทิศตะวันออก ห้วนเจียง มี สมณศักดิ์ เป็นที่ พระถังซัมจั๋ง ใน แผ่นดินพระเจ้าถังไทจงและพระเจ้าถังเกาจง

"พระเจ้าปเสนทิโกศล ได้ทรงสู่ขอ อิตา มิอัฏฐิบรรจุอยู่ทุก ๆ ผะอบ สังเกตลักษณะ ในวงค์ศากย มาไว้เป็นชายา พวกศากยหัว ว่าเป็นอัฏฐิได้อย่างชัดเจน ผะอบ ๆ หนึ่งทำ สูง ถือชั้นวรรณะ รังเกียจ จึงส่งอิตาอันเกิด ด้วยหินสติอะไตต์ ที่ริมขอบฝามีตัวอักษรเขียน แต่ครรภ์ทาสีไปให้ เกิดวิฬูฑกะกุมารด้วยกัน อักขระสมัยวงค์โมริยะ คำจารึกนี้นับว่าเก่า ครั้นวิฬูฑกะกุมารเจริญวัยขึ้น ถูกพวกศากยะ ที่สุดในบรรดาคำจารึก ที่พบใน ประเทศ อินเดีย ประมาท จึงนึกแค้นอยู่ไม่รู้หาย ครั้นได้เป็น ประมาณว่ามีอายุ ก่อน คริสตศักราช ประมาณ พระเจ้าแผ่นดินครอบครองโกศลรัฐแล้ว ก็ ๔—๕ ศตวรรษ ดร. ฟลีต ได้แปลคำจารึกไว้ ยกทัพกรีธาพล มาพิฆาตฆ่า พวก ศากยะ เสีย ว่า เป็นที่เก็บอัฏฐิพระอนุชาพระพุทธเจ้า รวม สิ้นวงศ์"

เรื่องนี้ แม้จะยึดเอา เป็น ความจริง ไม่ได้ ทั้งกนิษฐภคินี โอรสและชายา เข้าใจกันว่า นัก เพราะยังมีสิ่งที่เชื่อไม่ได้ แทรกแซงอยู่ เป็นอัฏฐิบรรจุไว้สมัยเมื่อพวกศากยะถูกพระเจ้า แต่ศาสตราจารย์ ริดส์เดวิดส์ และ ดร. ฟลีต วิฬูฑกะฆ่าตาย ดังมีกล่าวอยู่ตามคัมภีร์ ต่างรับว่า เป็นพฤตติการณ์ที่มีมูล ที่เขียน พุทธศาสนา ในผะอบนั้น นอกจากอัฏฐิแล้ว เรื่องนี้ไว้ ก็น่าจะจับเอาเค้า แห่งเหตุการณ์นั้น ยังมีรูป มนุษย์ รูปเล็ก ๆ เขียน ไว้ ใน กระดาษ มาขยายและร้อยกรองผูกเรื่องขึ้น ทอง ๒ รูป, มีเครื่องประดับกายและเครื่อง ทองอื่น ๆ อีก มีลูกประหล่ำทำด้วยเพ็ชรแก้ว

เพื่อสนับสนุน ข้อที่ได้อนุมานกัน ขอนำ มีสายสร้อยทำด้วยเงินอย่างงาม ๑ สาย มีรูป เอาข้อความที่ศาสตราจารย์ออลดีเขียนไว้ เรื่อง สิงห์รูปหนึ่งปรากฏในกระดาษทอง มีช้าง พระธรรมสารีริกธาตุนี้มากล่าว ดังต่อไปนี้:— ตัวหนึ่งกับนก ๒ ตัว ทำไว้ด้วยโมราและ

"ใกล้พรมแดนเนปาล ทิศเหนือที่สุด โลหะ มีดาราเงิน ดาราทอง อยู่มาก ฯลฯ ของประเทศอินเดีย บริเวณที่ตั้งแห่งกรุง สิ่งเหล่านี้แสดง ให้เห็น เป็น ส่วนมาก ว่าเป็น กบิลพัสดุ์ ที่พระพุทธเจ้าประสูติ ดับลิว. ซี. เครื่องประดับกายสตรี และเครื่องเล่น ของเด็ก เปปเป เจ้าของที่ดิน ได้ขุดค้นพระสถูปทำ จึงทำให้ ดร. ฟลีตคัดค้านอย่างรุนแรงว่า สิ่ง ด้วยอิฐ ที่ตำบลปริปาวะ ภายในคูหาได้พบ ทั้งหลายเหล่านี้คงมีบุคคลใดบุคคลหนึ่ง ซึ่ง หีบทำด้วยอิฐ มีผะอบอยู่รวมกันหลายผะอบ จงรักภักดีในศากยวงศ์นำมาบรรจุไว้ พร้อม

กับอัฏฐิของพวกศากยะที่ถูกฆ่าตาย

ศาสตราจารย์วินเซนต์ สมิท ได้กล่าวไว้ดังนี้:—

"พระสถูปอันมีชื่อเสียง ที่ตำบลปริปาวะ แสดงให้เห็นว่าได้สร้างขึ้นไว้ เพื่อบรรจุหีบ ๆ หนึ่ง ซึ่งทำด้วยดินเหนียวปนทราย มีผะอบอยู่ข้างในนั้น ๕ ผะอบ ผะอบ ๆ หนึ่งทำด้วยเพชรน้ำค้าง อีก ๔ ผะอบทำด้วยหินสตีอะไตต์ มีอัฏฐิชิ้นเล็ก ๆ น้อย ๆ บรรจุแยกกันไว้ มีดาราทองอยู่กว่า ๑๐๐๐ ดวง กับมีเครื่องประดับกายสตรี ทำด้วยผมีออันประณีตที่มีเครื่องประดับกาย และที่ได้ก่อสถูปไว้นั้นก็คงมีความมุ่งหมายจะได้เป็นเกียรติยศแก่อัฏฐินั้น ๆ มีคำจารึกอยู่ที่ฝาผะอบ ๆ หนึ่งเป็นอักษรพราหมิแต่โบราณ เข้าใจว่าก่อขึ้นไว้ก่อนสมัยพระเจ้าอโศก ศาสตราจารย์บารท์, บูหเลอร์, กินเซนต์สมิท และบีสเซล ได้ลงความเห็นพ้องกันว่า เป็นพระบรมสารีริกธาตุพระพุทธเจ้า ศากยวงศ์ที่เป็นพระญาติพร้อมด้วยกนิษฐภคินี โอรส และชายาได้นำมาประดิษฐานไว้ แต่ ดร. ฟลีตได้ค้านการแปลความดังกล่าวมา และชี้ให้เห็นว่าเป็นอัฏฐิพระญาติพระพุทธเจ้า ไม่ใช่พระบรมสารีริกธาตุ ความรู้ภาษาปรากฤตในเวลานี้ก็ยังไม่ก้าวหน้า พอที่จักถือเป็นเกณฑ์ตัดสินคำแย่ลคำจารึกว่า อย่างไหนผิด อย่างไหนถูกโดยเด็ดขาดได้ ความเห็นของ ดร. ฟลีต มีผู้ไม่เห็นด้วยเป็นอันมาก คำแปลที่แปลกันไว้แต่เดิมคงจะได้ความหมายที่ถูกแท้ ความเห็นของศาสตราจารย์ ริดส์เดวิดส์ ที่ว่า พระสถูปที่ตำบลปริปาวะ เป็นพระสถูปที่พวกศากยะได้สร้างบรรจุพระบรมสารีริกธาตุ ที่ได้รับส่วนแบ่งจากที่ถวายพระเพลิงพระพุทธสรีระ นับว่าเป็นข้อสันนิษฐานที่สมเหตุสมผลอยู่ และที่ว่าตำบลปริปาวะ นั้น คือ กรุงกบิลพัสดุ์ ที่ฟ้าเหียน[1] ได้ไปเยี่ยมนั้น ก็น่าจะได้รับความสนับสนุนอย่างมาก

เรื่องพระวิภูฑกะนั้น ในนิพนธ์ของศาสตราจารย์ วินเซนต์ สมิท ยังมีกล่าวไว้ดังนี้:—

เมื่อพระพุทธเจ้าได้ปรินิพพานมาไม่ช้านักหรือ ๕ ปี[6] ต่อจากนั้นตามคัมภีร์พุทธศาสนาธิเบต กรุงกบิลพัสดุ์อันเป็นที่ประสูติพระพุทธเจ้า ถูกพระเจ้าวิภูฑกะโจมตี และได้พินาศฆ่าพวกศากยะในสกุลพระพุทธเจ้า อย่างโหด

---

๑ ฟ้าเหียน นักพรตจีนมาสืบศาสนาในอินเดีย ใน ค. ศ. ๓๙๙ มาถึงมคธรัฐใน ค. ศ. ๔๐๕ อยู่ในอินเดีย ๖ ปี ได้นิพนธ์หนังสือเล่มหนึ่งชื่อ โฟกิวกี=ความจำเรื่องประเทศนับถือพุทธศาสนา

ร้ายเรื่องนี้เต็มไปด้วยนิยายอิทธิปาฏิหาริย์ ข้อความละเอียดเอาแน่ไม่ได้ แต่โครงของเรื่องนั้น คงขยับเค้ามาจากเหตุการณ์ที่จริง

เรื่อง พระสถูปเจดียสถาน ๑๐ ตำบลที่ยังไม่พบ และที่พบแล้วก็ยังเป็นปัญหาสำคัญต้องโต้เถียงกันนี้ ฯลฯ อย่างไรก็ตาม ควรมีเครื่องสะกิดใจอยู่ว่า ความสาบสูญของพระบรมสารีริกธาตุและพระสถูปเหล่านั้น คงเนื่องมาจากเหตุที่อินเดียเป็นประเทศซึ่งได้รับความรุกรานจากชนต่างชาติมิได้หยุดหย่อน มิกษัตริย์ผลัดเปลี่ยนอำนาจการปกครองกันอยู่เสมอ และอีกอย่างหนึ่งก็เป็นแดนเกิดแห่งลัทธิธรรมร้อยแปด คราวหนึ่งที่ถูกรุกราน คราวหนึ่งที่เปลี่ยนวงศ์กษัตริย์ คราวหนึ่งที่ลัทธิธรรมแปรปรวน มิปรปักษ์เกิดขึ้น ฯลฯ เชื่อได้หรือว่าปูชนียสถานในพุทธศาสนาจักปลอดภัย นี่ก็พอจะเป็นเครื่องพิสูจน์ถึงความเสื่อมสลายของพระสถูปเจดียสถานนั้น ๆ และเหตุที่พระบรมสารีริกธาตุต้องอันตรธานไปได้อยู่แล้ว

อนึ่ง อัฏฐิที่พบที่ตำบลปริปาวะนั้น ก็คืออัฏฐิรายที่รัฐบาลอังกฤษส่งเข้ามาถวายพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งโปรดเกล้า ฯ ให้นำไปประดิษฐานไว้ยอดบรมบรรพต (ภูเขาทอง) ตราบเท่าทุกวันนี้ อาศัยคำโต้แย้งในคณะนักปราชญ์ดังแสดงมานั้น จะให้เชื่อถือได้แค่ไหน เพียงใด ก็แล้วแต่จะวินิจฉัยตามอัตโนมัติ เทอญ ฯ

วัฏฏสงสาร

กาพย์ห่อโคลง

โคลง

เกิด

◎ เกิดเป็นมนุษย์น้อย เนาโล_ กาฤๅ
บัดสุขบัดทุกข์โส_ มนัสส์เศร้า
ธรรมดาประดับโอ_ วาทเวี่ย กรรณเวย
ขาดสุขขาดทุกข์เข้า เขตต์โน้นนิพพาน ฯ

กาพย์

◎ เกิดเป็นมนุษย์น้อย ทุกข์สุขคล้อยคลาดคลาตาม
บัดสุขบัดทุกข์ยาม ขาดยั่วฉะนั้นนั่นนิพพาน ฯ
◎ เราเป็นปุถุชน เวียนว่ายวนวัฏฏสงสาร
สลดจิตต์คิดคือปาน ละครเล่นเต้นตามเพลง ฯ
◎ ตัวเอกออกบทเอก ตัวโหยกเหยกเต้นโหยงเหยง
ตัวกล้ามีคนเกรง ตัวขลาดไซร้เขาไม่กลัว ฯ
◎ ตัวดีมียศศักดิ์ ชนพำนักทักยิ้มหัว
ตัวจนคนโซตัว_ เซอะเซ่อซ่าประชาสรวล ฯ
◎ บทใครก็ตามที หน้าที่มีไม่เรรวน
พยายามตามกระบวน บทของตัวจะกลัวไย ฯ
◎ ทำไปให้สำเร็จ ผลจักเผล็ดประการใด
ผู้ดูผู้อยู่ใน หลังฉากเห็นเป็นพะยาน ฯ

โคลง

แก่

◎ แก่ชาติคุณวุฑฒิ์ทั้ง วัยชรา
เกิดเปลี่ยนเวียนแก่หา เหตุให้
โลกเห็นแห่งอุทา_ หรณ์หาก แสดงเฮย
แก่กรอบบอบบ้าใบ้ บ่รู้รสธรรม ฯ

กาพย์

◎ แก่ชาติคุณวุฑฒ์ แก่วัยรุดเร่งชรา
แก่กรอบบอบใบ้บ้า บ่รู้จักหลักพระธรรม ฯ
◎ ชาติชาติวุฒโฑ ทำเฉโกกลับตกต่ำ
ผู้ทรงคุณวุฑฒิล้ำ ทำเหลวไหลใครสรรเสริญ ฯ
◎ แก่อาบน้ำร้อนก่อน บ่ห่อนเอาเข้าประเมิน
แก่เพียรเพ่งผลเจริญ แก่ชาติศาสน์อาตมา ฯ
◎ ประพฤติตนตามหลักธรรม์ สมควรกันกับเวลา
ชั่วดีมีปัญญา หยั่งรู้ทั้งตั้งตนดี ฯ
◎ เวรเปลี่ยนเวียนอย่างอื่น หลับฤๅตื่นหมื่นแสนปี
ใครเล่าเขาจักมี มานะคิดริษยา ฯ
◎ ใครรู้ใครเห็นบ้าง ออกอรรถอ้างอ่อนสักการ์
เป็นคนควรบูชา เชิดเกียรติ์ก้องจิรกาล ฯ

โศลง

เจ็บ

◎ เจ็บกายเกิดโรคเรื้อ_ รังรม
ธรรมชาติเชิญประชุม เช่นนั้น
พยาธิรุกรานกุม กายเทวศ ทวีเวย
จากเกิดแก่มากั้น เจ็บไว้หวังผลาญ ฯ

กาพย์

◎ เจ็บกายเกิดโรคร้าย ธรรมชาติย้ายโชคชาตา
จากเกิดจากแก่มา เจ็บอีกครั้งหวังผลาญชนม์ ฯ

◎ ลางเจ็บเพราะอาวุธ ลางโทรมทรุดเพราะซุกซน
ธรรมดามาเวียนวน วกลงเจ็บเหน็บหนาวใจ ฯ

◎ เจ็บเถิดเจ็บกายา ขอแต่ว่าอย่าเจ็บใจ
เจ็บเมื่อมวลกิจใน หน้าที่เสร็จสำเร็จผล ฯ

◎ พวกเพียรแต่เกิดมา จวบชราฝ่าไพรน
เพื่อโลกและเพื่อตน ตามหน้าที่ตนมีทำ ฯ

◎ มากทุกข์รุกรันกาย ใจสบายเป็นอุปถัมภ์
ทุกข์โศกโรครุมทำ ฤๅทุกข์ร้อนนอนรอทน ฯ

◎ ใครใครในใต้หล้า ผิว่เกิดมามีเจ็บผจญ
ขอแต่เจ็บเมื่อผล แห่งผองกิจสิทธิสมหวัง ฯ

โคลง

ตาย

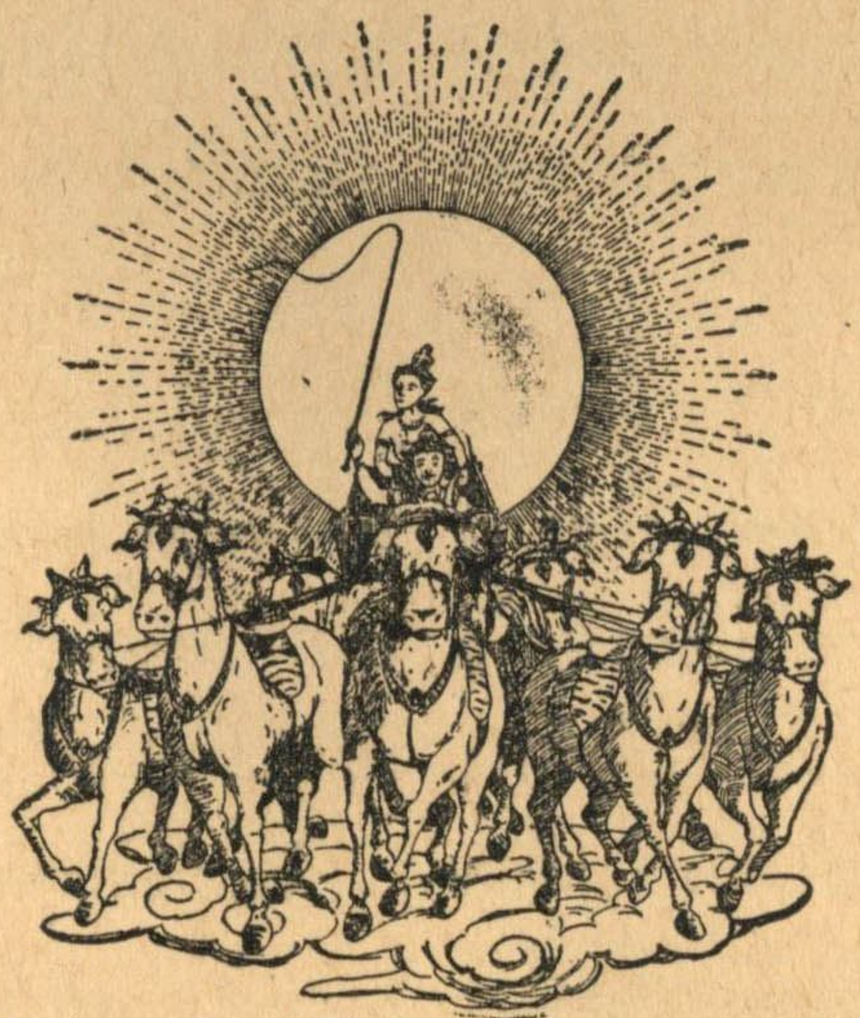
◎ เกิดแก่และเจ็บแล้ว จำมลาย
มีเกิดย่อมมีตาย ติดต้อย
ธรรมดาโลกตราหมาย มาทุก คนเนอ
ดีชั่วทำไว้น้อย_ มากนั้นแหละเหลือ ฯ

กาพย์

◎ เกิดแก่และเจ็บตาย กับมลายเป็นธรรมดา
ดีชั่วตัวทำมา มากน้อยนั้นนั่นแหละเหลือ ฯ
◎ มีเกิดก็มีดับ กฎบังคับอยู่ทุกเมื่อ
สิ่งใดควรกอบเกื้อ เพื่อเกียรติศักดิ์และหลักฐาน ฯ
◎ เพียรพากบากบั่นทำ ทุกเช้าค่ำห่อนเกียจคร้าน
พลีตนเป็นแรงงาน หาญต่อสู้อุปสรรคผอง ฯ
◎ จักอยู่ฤๅมลาย ความชั่วร้ายมิเกี่ยวข้อง
สงเคราะห์ญาติพี่น้อง ต้องตามโศลกโลกนิยม ฯ
◎ ยามตายคงตายดี ตายแล้วมีคนเชยชม
กุศลผลทานสม บ่มสุขให้ในอนาคต ฯ
◎ เกิดแก่และเจ็บตาย รู้เท่าวายโศกกำสรด
โลกย่อมบรรลือยศ พจนซ้องสาธุการ ฯ

โคลงส่ง

◎ วัฏฏสงสารนี้นี้ นิพนธ์
คราเมื่ออาตมาทน ทุกข์ร้อน
ไข้หวัดรัดรึงสกนธ์ กำสรด ทรวงเอย
เอาสติตรองธรรมอ้อน อรรถให้ไทยเขษม ฯ

◎ ไม่เที่ยงทน วนว่าย เวียนตายเกิด เหมือนกองทุกข์ สุขประเสริฐ มาแต่ไหน
ตามแต่บุ๋ย จัยปรอง ใช่ของใคร รู้จริงได้ ดังนี้ ยอดดีเอย ฯ

พระศรี นิพนธ์

พระเป็นที่พึ่ง

ของ มรกต

เป็นความจริงที่จะกล่าวว่า บุคคลทั้งหลายไม่เลือกว่าชาติชั้นใด ๆ เมื่อได้รับความทุกข์เดือดร้อน หรือประสพเหตุเภทภัยประการต่าง ๆ อันตกอยู่ในฐานซึ่งเรียกว่าตันบัญญา หรือจนมุม และไม่เห็นว่าจะมีวิถีทางใด ๆ หรือมนุษย์หน้าไหนจะช่วยเหลือตนได้แล้ว ต่างก็จะดิ้นกระวนกระวายขนขานสารกล่าว ขอให้เทพเจ้าและภูตผีหรือสิ่งที่เชื่อว่ามีอิทธิฤทธิสิทธิศักดิ์ทั้งหลาย ตลอดจนพระเจ้าที่ตนนับถือให้ช่วยเป็นที่สุด

กล่าวสำหรับชาวไทยเรา ซึ่งเป็นชาติที่นับถือมั่นในพระพุทธศาสนา เมื่อตกทุกข์ได้ยาก เจ็บไข้ได้พยาธิ อันไม่เห็นทางหรือแพทย์คนใดจะช่วยแก้ไขเยียวยาได้แล้ว เราก็ภาวนาขอเอาพระรัตนตรัยเป็นที่พึ่ง ที่สุดณกาลบัจจุบันนี้ โรคเศรษฐภัยกำลังเบียฬเราอยู่ จนทำให้ลมหายใจผิดทั้งหลวงและราษฎร์ เราก็ต่างได้กระทำแล้วโดยมนสิการและพิธีการ วิงวอนภาวนาขอถึงซึ่งพระไตรสรณคมน์ คือ เอาพระเป็นที่พึ่ง ซึ่งทั้งนี้ย่อมเป็นทางอันควรโดยใครจะปฏิเสธหรือคัดค้านไม่ได้เลย แต่ก็ขอให้เราเล็งลงไปให้ซึ้งสักหน่อยว่า เมื่อรู้แล้วใน พระคุณอันยอดยิ่ง แห่ง พระรัตนตรัย ก็ไฉนทุกคนไม่รำลึกบูชาให้เป็นนิจศีล มีแต่จะมารู้สึกพระคุณเอาฉะเพาะเมื่อจนมุมตันบัญญา ฉะนี้เล่า ข้อนี้เราควรสังวรแต่นี้ไปมิใช่ฤา ?

สรรพสิ่งศักดิสิทธิทั้งหลายอันไม่เห็นตัวตนจะมีจริงหรือไม่ และจะช่วยมนุษย์ตามที่ขนขานสารกล่าวหรือไม่ ยกไว้ไม่ใช่เรื่องจะกล่าวในที่นี้ แต่อย่างไรก็ดี การกระทำนั้น ๆ ก็คงมีผลอยู่บ้างในทางที่ทำให้ขวัญดีขึ้น มนุษย์เราสำคัญอยู่ที่ขวัญ เมื่อขวัญดีก็มีกำลังใจแรง และกำลังใจแรงนี้เอง เป็นทางช่วยให้มีทางเอาตัวรอดได้มาก

ในสมัยที่มนุษย์มีความรู้ความคิดเจริญขึ้นมากแล้วนี้ การที่จะหวังเอาสิ่งลม ๆ ไม่มีตัวมีตนเป็นที่พึ่งจึงเสื่อมถอยลง เหตุการณ์ดำเนิรไปในทางตรงกันข้าม คือ ต่างหวังยึดในสิ่งที่เป็นหลักฐาน อันพิสูจน์ได้ว่า เป็น ความจริงนั้น เป็นที่พึ่งมากกว่า ซึ่งสิ่งที่กล่าวนี้

ก็คือ ศาสนา นั่นเอง ศาสนาเป็นคำสอนของ ศาสดา มีตัวมีตนปรากฏเป็นหลักฐาน และเป็นปทัสถานที่บอกไว้ให้มนุษย์ปฏิบัติตามอย่างชัดเจน

และบรรดาศาสนาทั้งหลายเล่า ไม่ฉะเพาะแต่เราชาวไทย ผู้เป็นพุทธศาสนิก แม้โลกก็จะได้เล็งเห็นกว้างขวางแน่ชัดขึ้นทุกเวลานาฑิว่าพระธรรมของพระพุทธองค์นั้น ได้พิสูจน์ให้เห็นถ่องแท้แล้วว่า จะนำผู้ปฏิบัติให้บรรลุถึงผลดีในที่สุด ยิ่งกว่าทางใด ๆ ธรรมะของพระพุทธเจ้า เป็น ยอดโอสถ แห่ง ความสงบสุขของ มนุษย์ และ ศานติ ของโลกโดยแท้ ขนานเดียว ไม่มีขนานใดจะเทียมเท่า ชาวไทยผู้เป็นพุทธศาสนิก จึงนับว่าเป็นผู้ได้ยอดแห่งลาภอันประเสริฐสุด ซึ่งควร ยินดี ภูมิใจ แต่ก็ไฉนเล่า ? เราจึงทำเนื่อยชา ไม่กะตือรือร้นที่จะหมั่น พรวนดิน รดน้ำ ให้ ต้น มหากัปปฤกษ์เจริญงอกงามมั่นคงยิ่ง ๆ ขึ้น และพยายามนำ ดอก ผล แจก จำหน่าย ให้ แพร่หลายไป ทั่วสกลโลก: เราไม่ต้องการศานติสุขฤา ? เราไม่ ต้อง การ เกียรติศักดิ์ เกียรติคุณ ฤา ? เรามีอะไรดีกว่าพระพุทธศาสนา และมีทางใดที่จะเชิดชูเราแก่โลก ยิ่งกว่าทางที่เราจะนำพระพุทธศาสนาออกเชิดชู ?

เมื่อรำลึกถึงข้อความอันพรรณนามานี้ แล้วหวนคิดไปอีกว่า ทุกวันนี้ย่อมจะรู้สึกอยู่ทั่วกันว่าโลกนี้มีเหตุการณ์อันวิตถาร พิสดาร ยืดยาว ยุ่งยาก ขึ้นทุกที ๆ เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นบางสิ่งบางอย่าง เป็นไปอย่างพ้นความนึกฝันว่าจะมีจะเป็นเช่นนั้นได้ แต่เหตุการณ์ทั้งหลายที่เกิดขึ้น ก็คือ การกระทำของมนุษย์นั่นเอง ฉะนั้น ปัจจัยที่ควรพิเคราะห์ต่อไปก็อยู่ที่มนุษย์ไม่ใช่อื่น

ว่ากันตั้งแต่ฉะเพาะบุคคลขึ้นไป ตลอดหมู่คณะ เราจะก็เห็นว่า บางคน บางหมู่ บางคณะ มีความประพฤติปฏิบัติ เป็นอย่างออกนอกโลกนอกทางที่เดียว คือ เป็นการฝืน, ล้างประเพณีจารีตธรรม และพระราชกำหนดกฎหมายเสียหมดสิ้น โดยเข้าใจว่า ดังนี้แหละจึงจะเป็นอิสรภาพ เสรีภาพ และเจริญศิวิไลส์สมสมัยอันแท้จริง การกักขฬะหัวหกก้นขวิดอย่างไม่มียาง และเหตุร้ายอาธรรม์ต่าง ๆ จึงเกิดขึ้นจนเกินที่จะนึกฝัน และถ้าผู้ใดคงสังวรอยู่ในศีลธรรมจารีตประเพณี เพื่อความสุขแก่ตนแก่ท่าน ก็ว่านั่นแหละ คือ ผู้โง่เขลา ผู้เป็นทาสอยู่ใต้ความยังคับ เป็นผู้หาความฟรีมิได้ ไม่ผิดอะไรกับควาย !

กล่าวสำหรับหมู่คณะ ตลอดประเทศชาติ

เราก็จะได้ยินเสียงเรียกร้องหาศานติภาพกันอยู่ขรม แต่ก็ขณะเดียวกันนั้นเอง ผู้ซึ่งอ้าปากตะโกนหาศานติภาพอยู่เหวิก ๆ ต่างก็ใช้สมองคิดหาแง่หาเหลี่ยมอันเย็นความได้เปรียบ เพื่อแผ่อาณาหาประโยชน์ และชิงไหวชิงพริบซึ่งกันและกัน อย่างว่าใครพลาดแม้กะเบี้ยดเดียวก็เอาตัวไม่รอด การพูดจาหารือทำความปรองดอง สิ้นเปลืองทุนเวลา กว่าจะสำเร็จเย็นรูปสัญญาขึ้นได้ ฉะบับหนึ่ง ๆ ไม่ใช่น้อย ๆ แต่ก็สัญญาฉะบับหนึ่งแล้ว อีกฉะบับหนึ่งเล่า และยังอีกหลาย ๆ ฉะบับจะไม่รู้จบสิ้น ซึ่งล้วนแต่ว่าต้องการประสานศานติสุขต่อกันอย่างฉันมิตรโดยแท้ แต่ทางการที่จริงนั้นสิ ต่างก็ใช้กโลบายซึ่งล้วนหมายแต่จะเอาเปรียบ และเย็นเชิงเบียดเบียนฟันทั้งสิ้น

ก็เมื่อโลกทั้งโลกเย็นอยู่ดังนี้ ความสงบสุขอันจริงจังจะมีได้อย่างไร อย่าว่าแต่จะมีศาล มีสัญญา และข้าหลวงกำกับเท่าทุกวันนี้เลย ต่อให้ยิ่งกว่านี้อีกสองเท่า เหตุการณ์ก็จะต้องคงเย็นอยู่ดังนี้ ด้วยเหตุใด ? ก็ด้วยเหตุว่า มนุษย์นั้นมีหัวใจเย็นสำคัญ เมื่อหัวใจไม่สัตย์จริง คือ หัวใจยังถืออำนาจไม่ถือศีลธรรมแล้ว ถึงปากจะพูดไปอย่างไร ๆ การปฏิบัติก็จะไม่เย็นไปดังพูดได้เลย สิ่งที่กระทำขึ้นทั้งหลายแหล่ จึงล้วนแต่เย็นการตบตากันเล่นต่างหาก จริงอยู่มันอาจมีผลดีได้ชั่วขณะ และเมื่อยังไม่มีอะไรดีกว่านี้ก็ต้องถือเอาเย็นดีไว้ที ยิ่งสำหรับผู้กำลังน้อยก็ยิ่งต้องเห็นว่าดีมากขึ้น แต่ถ้าใครหลงถือเอาเย็นพระเข้าที่เดียวแล้ว ก็คือผู้นั้นกำเอาหายนะไว้ในมือนั่นเอง

ดังที่กล่าวมานี้ ย่อมทำให้เห็นเด่นชัดขึ้นว่า เหตุการณ์ทั้งหลายอันเย็นความไม่สงบเกิดขึ้น ไม่ว่าในระวางบุคคลหรือประเทศชาติก็ด้วยหัวใจของผู้ต้นเหตุนั้น ๆ ไม่อยู่ในศีลธรรมโดยมั่นคง หากหัวใจของเขานั้น ๆ ถือมั่นในศีลธรรมแล้ว เขาก็จะไม่คิดไม่ทำให้เหตุอันไม่เย็นความสงบสุขเกิดขึ้นเลย

แท้จริงมนุษย์ทุกชาติ ย่อมมีศาสนาเย็นที่ยึดถืออยู่ทั่วกัน และศีลธรรมประเพณีก็ย่อมมีอยู่ประจำชาติ แต่หากด้วยความศิวิไลส์ของโลกสมัยใหม่มาเย็นเครื่องทำลายล้างประเพณีและศีลธรรมอันดีเสียประการ ๑ อีกประการ ๑, มิใช่เย็นการลบหลู่ แต่จะขอกล่าวว่า บางทีหลักธรรมอันเย็นทางปฏิบัติแห่งศาสนานั้น ๆ คงจะไม่สุขุมคัมภีรภาพบริบูรณ์พอก็เย็นได้ แต่อย่างไรก็ดี ความ

ที่ถูกจริงคงอยู่ในข้อที่ว่า แม้ข้อธรรมแห่งศาสนาใด ๆ จะดียิ่งแล้วก็ตาม ถ้าหากผู้นับถือมิได้ปฏิบัติโดยเคร่งครัดมั่นคงแล้ว ผลดีก็ย่อมเกิดขึ้นไม่ได้เป็นธรรมดา

ข้าพเจ้าได้กล่าวแล้วว่า ไม่ฉะเพาะแต่ชาวเราผู้เป็นพุทธศาสนิก แม้ชาวชนชาติศาสนาอื่นที่มีการศึกษาสูง และตั้งใจศึกษาจริง ก็ได้เริ่มเล็งเห็นคุณธรรมแห่งพระพุทธศาสนามากทวีขึ้นทุกที ๆ แล้ว ว่าเป็นความจริงแน่แท้ และเป็นความบริสุทธิ์ และให้ผลอันเป็นความสุขเจริญแก่ผู้ถือปฏิบัติโดยแน่นอน จึงมีผู้ขวนขวายศึกษา และ บังเกิดความศรัทธา นับถือขึ้นเองเป็นอันมาก โดยมิพักต้องมีใครชักชวนสั่งสอน เปรียบกับศาสนาอื่น ๆ ที่มีผู้พยายามนำออกเผยแผ่ ข้ามโลก ข้ามทวีป นับเป็นเวลาหลายร้อยปีมาแล้ว แต่ก็ไม่ปรากฏผลอันควรแก่กาล ซึ่งเป็นผลต่างกันกับพระพุทธศาสนาอย่างเห็นชัด ๆ ตรงนี้จึงควรหวนคิดว่า ถ้าหากฝ่ายเราได้ปฏิบัติการเผยแผ่เชิดชูเช่นนั้นบ้างเล่า พระพุทธศาสนาจะไม่แพร่หลายไปโปรดสัตว์ทั่วโลกแล้วฤา ? และเกียรติศักดิ์ของสยามประเทศจะไม่เพื่องฟุ้งขึ้นด้วยฤา ?

ตามที่ได้กล่าวมา พอจะเป็นเหตุผลให้นึกหวังได้กะมังว่า ถ้าพระพุทธศาสนาได้แผ่กว้างครอบคลุมโลกทั่วไป ก็อาจบันดาลให้เกิดศานติสุขแก่โลกได้อย่างแน่แท้ ที่กล่าวดังนี้ก็มิใช่เป็นการหวังมากเกินไป เพราะเหตุผลมีอยู่ว่า เพียงหัวใจของผู้จะเป็นต้นเหตุบันดาลการณ์ต่าง ๆ ให้เกิดขึ้นนั้น ได้รับรสพระธรรมชุบย้อมเป็นเครื่องยึดถือโดยมั่นคง เท่านี้ก็ดูเหมือนจะพอการแล้ว ด้วยเหตุการณ์ใด ๆ ของโลกจะเกิดขึ้นเป็นดีหรือร้ายนั้น ก็อยู่ที่น้ำใจของผู้ต้นเหตุต้นคิดเป็นสำคัญ แต่หมู่คณะและประเทศชาติทั้งหลาย จะมีผู้ยงการบันดาลเหตุก็แห่งละไม่กี่คนนัก ฉะนั้น เมื่อน้ำใจของบุคคลเหล่านี้ได้อบรมยึดถือมั่นอยู่ในพระธรรมแล้ว ก็ย่อมเป็นที่หวังผลสำเร็จได้ เมื่อน้ำใจของผู้ต้นเหตุ ต้นงาน ซื่อตรงสัตย์จริงต่อกัน ไม่คอยชิงไหวชิงพริบ เอาแง่เอาเหลี่ยมดำเนิรกโลบายเข้าใส่กันแล้ว การเอาเปรียบเบียดเบียฬกันก็ย่อมหมดไป เท่านี้ความศานติสุขก็จะบังเกิดขึ้นทันที

ข้าพเจ้าคิดเห็นในที่สุดว่า ที่ศานติภาพของโลกจะมิได้ ไม่ใช่ฉะเพาะด้วยการประชุมปรึกษา ทำสัญญา และตั้งศาล จริง ! สิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นจุดแห่งเจตนา หรือวิถีอันหนึ่งที่จะนำโลกไปสู่ศานติสุข แต่ข้อสำคัญยังต้องมีธรรมะเป็นหลักด้วย ธรรมะแต่ปากเท่านั้น

ไม่พอ ต้องเย็นธรรมะด้วยใจจริง ไม่เคลือบแฝงด้วยอำนาจที่เดียว จึงจะปราศจากการเอาเปรียบ และแผ่อาณาเสียสิ้นได้ ดังนี้น่าจะเห็นกะมังว่า ธรรมะที่ทุกฝ่ายจักต้องยึดถือนั้นควรจะเย็นในหลักเดียวอย่างเดียวกัน ข้าพเจ้ากล้ากล่าวว่า ยังไม่เคยเห็นชนชาติใดมีน้ำใจดีและซื่อสัตย์ต่อคนต่างชาติเกินคนไทย นี่จะว่าเหตุเพราะคนไทยนับถือ พระพุทธศาสนา อย่างแท้จริง จะผิดเทียวฤา ?

ด้วยเหตุผลดังนี้ ถ้าคนทั้งโลกนับถือพระพุทธศาสนาอย่างแท้จริง จะไม่เย็นเหตุผลพอเพียงฤา ? ที่เขาจะเชื่อไว้ก่อนว่า โลกจักต้องเย็นศานติสุข และอีกทางหนึ่ง ตรงกันข้าม ถ้าชาวโลกยังมีน้ำใจระแวงพะวงแต่อำนาจ ไม่คิดถึงศีลธรรม อยู่เช่นทุกวันนี้ ศานติภาพของโลกก็จะมีขึ้นไม่ได้เลย เพียงสัญญาสันติเท่านั้น มันไม่เย็นจิรังกาลดอก มันจะเย็นสันติอยู่ได้ชั่วขณะ ที่กำลังแห่งอำนาจ ยังไม่บริบูรณ์ เมื่อใดที่กำลังแห่งอำนาจฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดบริบูรณ์แล้ว ก็เมื่อนั้นแหละเหตุการณ์อันอำนาจบันดาลก็ต้องระเบิดขึ้น ดังนี้โลกจึงต้องหวาดเสียวอยู่ด้วยเหตุกลียุคตลอดไป จนกว่ามันจะระเบิดขึ้นมาแล้ว และสงบหายไปเองชั่วคราวหนึ่ง ๆ ตามธรรมชาติของมัน

พระคุณแห่งพระธรรม ได้โปรดแก่สัตว์มาแล้วไม่เลือกเพศหรือพันธุ์, ชั้น, วรรณะ ฉะนั้นจะพึงสงสัยฉันใดว่า พระธรรมจะไม่เข้าผึ้งใจมนุษยชาติทั้งหลาย เมื่อเขาได้ลิ้มรส คือศึกษาให้ถูกตรง จึงต้องย้อนกล่าวอีกครั้งว่าเย็นหน้าที่ของเราผู้เย็นประตูเข้าของมิใช่ฤา ? ที่จะชักนำเผยแผ่รสวิเศษยิ่งน้ำอมฤต แก่เพื่อนมนุษยโลกให้ต้องตามหน้าที่ และคลองธรรมมันเย็นความจำเย็นแท้แล้ว ในกาลที่โลกมีความฉุกละหุกนี้ เราเองก็จักต้องถือปฏิบัติพระธรรมให้มั่น และแผ่ผลนั้นแก่เพื่อนร่วมโลกด้วย เพื่อพิสูจน์พระกิตติคุณแห่งพระธรรมที่ว่าเย็นเครื่องระงับทุกข์บำรุงสุข ของสัตวโลกได้กว้างขวางเพียงใดนั้น ขอยกอุทาหรณ์ที่ทราบกันอยู่มากแล้วมากล่าว เพื่อสั่นปลุกน้ำใจผู้ฟังทั้งหลายอีกครั้งหนึ่ง

องคุลิมาล ผู้ได้ชื่อว่าเย็น มหาโจรอันฉกาจฉกรรจ์ มีน้ำใจทารุณอำมหิตคิดมุ่งจะฆ่าคนให้ครบ ๑๐๐๐ ประชาชนมีความหวาดกลัวยิ่งกว่าพระเจ้าจักรพรรดิราช เพียงได้ยินแต่ชื่อก็ตัวสั่นจะเย็นไข้ หญิงมีครรภ์พอได้เห็นหน้าก็ลูกทะลักออกมาทันที แต่กะนั้น องคุลิมาล พอได้ประสพพระบรมศาสดาก็มีอาการกลับเย็นตรงกันข้าม น้ำใจและ

อัธยาศัยกลายเย็นอ่อนโยนสุขุริต และกลับเย็นพุทธสาวกผู้ทรงศีลอันบริสุทธิ์ละพยศเดิมได้ดังปลิดทิ้ง แทนที่จะคิดฆ่าคนให้ครบ ๑๐๐๐ กลายเย็นคิดแต่จะไปสวรรค์นฤพาน ฯ

พระเจ้าอชาตศัตรูอีกองค์หนึ่ง มีน้ำพระหทัยอำมหิตไม่แพ้หรือจะยิ่งกว่าองคุลิมาลเสียอีก ด้วยถึงกับกระทำยัญฆาตอันเย็นมหันตกรรมอย่างอุกฤษฎ์ แต่เมื่อออกพ้นจากทางของพระเทวทัตต์ผู้นำได้ แล้วเดินเข้าสู่ทางธรรมของพระพุทธองค์ พระเจ้าอชาตศัตรูก็กลับเย็นคนดีมีศีล สละความชั่วอันเย็นปฏิปักข์เสียได้หมด เลยเย็นผู้ทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาอย่างแข็งแรง ฯ

พระเจ้าอโศกมหาราช ก็อีกพระองค์หนึ่ง ได้ชื่อว่าเย็นจักรพรรดิราช ด้วยทรงพระปรีชาสามารถในการณรงค์สงคราม ปราบปรามประเทศน้อยใหญ่ได้เย็นอันมาก แต่ก็หาทรงมีความสุขอันแท้จริงไม่ กลับยังเกิดความสังเวชเอ็นดูอนาถที่ได้ล้างผลาญชีวิตมนุษย์ลงด้วยจำนวนนับหมื่นแสน ที่สุดก็กลับมารู้รสแห่งพระธรรม เลยเย็นผู้มีศีลสังวรอย่างเคร่งครัด และจัดการประกาศเผยแผ่พระพุทธศาสนาออกไปกว้างขวางทั่วทวีป ปรากฏเย็นเกียรติยศตลอดมาจนทุกวันนี้ นี่ก็ด้วยทรงรู้สึกแน่แท้ว่า การปฏิบัติตนในทางธรรมนั้น มีความสุขจริงยิ่งกว่ามีมหาอำนาจ ฯ

เมื่อได้ดังปลิดทิ้ง แทนที่จะคิดฆ่าคนให้ครบ ๑๐๐๐ กลายเย็นคิดแต่จะไปสวรรค์นฤพาน ฯ

พระเจ้าอชาตศัตรูอีกองค์หนึ่ง มีน้ำพระหทัยอำมหิตไม่แพ้หรือจะยิ่งกว่าองคุลิมาลเสียอีก ด้วยถึงกับกระทำยัญฆาตอันเย็นมหันตกรรมอย่างอุกฤษฎ์ แต่เมื่อออกพ้นจากทางของพระเทวทัตต์ผู้นำได้ แล้วเดินเข้าสู่ทางธรรมของพระพุทธองค์ พระเจ้าอชาตศัตรูก็กลับเย็นคนดีมีศีล สละความชั่วอันเย็นปฏิปักข์เสียได้หมด เลยเย็นผู้ทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาอย่างแข็งแรง ฯ

พระเจ้าอโศกมหาราช ก็อีกพระองค์หนึ่ง ได้ชื่อว่าเย็นจักรพรรดิราช ด้วยทรงพระปรีชาสามารถในการณรงค์สงคราม ปราบปรามประเทศน้อยใหญ่ได้เย็นอันมาก แต่ก็หาทรงมีความสุขอันแท้จริงไม่ กลับยังเกิดความสังเวชเอ็นดูอนาถที่ได้ล้างผลาญชีวิตมนุษย์ลงด้วยจำนวนนับหมื่นแสน ที่สุดก็กลับมารู้รสแห่งพระธรรม เลยเย็นผู้มีศีลสังวรอย่างเคร่งครัด และจัดการประกาศเผยแผ่พระพุทธศาสนาออกไปกว้างขวางทั่วทวีป ปรากฏเย็นเกียรติยศตลอดมาจนทุกวันนี้ นี่ก็ด้วยทรงรู้สึกแน่แท้ว่า การปฏิบัติตนในทางธรรมนั้น มีความสุขจริงยิ่งกว่ามีมหาอำนาจ ฯ

อทาหรณ์ดังยกมากล่าวนี้ ยังไม่เพียงพอฤๅ? ที่จะพิสูจน์ว่า พระธรรมเป็นเครื่องคุ้มครองโลกให้อยู่ในความศานติสุขได้จริงยิ่งกว่าทางใดๆ ฉะนั้นก็ถ้ามนุษย์นับแต่สามัญชนตลอดจนผู้กำอำนาจบงการแห่งประเทศชาติทั้งหลาย หากมีน้ำใจอยู่ในศีลธรรมเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน แล้วดำเนินการต่อกันด้วยความซื่อสัตย์ปราศจากความเบียดเบียน สละกิเลสและอคติทั้งมวลสิ้น ความศานติสุขของโลกจะไปข้างไหนเสียเล่า!

ตามที่กล่าวมานี้ ย่อมจะปฏิเสธไม่ได้ว่ามิได้มุ่งหวังที่จะให้พระพุทธศาสนาเป็นธรรมประจำโลก และแม้ดูจะเป็นการหวังอย่างมากเกินไป แต่ก็ใครเล่าจะยืนยันว่าจะเป็นไปไม่ได้ในอีก ๑๐๐ ปี ๑๐๐๐ ปีข้างหน้า ถ้าหากได้มีผู้พยายามเผยแผ่. พระพุทธศาสนามาถึงเรา และไปถึงไหน ๆ ตลอดทวีปอาเซียนั้นไม่ใช่เพราะการเผยแผ่ฤๅ? แต่บัดนี้เพราะขาดการเผยแผ่หรือมิใช่ รัศมีแห่งพระพุทธศาสนาจึงเซาลง แม้แต่ชาวเราเองก็พากันลืมหรือละเลยเสียเท่าไรแล้ว และก็จงดูเถิดอารยธรรมใหม่ๆ ที่เรายินดีรับเข้าไว้อย่างไม่

เลือกนั้น บันดาลให้พฤติการณ์ของเราเป็น อย่างไร เห็นบ้างไหม ? บัดนี้จึงเป็นการสมควรที่จะหวนมาพิจารณาในส่วนของเราโดยตรงอีกครั้ง ณกาลนี้ก็นับเป็นสมัยมงคลแห่งวิสาขบุรณมี จึงเป็นการเหมาะที่จะภาวนารำลึกถึงพระคุณ แห่งพระพุทธองค์ เพื่อได้ทรงบันดาลช่วยสยามประเทศ อันเป็นประเทศอิสสระประเทศเดียวในโลก ที่ยังมั่นคงอยู่ในพระธรรม แต่การเผยแผ่ค่อนจะเซาลงมากแล้ว ฯ

ในยุคนี้ แม้จะเป็นยุคอันยุ่งยากด้วยการเศรษฐกิจก็ดี แต่ก็ยังมีผู้กล่าวเกริ่นถึงเรื่องพระพุทธศาสนาอยู่ไม่น้อย ตามที่ได้พึงจากหนังสือข่าวทั้งหลาย ย่อมเห็นได้ว่ามีผู้ร้อนใจในการที่เห็นทางการของฝ่ายพุทธจักรสงบเซาในเรื่องเผยแผ่ พระศาสนา นั้น อยู่ เป็น อันมาก ต่างจึงกล่าวคำกะตุ้นเตือนและแสดงความเห็นสาธกยกเหตุผลด้วยนานาประการ สรุปได้ว่าล้วนแต่มีเจตนาอันดี ที่จะให้พระศาสนาของเราแผ่คุณธรรมฝังนิสสัยสันดานของชาวเราให้ทั่วถึงโดยแท้จริง เพื่อความมั่นคงจะได้มีอยู่เป็นจิรังกาล แล้วจะได้เจริญไพศาลยิ่ง ๆ ขึ้นไป เพราะไม่ว่ากิจการใด ๆ ทั้งหมด จักต้องดำเนินรูปโครงไปให้เหมาะกาลสมัย ผลดีจึงจะบังเกิดขึ้นได้ ดังจะได้นำความคิดเห็นมากล่าวไว้แต่เพียงย่อ ๆ ต่อไปนี้

การพระศาสนาในบัดนี้ ควรต้องดำริให้ดำเนินดีขึ้นใน ๒ ประการ คือ ๑) การเผยแผ่ และ ๒) การศึกษาของพระสงฆ์

เราเรียนรู้กันแล้วว่า เมื่อ พระพุทธองค์สำเร็จพระโพธิญาณแล้ว ก็เสด็จจาริกเที่ยวสั่งสอนแก่หมู่ชน อันเรียกว่าเทศนาโปรดสัตว์ เสด็จไปทั่วสารทิศ มิได้ประทับประจำ ตลอดเวลา ๔๕ ปี จนถึงกาลเสด็จดับขันธปรินิพพาน นี่ถ้าพระองค์ได้รับรสพระธรรม แล้วทรงเก็บไว้แต่ฉะเพาะพระองค์ ไม่ทรงทรมานพระวรกายให้เหนื่อยยาก ที่ต้องเสด็จไปโดยพระยุคลบาท เพื่อนำพระธรรม ออกเผยแผ่แล้ว บัดนี้ จะมีพระพุทธศาสนาอยู่ฤๅ ? นี้ควรจะเห็นทางธรรมของพระบรมศาสดาว่า ท่านคิด, ทำอย่างไร ? และประสงค์ให้เราทำอย่างไร ?

เมื่อสิ้นพระองค์แล้ว พระอรหันตสาวกทั้งหลายจึงดำเนินตามรอยพระยุคลบาท คือทรงจำพระธรรมไว้ แล้วก็เที่ยวเทศนาโปรดสัตว์ตามเยี่ยงพระพุทธองค์ต่อไป ต่อมาในกาลอันนานไกล จนพระพุทธศาสนาได้เข้ามาสู่ประเทศสยามแล้ว วัดวาอารามอันเป็นสำนักสงฆ์อยู่ประจำจึงได้มีขึ้น ทั้งนี้ก็คงด้วยเหตุ

อนุโลมไปตามกาลสมัย และแต่นั้นมาการเทศนาโปรดสัตว์ก็มีประจำเพียงที่วัด สำหรับณสถานที่อื่นต้องเป็นส่วนที่พระสงฆ์ต้องได้รับนิมนต์ โดยเหตุนี้เราจะเห็นว่าการเผยแผ่พระศาสนาเริ่มแคบเข้า ยิ่งประกอบด้วยความเป็นอยู่ของมนุษย์สมัยนี้ มีพฤติการณ์ยุ่งเหยิง ฉุกเฉิน ไปตามเหตุการณ์ของโลกมากขึ้นทุกที ๆ จึงโอกาสที่จะเข้าวัดฟังธรรมก็น้อยลงตาม ที่สุดทุกวันนี้เราจะได้เห็นตามศาลาวัดมีแต่คนแก่ที่เกินจะมีกำลัง และความคิดประพฤติในทางทุจริตใด ๆ แล้ว พวก ๑ กับเด็ก ๆ อันยังไม่เดียงษาอีกพวก ๑ เท่านั้น สำหรับคนกำลังฉกรรจ์ อันจะเป็นต้นเหตุก่อให้เกิดผลร้ายต่าง ๆ ได้ง่ายนั้น ไม่ใคร่จะพบในวัดเลย

ทางราชการของรัฐบาล ย่อมเล็งเห็นอยู่ว่า การเทศนาสั่งสอนเป็นผลช่วยทางปกครองอบรมพลเมืองเย็นอย่างมาก เพราะเป็นความจริงว่า ผู้ที่ไม่ประพฤติผิดคิดมิชอบนั้นมิใช่เพราะแต่ยำเกรงพระราชอาชญา แท้จริงมีส่วนที่คิดเกรงกลัวบาปกรรม ด้วยน้ำใจมีศีลธรรมเป็นจำนวนมากกว่า ดังนี้เมื่อท่านเห็นว่า การเผยแผ่พระศาสนาทุกวันนี้มีอยู่แต่ประจำวัด ส่วนพลเมืองเล่าก็ต้องประกอบการงานอันเป็นการช่วยตัวและช่วยชาติอยู่ประจำแต่บ้านเช่นกัน ฉะนั้นท่านจึงดำริดำเนินวิธีการขอให้พระสงฆ์เที่ยวจาริกเทศนาสั่งสอนตามโรงเรียนและตำบลท้องที่ต่าง ๆ คือกลับปฏิบัติเจริญรอยพระยุคลบาทอย่างครั้งพุทธกาล อันนี้นับว่าเป็นวิธีประเสริฐสุด ไม่มีทางใดจะเหมาะเท่าแล้ว แต่ก็มาได้ทราบว่ากิจการหาดำเนินไปดีได้ตลอดไม่ ปรากฏเหตุขัดข้องด้วยเรื่องเงินอันจะเป็นค่าพาหนะและเบี้ยเลี้ยงที่ต้องจ่ายแก่พระสงฆ์ผู้จะออกโปรดสัตว์ ซึ่งจำต้องมีต้องจ่ายให้ แต่ทางการก็ไม่มีจะจ่ายอะไรต่าง ๆ เหล่านี้ กลับเป็นเหตุน่าสลดใจยิ่งขึ้นอีก และยิ่งคิดไปถึงว่า ทุกวันนี้ศาสนาซึ่งอยู่คนละฟากโลก เจ้าของเขายังนำข้ามน้ำข้ามทะเลมาเที่ยวตั้งสำนักและเดรสอนในบ้านเราออกทั่วทุกหัวระแหงได้ด้วยแล้ว มันก็น่าร้องไห้จริง ๆ ทีเดียว นั่นเขานับถือกันขลังยิ่งกว่าเราหรือ เขาเอาทุนมาแต่ไหน? ทำไมเขาไม่ต้องเรียกค่าจ้างสอน? และแท้จริงในเทศกาลเดือน ๓ เดือน ๔ ก็มีพระสงฆ์ออกเที่ยวจาริกธุดงค์เป็นจำนวนตั้งหมื่นตั้งพัน นั่นท่านทำไมไปได้เป็นเวลาแรมเดือน และไปได้ทั่วทุกทิศ หากพระคุณเหล่านั้นได้ถือเอาการเทศนาโปรดสัตว์เป็นกิจวัตรในขณะนั้นด้วย

ก็ย่อมได้ผลไม่น้อยแล้ว แต่เท่าที่เห็นมา กิจที่ท่านปฏิบัติมักเป็นไปในทางให้ตะกรุดและผ้าประเจียดแก่ผู้ทำบุญแก่ท่านเป็นส่วนมาก แต่ข้อความเหล่านี้จะไม่กล่าวให้มาก เรื่องทุนก็ดี และวิธีการอะไร ๆ ก็ดี มีผู้แนะความเห็นไว้แล้ว จะกล่าวแต่ว่าการจะทำสิ่งใด ๆ นั้น ย่อมมีอุปสรรคทั้งสิ้น มากน้อยตามเรื่องตามการ แต่อุปสรรคทั้งหลายนั้น ย่อมจะก้าวล่วงพ้นได้ ในเมื่อมีความตั้งใจฝากพ้นกันจริง ๆ ฉะนั้น ข้อที่จะคิดก็มีอยู่เพียงว่า ถึงเวลาที่เราจะบำรุงพระศาสนา อันเป็นการบำรุงชนชาติและประเทศเราเองนั้น อย่างจริงจังกันสักทีหรือยัง ถ้าเห็นว่าถึงคราวแล้ว อุปสรรคก็ต้องไม่มี เราจะสอนและบังคับกันแต่ว่า ให้รักชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ แต่เรารักด้วยปาก ไม่ทำการบำรุงนั้น จะใช้ได้ฤๅ? เป็นการพอเพียงและฤๅ? เป็นความจริง ว่า พระพุทธศาสนา จะ ตั้ง อยู่ ถาวร มั่นคงยืนยาวนั้น ก็ด้วยการเผยแผ่สั่งสอนอบรมแก่ชาวเรา และที่จะวัฒนาไพศาลยิ่งขึ้นนั้น ก็ด้วยการเผยแผ่แก่ชาวชนต่างด้าวต่างแดนให้กว้างขวางออกไป ทุกวันนี้การศึกษาพระศาสนาในเมืองเรา คง มี อยู่จริง ก็แต่ฝ่ายพระแต่การเรียนรู้ฉะเพาะตน เรียนเพื่อเอาดีกรีสำหรับทางอาชีพหรือเกียรติยศ ไม่เป็นการเผยแผ่ ดั่งพระพุทธองค์ได้ทรงปฏิบัติเป็นปทัสถานมาแล้ว ถึงมีกำหนดเป็นพุทธจริยานุวัตรว่า เวลาใดพระองค์ทรงทำอะไร เวลาใดทรงเทศน์สั่งสอนใคร เวลาใดควรหยุด เวลาใดต้องเดิร ซึ่งเป็นแบบอย่างอันดียิ่งแล้ว

ในเรื่องการศึกษาของพระภิกษุสงฆ์นั้น แต่พุทธกาลมาก็เป็นที่เข้าใจได้ว่า ท่านผู้สมัครเป็นภิกษุก็ด้วยได้รับรสพระธรรมอันวิเศษจึงเข้าอุปสมบทเพื่อศึกษาพระธรรมให้แตกฉานตัดกิเลสแห่งโลกทั้งมวล แล้วสังวรปฏิบัติ เพื่อความสำเร็จสุขเป็นส่วนตน และเที่ยวเทศนาเผยแผ่เป็นการโปรดสัตวโลกด้วย แต่กาลต่อ ๆ มา จนถึงบัดนี้ การบวชดูจะเข้าใจว่าเป็นการได้บุญ เอาบุญ ฉะเพาะตน ยิ่งขึ้นไปกลายเป็นบวชเป็นพิธีเสียก็มาก ส่วนท่านที่บวชเรียนก็ยังมีอยู่ไม่น้อยจริงอยู่ ยิ่งกว่านั้นการเรียนในบัดนี้ หลักสูตรยิ่งสูงขึ้นไปทุกที จนถึงต้องเรียนภาษาต่างประเทศด้วยแล้ว ซึ่งน่าเป็นที่ยินดี โดยแสดงว่าจะเป็นทางให้พระศาสนาก้าวหน้าไกลออกไปอีกทาง ๑ แต่ว่าถ้าการเรียนยิ่งสูงขึ้นเท่าใด ก็ยิ่งจะเป็นเรียนรู้ฉะเพาะตนยิ่งขึ้นเท่านั้น ก็จะไม่เป็นผลสาธารณะขึ้นได้ ในทางของพระมีหลักว่า พระสงฆ์

คือผู้บวชและเรียนรู้แล้วสั่งสอนผู้อื่นให้รู้ตามต่อไป คือต้องโปรดสัตว์ด้วย แต่ดังกล่าวมาการเทศนาทุกวันนี้มีแต่เพาะวัดและเพาะวันการเที่ยวเทศน์โปรดสัตว์ไม่มีเช่นแต่ก่อน แม้คิดขัดขืนก็ขัดข้องด้วยเรื่องอาตุบ่าจัย ! ดังนี้สมควรจะปล่อยให้เป็นเรื่องเลยตามเลยเรื่อยไปดุจคลื่นหายไปกับฝั่งเช่นนั้นฤา ? ข้อนี้แหละเห็นว่าควรคิดจริง ๆ เรารู้แล้วว่าบ้านเมืองเราทุกวันนี้มีพฤติการณ์เปลี่ยนแปลกไปจากโบราณกาลมาก เหตุด้วยอารยธรรมใหม่ ๆ เข้ามาทำลายจารีตประเพณีของเราให้เสื่อมคุณค่าไป ไม่มีอะไรอีกแล้ว หรือจะมีอะไรอีกเล่า นอกจากจะเอาพระศาสนาเป็นเครื่องยึดเหนี่ยว คือพยายามฝังพระศาสนาลงในหัวใจชาวเราให้มั่นไว้ หาไม่อีกไม่นานนักอารยธรรมอย่างใหม่ อาจทำลายศาสนาให้เสื่อมไปก็ได้ มีเหตุผลเป็นความจริงว่าเพราะเราขาดการสอนกันอย่างจริงจังกว้างขวางหรือมิใช่ ? คนไทยผู้ไม่รู้เดียงสาจึงไม่รู้จักพระศาสนาของตน และรับเอาศาสนาอื่นที่เขายื่นให้เป็นจำนวนเท่าไรแล้ว ฉะนั้นจึงควรถือเป็นกฎธรรมดาว่า เมื่อบวชพระต้องเรียนให้รู้ แล้วต้องสอนผู้อื่นต่อไป การบวชเป็นพิธี หรือบวชไม่เรียน หรือเรียนรู้แล้วไม่โปรดสัตว์ ควรจะต้องถูกแก้ไข อย่างน้อยก็ควรมีข้อจำกัดบ้างแล้วกะมัง ? เวลานี้จำนวนพระภิกษุมีตั้งแสน ๆ ในจำนวนนี้ถ้าท่านได้เรียนและสอนเป็นกิจวัตรอันแน่แท้แล้ว ก็นับว่าพอแก่การ ฉะนั้น การที่จะวางบทบัญญัติจำกัดการบวช การเรียน โดยถือเกณฑ์ความรู้ขึ้นบ้าง ก็จะไม่ทำให้ขาดจำนวนพระไปเลย

อนึ่งในวิธีที่จะสั่งสอนนั้นเล่า ทุกวันนี้จะต้องเปลี่ยนแปลงให้สมกับคราวสมัย ให้เป็นไปอย่างพุทธวิธีจริง ๆ คือผู้สอนก็รู้เรื่องที่ตนสอน และผู้ฟังก็รู้เรื่องที่ตนฟัง ไม่ใช่เทศนาไปตามเนื้อผ้า เพื่อจะได้มีความเข้าใจเหตุผลแล้วจดจำมาปฏิบัติ จึงจะเป็นความสะดวก และได้ผลจริงจัง จะใช้วิธีสอนวิธีฟังอย่างที่ต่างฝ่ายก็ไม่เข้าใจ โดยผู้สอนก็อ่านไปตามพระคัมภีร์ พอจบผู้ฟังก็ตีขนสาธุ (ดังเรื่องฟังเทศน์ได้บุญในหนังสือนี้ ฉะบับวิสาขมาส พ.ศ. ๒๔๗๔) นั้น ใช่สมัยเสียแล้ว ไม่เป็นสาธารณประโยชน์เลย แม้ว่าการสอนและฟังเช่นนั้น จะเป็นการได้บุญจริงแต่ก็เป็นการฉะเพาะและชั่วขณะ ซึ่งผิดกับทางของพระที่ท่านประสงค์ว่า ต้องให้รู้จริงเห็นจริง และปฏิบัติตามด้วย ฉะนั้นจึงแม้คัมภีร์สอนก็ควรต้องได้รับความดัดแปลงเช่นกัน

หนังสือพิมพ์ไทยเขษม

ควรให้เป็นเนื้อธรรม สำหรับเป็นข้อปฏิบัติได้ เด่น ๆ เป็นเรื่องราวมีสาระอยู่ในหลักพิสูจน์ เป็นภาษาที่ปุถุชน พึงรู้เข้าใจได้ ตัดอรรถคาถา และนิยายให้น้อยลง ๆ เมื่อการได้ดำเนิรไปโดยวิธีดังกล่าวนี้ ก็เป็นที่เชื่อได้ว่าพระพุทธศาสนา จะเปล่งรัศมีเป็นที่ใฝ่ใจ ขวนขวายของมหาชนชั้นทันที สมกับที่ได้ชื่อว่าสยาม เป็นประเทศอิสสระ ประเทศเดียว ที่นับถือพระพุทธศาสนามั่นคงจริง และพยายามบำรุงให้วัฒนาไพศาลอันเป็นเกียรติยศยิ่งสถานหนึ่ง

ด้วยความเคารพในสุดท้ายนี้ ข้าพเจ้าขอสรุปคำกล่าวตามความเห็นต่าง ๆ ดังได้นำมาบรรยายแล้ว ว่าถึงกาล ถึงสมัย อันสมควรแล้วจริงแท้ ที่เราผู้เป็นศาสนิกทั้งมวล ไม่ว่าสามัญชน หรือวิสามัญ ไม่ว่าราษฎร์หรือหลวง ตลอดทั้ง คฤหัสถ์บรรพชิต จักต้องร่วมกำลัง ร่วมใจกัน กระทำกตัญญูกตเวทิตาต่อพระพุทธองค์ คือ ตั้งใจศึกษาและพยายามเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้มั่นคงไว้ และให้เจริญไพศาลยิ่ง ๆ ขึ้น เราลงทุนพยายามประกอบเศรษฐกิจ ก็เพื่อเพิ่มพูนกำลังของชาติ ลงทุนพยายามจัดบำรุงกองทัพขึ้น ก็เพื่อป้องกันชาติ แต่ชาติไม่มีศาสนา หรือมีเพียงแต่ชื่อ จะอยู่ได้เป็นปกติชาติฤา ? ทำไมเราจะลงทุนพยายามบำรุงพระศาสนาบ้างไม่ได้เล่า แต่การบำรุงศาสนา มิได้หมายว่าบวชพระมาก ๆ และพระเรียนบาลีเรียนธรรมสูง ๆ เท่านั้น ต้องบวชพระ แล้วเรียนรู้ แล้วโปรดสัตว์ด้วย ฉะนี้

ณ ดิถีอันเป็นอภิลักขิตสมัย แห่งวันประสูติ วันตรัสรู้ และ วันปรินิพพาน ของ สมเด็จพระจอมศาสดาจารย์แห่งโลกนี้ จงโปรด อภิบาลบันดาลให้ พระธรรม ของ พระองค์ แผ่ พระคุณไพศาล ปกป้อง คุ้มครอง สัตวโลกโดย ทั่ว ถึงตลอดกันทั้งพิภพ เทอญ

เรื่องพระเทวทัตต์

ของ

ส. ศาสตรี และ ส. สาลิตุล

คำนำ

เรื่องพระเทวทัตต์ที่จะกล่าวต่อไปนี้ แปลจากหนังสือพุทธประวัติฝ่ายมหายานทางธิเบต ตามฉะบับของรอกฮิลล์ กำเนิดของพระเทวทัตต์ได้แปลลงหนังสือไทยเขษมเดือนวิสาข พ. ศ. ๒๔๗๔ แล้ว ในเล่มนี้จึงแปลลงตั้งแต่พระเทวทัตต์บรรพชาจนมรณะ เรื่องอื่น ๆ ในต้นฉะบับที่ไม่เกี่ยวกับพระเทวทัตต์ได้ตัดออกเสีย แต่เรื่องพระเทวทัตต์บรรพชาเกี่ยวกับเรื่องศักยราชบรรพชาอันจะเว้นเสียไม่ได้ จึงได้แปลเรื่องศักยบรรพชาลงไว้ด้วย ดังต่อไปนี้

เมื่อ พระพุทธเจ้าได้ตรัสรู้อนุตตร สัมมาสัมโพธิ ญาณ แล้ว เที่ยวโปรดเวไนย สัตว์ ไปประทับอยู่ณเมืองราชคฤห พระเจ้าศุทโธทน จึงส่งทูตหลายคนให้ไป ทูลพระพุทธเจ้าที่เมืองราชคฤห ขอให้มาเยี่ยมพระองค์ที่เมืองกบิลพัสดุ์ แต่พวกทูต เหล่านั้น พากันไปบรรพชาเสียหมดไม่มีใครกลับมาทูลเลย ครั้งที่สุดพระเจ้าศุทโธทนจึงส่งกาลุทายีกับพระราชศาส์นไปถึงพระพุทธเจ้า อุทายีถวายปฏิญญาว่าถึงแม้ จะยวชเสียในระวางนั้น ก็จะกลับมาบอกได้ พออุทายีไปถึงเมืองราชคฤห พระพุทธเจ้าได้ตรัสเทศนาโปรดให้เลื่อมใส แล้วพระศารีบุตรก็ให้อุทายี บรรพชา ต่อเนื่องกับเวลาที่ พระพุทธเจ้าทรงอนุญาตให้อุทายี กลับเมือง แต่พระพุทธเจ้า สั่งให้พระอุทายี พักอยู่เพียงประตูเมืองอย่าเข้าไปอยู่ในเรือน ภายในเมือง และให้ทูลพระเจ้าศุทโธทนว่า ถึงเวลา พระพุทธเจ้าเสด็จมาเอง ก็จะไม่อยู่ในเมือง จะอยู่ในวิหารแบบเชตวัน

พระกาลุทายี จึงส่งข่าวเข้าไปทูล ดังที่พระ

พุทธเจ้าตรัสสั่ง พระเจ้าศุทโธทน จึงให้สร้าง วิหารสวนไทร หรือ นยคุโรธาราม ตามแบบ เชตวัน สำหรับรับรองพระโอรส

เมื่อเตรียมการพร้อมสรรพแล้ว พระพุทธเจ้า พร้อมด้วยพระสาวกจึงเสด็จไปสู่เมืองกบิลพัสดุ์ ชั้นต้นประทับอยู่ที่ฝั่งแม่น้ำโรหิต ใกล้พระนคร ทั้งพระองค์เองและพระสาวกได้กระทำปาฏิหาริย์ มีประการต่าง ๆ ในขณะที่ พระเจ้าศุทโธทน และศักยทั้งหลายมาพบกับพระองค์ ทำให้ พระเจ้าศุทโธทน และ ชน ทั้งหลาย เกิด ความพิศวงอัศจรรย์ใจเป็นอันมาก พระเจ้าศุทโธทน ได้ถวายบังคมแทบพระยาทพระพุทธเจ้า ซึ่งเป็นการอัศจรรย์ใจแห่งมหาชนมาก แต่ พระเจ้าศุทโธทน ทำให้ชนเหล่านั้น กลับ ระลึกถึงว่า พระองค์ได้กระทำมาแล้ว อย่างไรในครั้งแรก เมื่อพระพุทธเจ้ายังเป็นเด็ก แล้วตรัสปราศรัยกับพระพุทธเจ้า เป็นการเตือนพระพุทธเจ้าให้ระลึกถึง ความรุ่งเรือง และ ความรื่นเริงแห่งปฐมชีวิตของพระพุทธเจ้า แต่อย่างไรก็ดี พระพุทธเจ้าทรงคัดค้านความรุ่งเรืองและความรื่นเริงเหล่านั้นว่าสู่ชีวิตในบัจจุบันไม่ได้

เมื่อได้พบกันครั้งแรกนี้แล้ว พระพุทธเจ้า ก็ เสด็จไป ประทับ อาศัย อยู่ ใน นยคุโรธาราม ครั้งแรกที่ทรง กระทำ คือ ตรัสเทศนาโปรด พระเจ้าอา ศุกุโลทน กับ ศักย เจ็ดหมื่นให้สำเร็จ มรรคผล แต่พระเจ้าศุทโธทน ก็ยังมิได้เย็นไปตามพวกเหล่านั้น ต่อมาภายหลังเล็กน้อย พระพุทธเจ้าได้ ตรัส เทศนาโปรด พระเจ้าทโรโนทน กับ ศักย หกหมื่น หกพัน และ พระเจ้าอมฤโตทน กับ ศักย เจ็ดหมื่น ห้าพัน ให้ สำเร็จ มรรคผล

พระพุทธเจ้าทรงมุ่งหมายยิ่งนักที่จะตรัส เทศนาโปรดพระพุทธยิดาให้สำเร็จ ถึงกับส่ง พระเมาทคลายน ให้ ไป สำแดง อิทธิปาฏิหาริย์ ต่าง ๆ ฉะเพาะพระพักตรพระพุทธยิดา แต่ยัง ไม่ทรงสามารถทำน้ำพระหทัยของพระพุทธยิดา ให้ยึกแน่ลงไปได้

วันหนึ่ง เหล่าเทพดาเย็นอันมากได้มาสู่ นยคุโรธาราม นิรมิตเรือนอันวิเศษถวาย พระพุทธเจ้าเสด็จประทับในเรือนนั้น แล้วตรัส ชี้แจงอริยสัจจธรรม พระพุทธยิดาได้ทอด พระเนตรเห็นพระพุทธเจ้า แวดล้อมด้วยท้าว จตุโลกบาล พระอินทร พระพรหม ฯลฯ เมื่อ พระพุทธเจ้าตรัสเทศนาแก่เทวดาเสร็จแล้ว จึงเสด็จไปตรัสเทศนาแก่พระพุทธยิดา ๆ ทรงมี ศรัทธาเลื่อมใส จึงได้บรรลุทางธรรม

พระเจ้าศุทโธทน จึงทรงมอบการสืบราช สมบัติเมืองกบิลพัสดุ์ให้ พระเจ้าศุกุโลทน แต่

พระเจ้าศุกโลทนปฏิเสธ (เย็นภิกษุ ?) เสียแล้ว ปฏิเสธทำนองเดียวกันศักยราชภัทริกให้เย็นผู้รับรัชชทายาท.

วันต่อมา พระเจ้าศุทโธทน จึงให้จัดการฉลอง พระพุทธเจ้า และ พระสาวก หลั่งน้ำทักษิโณทก ลงบนพระหัตถ์พระพุทธเจ้า อุทิศถวาย นยคโรธาราม

เมื่อ ถวาย นยคโรธาราม แล้ว ศักยทั้งหลายจึงทำคำประกาศว่า บุรุษคน ๑ ในศักยครัว ๑ ต้องเข้าบวชในพุทธศาสนา และคำประกาศนี้เย็นของแน่นอน ซึ่งได้ทูลขอให้พระพุทธเจ้าตกลงด้วย นี่เย็นทางอันตรายส่วนใหญ่อย่างหนึ่ง ซึ่งต่อมาพระพุทธเจ้าได้ประสพโดยภิกษุศักยบางองค์

พระเจ้าทุโรโนทน มีโอรส ๒ องค์ คือ อนิรุทธ และ มหานาม เจ้าอนิรุทธเย็นที่รักใคร่ของมารดา แต่ไม่เคยมีการเล่นกีฬาและความรื่นเริงแห่งชีวิตอย่างหนึ่งอย่างใดเลย แต่เจ้ามหานามผู้เย็นภาดาได้เรียนวิชชาการทำนาทุกประเภท เมื่อ พระเจ้าศุทโธทนให้ตั้งข้อบัญญัติ (ให้ออกบวช) พระมารดาแห่งกุมารทั้ง ๒ นี้ ต้องการให้เจ้ามหานามบวช แต่มหานามขอกว่า เจ้าอนิรุทธเย็นที่รักของมารดามากสมควรที่จะได้เกียรติยศมากกว่า จึงตกลงกันทำการทดลองเพื่อให้รู้ว่าใครจะมีบุญมากกว่า ดังวิธีต่อไปนี้ คือ เอาภาชนะเปล่าใบ ๑ ใส่ลงในกะจาด ยืดผนึกตีครั่งส่งให้เด็กหญิงคนใช้แล้วสั่งว่า ถ้าใครถามว่าอะไรอยู่ในภาชนะ จงบอกว่าไม่มี เมื่อไปตามทางที่เจ้าอนิรุทธอยู่ ท้าวศักรได้เอาถั่ว, ผัก และ อาหารอื่น ๆ ใส่ลง เต็มภาชนะ เจ้าอนิรุทธจึงถามเด็กหญิงนั้นว่า มีอะไรอยู่ในกะจาด นางก็ตอบว่าไม่มีอะไร เจ้าอนิรุทธคิดว่ามารดาของเรารักเราจริง ๆ ท่านคงไม่ส่งภาชนะเปล่ามาเย็นแน่ ภาชนะนั้นคงเรียกว่า "ไม่มีอะไร" จึงให้เปิดภาชนะออก ก็ส่งกลิ่นหอมฟุ้งตลบไปทั่วสวน เจ้าอนิรุทธเต็มไปด้วยความพิศวง และรู้สึกกตัญญูต่อมารดาเย็นอย่างยิ่ง จึงสั่งเด็กหญิงนั้นให้ไปบอกมารดาว่า ขอให้มารดาส่งภาชนะ "ไม่มีอะไร" ไปให้ทุกวัน

มารดา เจ้าอนิรุทธได้ทราบเหตุการณ์ก็มีความพิศวงเย็นอันมาก จึงพูดกับมหานามว่าจงดูเถิดลูก เจ้ามหานามตอบว่า จริงทีเดียวแม่ โดยอาการนี้จึงเย็นอันรู้สึกชัดว่า เจ้าอนิรุทธเข้าบรรพชาในพระศาสนา จะได้เกียรติยศมากกว่าโดยแน่แท้ มารดาจึงบอกแก่

อนิรุทธว่า ควรจะบวช และอธิบายให้เข้าใจว่า เรื่องเย็นอย่างไร

เจ้าอนิรุทธจึงสั่งหาศักยราชาภัทริก ผู้เย็นสหาย เมื่อสวมกอดและเล่าถึงข้อบัญญัติแห่งพระเจ้าศุทโธทนแล้ว จึงชวนให้ศักยราชาภัทริกบวชด้วยกัน ภัทริกค้านว่า ถ้าทำดังนั้นราชสมบัติก็จะตกอยู่แก่พระเทวทัตต์ อันตรายก็จะมีแก่มหาชนเย็นอันมาก เจ้าอนิรุทธจึงแนะนำขึ้นว่า จะชวนเทวทัตต์ให้บวชเสียพร้อมกัน ครั้นได้รับสัญญาของเทวทัตต์ดังนั้นแล้วก็ให้ป่าวประกาศตามถนนในพระนครในขณะนั้นว่า เจ้าภัทริก, เจ้าไรวต, เจ้าอนิรุทธ, เจ้าเทวทัตต์ ฯลฯ รวมเย็นจำนวน ๕๐๐ จะบวชในพุทธศาสนา

พระเทวทัตต์วิตกถึงเรื่องบวชมาก ได้หวนคิดว่าตนอาจทิ้งคำปฏิญญา และหลีกเลี่ยงการเย็นภิกษุ เพราะการเย็นภิกษุสุดหวังที่จะได้ครองราชสมบัติ แต่เกินเวลาเสียแล้วจึงยอมตาม

ปรากฏว่า มีศักย อีก หลายคนใน จำนวน ๕๐๐ นั้น ที่เข้าบวชโดยถูกบังคับ และภายหลังได้ช่วยพระเทวทัตต์ในการทำสังฆเภท ผู้ที่มีชื่อเสียง ก็คือ โกกาลิก, กันททวช, กตโมรกติยย, สาครทัตต

พระนนท์ผู้เย็น พระภาดา ต่าง มารดา ของพระพุทธเจ้า ก็ รวม อยู่ใน พวก ที่ เข้าบวช ด้วยความจำใจ เพราะพระนนท์หนักอยู่ในความรักใคร่ นางภัทราชายา ของตน มาก แต่พระพุทธเจ้าพาไปสู่นยคโรธาราม แล้วให้บวชเย็นภิกษุ พระนนท์ยังมีความพอใจในชายาของตนมาก ได้พยายามจะกลับไปหานางหลายคราว พระพุทธเจ้าได้ ฝืนพาไปตรัยตริงศสวรรค์และ นรก เพื่อให้พิจารณาเห็นความรักอันเย็นโลกิย์ว่าไม่มีคุณวิเศษอะไร

พระเจ้าศุทโธทน ได้ ทรงทราบความตั้งใจมั่นคงแห่งครุณศักยทั้งหลาย จึงส่ง นาย อุบาลี ช่างกลยกหลวงไปให้ปลงผมและหนวดศักยเหล่านั้น เมื่ออุบาลีปลงผมและหนวดเสร็จแล้ว ครุณศักยเหล่านั้น ก็เปลื้องของมีค่าและเครื่องประดับให้แก่อุบาลีแล้วไปอาบน้ำ อุบาลีจึงคิดว่า เมื่อ ครุณศักยที่เคารพนับถือเหล่านี้ สละความมั่งคั่ง, ความยินดีของคนหนุ่ม, ชายา, และทรัพยสมบัติออกบวชเย็นภิกษุได้ ไม่เห็นควรที่เราจะห่วงใยของเล่นเหล่านี้ ของเหล่านี้มันจะนำความทุกข์มาให้เรา เราก็ไม่ได้เกิดมาเลวทราม เราควรจะเข้าบวชในธรรมอันพระผู้มีพระภาคกล่าวดีแล้ว ตั้งใจเพื่อข้ามโอฆสงสาร และพ้นจาก

ห่วงใยต่อไป

ในเวลานั้น พระสารีบุตร ได้ทราบว่า อุบาลี จะกลับเป็นคนมีเกียรติ อย่างภิกษุ จึงไปสู่สำนักอุบาลีแล้วกล่าวว่า ดูก่อนอุบาลี ท่านมีทุกข์อย่างไรหรือ อุบาลีจึงบอกความคิดในใจของตน พระสารีบุตรจึงนำอุบาลีไปเฝ้าพระพุทธเจ้าแล้วกราบทูลว่า อุบาลีต้องการจะบวช พระผู้มีพระภาคจึงตรัสว่า ดูก่อนภิกษุ มานี่เถิด ทำชีวิตอันบริสุทธิ์เถิด ในขณะนั้น ผมแห่งอุบาลีก็อันตรธาน อุบาลีตั้งอยู่ใน อัตตภาพเป็น ภิกษุ มีบาตร อยู่ในมือ ดูประหนึ่งภิกษุมีพรรษาได้ ๘๐

เมื่อพวกตรุณศักย มาถึงแล้ว พระผู้มีพระภาค จำเป็น ต้องรับเข้าบรรพชาโดยไม่เต็มพระหทัย เพราะทรงเห็นว่า ศักย บางคน จะกลับกลอกไม่พอใจเสียโดยเร็ว พระอุบาลีได้รับบรรพชาขณะเมื่อตรุณศักยเหล่านั้นกำลังเดินทาง เพราะฉะนั้น พวกตรุณศักย จึงถูกบังคับให้เคารพพระอุบาลีในเวลาบวช แต่พระเทวทัตต์ไม่ยอม พระพุทธเจ้าจึงตรัสแก่พระเทวทัตต์ว่า ดูก่อนลูก เธอไม่บวชเพื่อสละมานะดอกหรือ พระเทวทัตต์ก็ยังปฏิเสธ นี่เป็นครั้งแรกที่พระเทวทัตต์ขัดขืนพระพุทธฎีกา

วันหนึ่งเมื่อพระพุทธเจ้าเสด็จไปบิณฑบาต นางยโสธรา ทอดพระเนตรจากวัง เห็นพระพุทธเจ้า นางพยายามจะเอาชะนะให้พระพุทธเจ้ากลับ จึงจ้างหมอทำเสน่ห์เป็นเงิน ๕๐๐ หมอ จึงให้ยาเสน่ห์ ที่จะชักจูง พระพุทธเจ้าให้กลับ นางจึงเอายานั้นส่งให้ราหุลกุมารยอกให้ส่งไปถวายพระบิดา พระราหุลจึงไปสู่สำนักพระผู้มีพระภาค ในที่นั้นปรากฏเป็นพระพุทธเจ้า ๕๐๐ องค์ แต่พระราหุลสังเกตจำพระบิดาได้ จึงถวายยาเสน่ห์ พระพุทธเจ้าจึงประทานอาหาร (เสน่ห์) คืนให้พระราหุล พระราหุลเสวยแล้วไม่สามารถจะหลีกจากพระพุทธเจ้าได้ จึงเดินตามไป พระพุทธเจ้าทรงเห็นว่าพระราหุลตั้งอยู่ในอันติมชาติ จึงตรัสให้พระสารีบุตรรับพระราหุลเข้าบรรพชา ซึ่งเวลานั้นมีอายุเพียง ๖ ปี

เมื่อ นางยโสธรา ทดลองอย่างนี้ไม่สำเร็จ จึงชวนนางโคปา นางมฤคชา และนางสนมในวังอีก ๖๐,๐๐๐ ให้ประดับประดาสรีรกายงามยิ่งนัก พากันไปอยู่ในที่ที่พระพุทธเจ้าจะทอดพระเนตร เห็น ณ เวลาเสด็จ มาบิณฑบาต ที่วังพระผู้มีพระภาค ก็ทรงแสดงปาฏิหาริย์ต่าง ๆ ฉะเพาะหน้านางเหล่านั้น ทำให้เต็มไปด้วยความสะดุ้งและเกิดศรัทธาเลื่อมใส นางโคปา นางมฤคชา กับนางสนม ๖๐,๐๐๐ ก็ได้บรรลุ

ทางธรรม แต่นางยโศธรา ยังมิดมนด้วย นั่งในห้องข้างหน้าที่พระอานนท์อยู่ ในขณะนั้น
ความรัก เพราะพระสามีร้างอย่า นางจึงไม่ พระอานนท์ ก็เปิดประตู ออกมาเฝ้าพระพุทธเจ้า
สามารถพิจารณาเห็นอริยสัจ์ นางยังหวัง ถวายนมัสการแล้วจับพัดยืนพัดพระพุทธเจ้าอยู่
อยู่เสมอว่า สามารถทำให้พระพุทธเจ้ากลับมา พระเจ้าอมฤโตทน ก็ได้เห็นพระอานนท์กรายลง
อยู่ในเงื้อมพระหัตถ์ ต่อมาไม่นานพระพุทธเจ้า ที่พระยาทแห่งพระพุทธเจ้า และได้ฟังเสียง
ก็โปรดให้นางดำเนินเข้าสู่ทางธรรม นาง พระพุทธเจ้าตรัสเทศนาอริยสัจ์ ครั้นพระพุทธ
ได้บรรพชาใน พุทธศาสนา และสำเร็จอรหัตต์ เจ้าเสด็จลุกไป พระอานนท์ก็ตามเสด็จไปข้าง
พระพุทธเจ้าได้ตรัสถึงนางว่า นางยโศธรา หลังไม่มีใครกล้าพากลับ พระเจ้าอมฤโตทน
มารดาพระราหุลเป็นผู้มีอัธยาศัยเรียบร้อยที่สุด ทรงเห็นฉะนี้ก็ปลงพระหทัยว่า พระอานนท์จะ
ในพวกสาวิกาทั้งหลาย ยวช จึงจัดกระบวนแห่ นำพระอานนท์ไปสู่
นฺยคฺโรธารามแต่เวลาเช้า พระทาสพาลกาศยป
พระเจ้าอมฤโตทน มีโอรสองค์ ๑ ชื่อว่า ก็รับพระอานนท์เข้าในสงฆมณฑล
อานนท์ เป็นสหชาตกับพระพุทธเจ้า พวก ครั้งหนึ่งเมื่อพระผู้มีพระภาค เสด็จประทับ
โหรทั้งหลายได้พยากรณ์ไว้ว่า จะได้เป็น พุทธ อยู่ณเมืองศราวัสติ พระเทวทัตต์ได้ ไปสู่เมือง
อุปัฏฐากโดยฉะเพาะ เพราะเหตุนี้พระบิดาของ กบิลพัสดุ์ ด้วยตั้งใจว่าจะลักนางโคปา ชายา
พระอานนท์จึงพยายาม ขัดขวาง มิให้พบกันได้ ของพระพุทธเจ้า พระเทวทัตต์ได้เข้าไปหาและ
เมื่อพระพุทธเจ้าเสด็จมาสู่เมืองกบิลพัสดุ์ พระ จับมือนางโคปา แต่นางโคปา กลับบิดข้น
เจ้าอมฤโตทน พา พระอานนท์ ไป่ เสีย เมืองไว อย่างแรงจนเล็อดทะเล้นออกแล้ว ผลักตกจาก
สาลี ครั้นพระพุทธเจ้าเสด็จไปสู่เมืองไวสาลี ชานที่ยืนลงไปสู่สระที่ประพาสของพระโพธิสัตว์
จึงพามาเมืองกบิลพัสดุ์ พระพุทธเจ้า ทรง พวกศักยได้ยินเสียงตกลงไป เมื่อทราบว่า พระ
พิจารณาเห็นว่า ถ้าให้พระอานนท์หย่างลงสู่ เทวทัตต์ ล่วงละเมิดเข้าไปภายในห้อง ของพระ
พุทธศาสนาได้จะเป็นการดี เพราะภายหลัง โพธิสัตว์ ก็ใคร่จะฆ่าพระเทวทัตต์เสีย แต่ยัง
เมื่อพระองค์นิพพานไปแล้ว พระอานนท์จะได้ จำได้ว่า ครั้งหนึ่ง พระพุทธเจ้าได้ทรงพยา-
สำเร็จพระอรหัตต์ ทรงพระดำริแล้วจึงเสด็จไปสู่ กรณ์ไว้ว่า พระเทวทัตต์จะต้องตกนรกโดยหนึ่

ไม่พ้น จึงปล่อยพระเทวทัตต์ไป

ต่อมาในสมัยอื่น เมื่อพระผู้มีพระภาคเสด็จประทับอยู่ณเวฬุวันกลันตนิวาส เมืองราชคฤห ในเมืองนี้เกิดทุพภิกขภัยขึ้น เป็นเหตุให้อาหารบิณฑบาตฝืดเคือง เพราะเหตุนั้น พระภิกษุทั้งหลายที่มีอิทธิฤทธิ์รู้ว่าประเทศที่เรียกว่าชมพูทวีป (หรือเกาะต้นหว้า) มีผลมาก จึงพากันไปสู่ที่นั้น เก็บผลหว้ามีรสอร่อยใส่เต็มบาตรแล้วนำกลับมาแบ่งปันให้พระภิกษุทั้งหลาย

ภิกษุที่มีฤทธิ์พวกอื่น—สามารถจะไปยังปุรววิเทหทวีป หรืออปรเคาทนีทวีป หรืออุตตรกุรุทวีป เอาบาตรใส่เข้าบ้าที่เกิดอยู่ในที่นั้น นำมาเลี้ยงชีวิตและแจกให้ภิกษุสงฆ์ หรือไปสู่สวรรค์ชั้นจาตุมมหาราชิกา สวรรค์ชั้นตรัยตรึงศ์ เอาบาตรใส่อาหารทิพย์ หรืออีกอย่างหนึ่ง ก็ไปสู่ประเทศอันห่างไกลที่มีความเจริญและมั่งคั่งมาก เอาอาหารอันอร่อยมีประเภทต่าง ๆ ใส่บาตรมาเลี้ยงชีวิต และแบ่งปันแก่ภิกษุทั้งหลาย

พระเทวทัตต์คิดเห็นว่า การทำปาฏิหาริย์ได้เหมือนภิกษุทั้งหลายนี้จะเป็นของใหญ่โตสำหรับตน จึงเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคและทูลขอให้ทรงสอนเรื่องปาฏิหาริย์ แต่พระพุทธเจ้าทรงทราบได้ดีว่าความตั้งใจเย็นยาปแอบซ่อนอยู่ในหัวใจของพระเทวทัตต์ จึงตรัสว่า ดูก่อนโคตมงตั้งใจตนเพื่อกุศล ท่านจะได้ปาฏิหาริย์และฤทธิ์อื่น ดูก่อนโคตม งตั้งใจตนเพื่อได้ความใสสว่างแห่งใจ และปัญญาอันสูง ท่านก็จะได้ปาฏิหาริย์และอิทธิฤทธิ์อื่น ๆ

พระเทวทัตเห็นว่าพระพุทธเจ้าจะไม่ทรงสอนปาฏิหาริย์ให้แก่ตน จึงไปหาพระอัชญาตเกาณฑินย พระอัศวชิต พระภัทริก ฯลฯ ขอให้สอน แต่พระเถรเหล่านี้ก็ทราบความคิดของพระผู้มีพระภาค ต่างก็สอนโดยลำดับ ๆ ว่า ดูก่อนเทวทัตต์ จงศึกษารูปให้เข้าใจโดยถูกต้อง ท่านก็จะได้ปาฏิหาริย์และอิทธิฤทธิ์อื่น ๆ ดูก่อนเทวทัตต์ จงเรียนเวทนา สัญญา สังสการ วิญญาณ ให้เข้าใจโดยถูกต้อง ท่านก็จะได้ปาฏิหาริย์และอิทธิฤทธิ์

แล้วพระเทวทัตต์ก็ไปหาพระทาสพาลกาศยป ด้วยคิดว่า ไม่มีใครดีกว่าพระทาสพาลกาศยปนี้ ทั้งใกล้และไกลท่านเป็นผู้ปราศมารยา เป็นคนซื่อ เป็นครูพระอานนท์เชษฐภาดาของเรา ท่านคงสามารถสอนหนทางที่จะได้ปาฏิหาริย์ให้เรา พระกาศยปจึงบอกทางให้ พระเทวทัตต์เว้นจากการหลับตลอดคืน ก็

ได้บรรลุปฐมฌาน สำเร็จโลกิยฤทธิ์ เพราะ ประตูวังเข้าอชาตศัตรู แล้วออกไปทางประตู
เหตุนั้น จึงสามารถแปลงตนคนเดียวให้เป็น หลัง และเข้าทางประตูหลัง แล้วออกทาง
หลายคนได้ และกลับแปลงตนหลายคนให้ ประตูหน้า ต่อจากนั้น ก็แปลงเป็นม้าและเป็น
เป็นคนเดียวก็ได้ ด้วย อำนาจ ญาณจักษุ ภิกษุผ่านไปข้างหน้า เจ้าอชาตศัตรูโดยทำนอง
สามารถทำให้เห็นตัวและหายตัวก็ได้ สามารถ เดียวกัน ขณะที่เจ้าอชาตศัตรูคิดอยู่ว่า นั่น
จะทะลุกำแพงหรือภูเขาจากข้างนี้ไปสู่ข้างโน้น นั้น คือ พระผู้เป็นเจ้าเทวทัตต์ พระเทวทัตต์จึง
ปราศจาก ความ ลำ บาก เหมือน ช่อง ว่าง ๆ แปลงตนเป็นสร้อยทองคำไปคล้องอยู่ ที่พระศอ
สามารถทำได้อย่างกิริยาพวกสัตว์ที่อยู่ตามพื้น เจ้าอชาตศัตรู แล้วตกลงมาที่พระอุระ แล้ว
แผ่นดิน หรืออยู่สูงกว่าพื้นแผ่นดิน หรือนก ลงมาพันรอบพระกาย ๗ ล า พระเทวทัตต์ทราบ
และปลา สามารถเดิรไปบนน้ำไม่จมลง เหมือน ว่า เจ้าอชาตศัตรูคิดว่า นั่นนั้น คือ พระเทวทัตต์
เดิรไปบนบก หรือสามารถนั่งขัดสมาธิไปใน ไม่มีศาสดาคนใดใหญ่กว่าพระเทวทัตต์ ปาฏิ-
อากาศเหมือนสัตว์มีปีก สามารถแปลงเป็น หาริย์ของพระเทวทัตต์ก็ใหญ่มาก เจ้าอชาต
ควันหรือไฟให้เห็นปรากฏเป็นกองไฟ อันใหญ่ ศัตรูก็เกิดศรัทธาเลื่อมใสในพระเทวทัตต์
สามารถ เปล่ง ท่อน้ำ ออกจากกาย เหมือนปลา
วาฬ ด้วยอำนาจปาฏิหาริย์ อันยิ่งใหญ่ ซึ่ง ตั้งแต่วันนั้นไป เจ้าอชาตศัตรูก็เสด็จด้วย
พระเทวทัตต์ได้บรรลุแล้วจึงสามารถถ่ายความ รถ ๕๐๐ ไปถวายอาหารประเภทต่าง ๆ ๕๐๐
รุ่งเรืองแห่งพระอาทิตย์ และพระจันทร์มาไว้ ยาตรแก่พระเทวทัตต์ และสหายของพระ
ในตน เทวทัตต์ทุกเวลาเช้า พระเทวทัตต์และพวกอีก
๕๐๐ ก็เลี้ยงดูกันอย่างสำราญ

พระเทวทัตต์จึงคิดว่า ถ้าเราได้คนผู้เป็น พระเทวทัตต์ก็ลืมตัวด้วยทานและความนับ
ใหญ่ที่สุดในแคว้นมคธมาเป็นศิษย์ คนสามัญ ถือ ซึ่งเจ้าอชาตศัตรูอุทิศให้แก่ตนเหลือเกิน
จะตาม อย่าง โดยปราศจาก ความลำยากใด ๆ จึงคิดในใจว่า พระผู้มีพระภาคทรงพระชราทุพ-
แล้วพระเทวทัตต์ คิดต่อไปถึงเจ้าอชาตศัตรู ซึ่ง พลภาพ การที่จะสั่งสอนภิกษุและอุบาสกอุบา-
จะได้ปกครองแผ่นดิน เมื่อพระบิดา ทิวงคต แล้ว สิกาเป็นการเหน็ดเหนื่อยแก่พระองค์มาก พระ
พระเทวทัตต์จึงแปลงตนเป็นช้างเข้าไปข้างหน้า ผู้มีพระภาค จะทรงมอบ บริษัทให้เรา ปกครอง

ก็จะเป็นไรมี เราจะช่วยแนะนำบริษัทเหล่านั้น เพราะทำอันตรายแก่ลูกโคทั้งหลาย, (๒) พระศรมณเคาตมใช้เนื้อแต่พวกเราจะไม่ใช้ เพราะถ้าทำเช่นนั้นสัตว์ที่มีชีวิตก็ถูกฆ่า, (๓) พระศรมณเคาตมใช้เกลือ แต่พวกเราจะไม่ใช้ เพราะเกลือทำจากเหงื่อ (๔) พระศรมณเคาตมห่มจีวรตัดชายครุย แต่พวกเราจะห่มจีวรมีครุยยาว เพราะแบบของพระศรมณเคาตมเป็นการทำลายหัตถกรรมอย่างดีของคนทอผ้า (๕) พระศรมณเคาตมอยู่ในป่า แต่พวกเราจะอยู่ในบ้าน เพราะแบบของพระศรมณเคาตม คนทั้งหลายไม่ได้ทำทาน.

เมื่อเราช่วยอยู่ พระผู้มีพระภาคก็จะได้มีพระชนมอยู่โดยความสุข ปราศจากความกังวลอย่างใด

เมื่อพระเทวทัตต์เกิดความคิดขึ้นเช่นนี้ ปาฏิหาริย์ก็เริ่มเสื่อมในทันใดนั้น ในที่สุดก็หายไปหมด ถึงดังนั้นพระเทวทัตต์ก็ไม่รู้ แต่พระเมาทคลายนได้ทราบเรื่องจากเทวดาในพรหมโลก (ซึ่งเดิมเป็นบุตรพระเกาณฑินย) พระเมาทคลายนจึงไปทูลข่าวแด่พระพุทธเจ้าในขณะที่พระเทวทัตต์มาทูลความดำริที่กล่าวข้างบนนั้

พระผู้มีพระภาคได้ทรงฟังจึงตรัสว่า ดูก่อนเธอผู้เขลา เธอคิดหรือว่าเราจะมอบการรักษาคณะสงฆ์แก่คนกินของโสโครกและน้ำลายเหมือนเธอ แต่ไม่มอบการเรื่องนี้ให้คนผู้มีความดีเช่นศาริบุตรหรือเมาทคลายน

พระเวททัตต์ถูกพระผู้มีพระภาครุกรานก็มีความโกรธและไม่พอใจ จึงสั่นศีรษะ ๓ ครั้งแล้วพูดว่า ขอให้ถึงคราวของเราบ้าง แล้วก็ออกไปจากหน้าพระที่นั่ง

พระเทวทัตต์กล่าวแก่สาวกของตนว่า ดูก่อนท่านทั้งหลาย (๑) พระศรมณเคาตมใช้นมเปรี้ยวและนมสด ต่อไปพวกเราจะไม่ใช้

พระเทวทัตต์จึงทูลอชาตศัตรูให้ชิงราชสมบัติ ตนเองก็ช่วยคิดอุบายให้จนสำเร็จ พอพระเจ้าอชาตศัตรูเสวยราชย์แล้วไม่ช้า เมื่อพระพุทธเจ้าเสด็จอยู่ณเขาคฤธรกูฏใกล้เมืองราชคฤห อันเป็นที่สิงสถิตแห่งกุมภีรยักษ์ พระเทวทัตต์จึงทูลพระเจ้าอชาตศัตรูเพื่อทรงอุดหนุนให้ตนได้เป็นพระพุทธเจ้า โดยอ้างว่าพระองค์เป็นลูกหลานราชสมบัติแก่อาตมภาพ

พระเทวทัตต์จึงให้หาช่างยนตร์ผู้ชำนาญมาจากอินเดียภาคใต้ มอบให้สร้างธนูยิงขึ้นข้างหน้าที่ประทับของพระพุทธเจ้า แล้วจัดคน ๕๐๐ ให้จัดการยิง แล้ววางคนอีก ๒๕๐ คน

เพื่อให้ฆ่าพระพุทธเจ้าเมื่อธนูผิด ส่วนตน แม้ชีวกจะถวายน้ำนมหญิงสาวให้เสวยก็ไม่
ก็ยึดเอาที่แห่งหนึ่ง อันอาจทำการนั้นได้ด้วยตน สามารถยึดพระโลหิตอันไหลออกตามประตูลม
เอง เมื่อคนอื่น ๆ เหลวไหล ให้หยุดได้ พระทาสพาลกาศปจึงเปล่ง

ขณะเมื่อคนทั้งหลายเหล่านั้น จะปล่อยธนู อุทานว่า ข้าแต่พระผู้มีพระภาค พระองค์
เห็นชัดแล้วว่า จะฆ่าพระพุทธเจ้าได้ แต่ไม่ เป็นผู้ทรงไว้แล้วซึ่งความเสมอภาคในพระ
อยากทำตามนั้น จึงพากันหลีกลงไปตาม หฤหัยของพระองค์ ในโอรสของพระองค์
บันไดกลซึ่งพระพุทธเจ้าได้นิรมิตขึ้น แล้ว ในผู้เป็นข้าศึกของพระองค์ ถ้าเป็นความจริง
พากันไปนั่งอยู่ใกล้พระพุทธเจ้า ขอให้พระโลหิตหยุดเถิด พระโลหิตก็หยุด
ไหลทันที

พระเทวทัตต์คิดว่าได้ทำการนั้นสำเร็จแล้ว พระเจ้าอชาตศัตรูมีช้างดุร้ายตัว ๑ ชื่อว่า
จึงขึ้นไปบนยอดเขาคฤธรกูฏ มองลงมาเห็น รัตนปาล (หรือ วสุปาล) เวลาเอาออกมา
คนเหล่านั้นไปนั่งอยู่ใกล้พระยาท พระพุทธเจ้า ได้ทำร้ายคนให้ยาดเจ็บเป็นอันมาก ชน
ช่างยนตร์ผู้ได้รับรางวัลสร้อยไข่มุกด์ราคาแสน ทั้งหลายมีความลำบาก ต้องทูลพระเจ้าอชาต-
หนึ่งก็วิ่งหนีลงทางพะโองยนตร์ แต่กระนั้น ศัตรู ขอให้สั่นกะดิ่งเป็นเครื่องสัญญาให้คนรู้
พระเทวทัตต์ก็ได้จัดการ ปล่อยหิน จาก ธนูไปที่ เมื่อเวลาเอาออกจากโรง
พระพุทธเจ้า ยักษ์ตนหนึ่งชื่อว่า วัชรปาณิ ได้
ทำลายก้อนหินนั้นให้แตกกระจาย กุมภีรยักษ์ วันหนึ่ง มีเรื่องเกิดขึ้น คือ เศรษฐีชาว
ได้ยอมสละชีวิตพยายามกันหินนั้นไว้ แต่ เมืองราชคฤห คน ๑ นิมนต์พระพุทธเจ้า
กระนั้น สะเก็ดหินก้อนหนึ่งไปบาดลงที่ พระบาท และเหล่าพระสาวกให้ไปฉันที่เรือนแห่งตน
พระพุทธเจ้า ทำให้เป็นแผลสาหัส พระเทวทัตต์ได้ทราบจึงไปขอแก่ควาญช้างว่า
หมอชีวกได้ไปเยี่ยมพระพุทธเจ้า ๓ ครั้ง ถ้าปล่อยช้างนั้นออก จะให้สร้อยคอราคา
กำหนดยาจำพวกไม้ขันทน์ซึ่งเรียกว่า “ตสัน- แสนหนึ่ง ควาญช้างตกลงทำดังนั้นได้แต่
ทัน สะ มตของ” (ไม่รู้ว่าอะไร) อันเป็นของ ด้วยรับพระราชานุญาตเท่านั้น พระเทวทัตต์
หายากยิ่งนัก หาได้โดยผิดเคืองมาก แต่ ก็แต่งอุบายให้เห็นเหมือนว่าได้อนุญาตมาแล้ว
พระผู้มีพระภาคเสีย พระโลหิตไปเย็นอันมาก เมื่อกระดิ่งสัญญาสั่นดังขึ้น บุรุษผู้นิมนต์

พระพุทธเจ้าก็วางออกไปยังเวฬุวัน ทูลขอ ศาริบุตรเตือนสติพวกภิกษุที่ได้รับแนะนำผิดให้ ไม่ให้พระพุทธเจ้าเสด็จเข้าไปในเมือง พระ กลับสู่คำสอนที่แท้จริง พระเมาทคลายน ก็ ผู้มีพระภาคตรัสขอกไม่ให้กลัวอะไร แล้ว ทำปาฏิหาริย์ต่าง ๆ ข้างหน้าพระภิกษุเหล่านั้น ทรงพาพระภิกษุ ๕๐๐ เข้าไปในเมือง พระ ในที่สุดภิกษุเหล่านั้น ก็เบิดหู เบิดตา จึงขอ เทวทัตต์จึงชั้นไปยนชานพระราชวัง คอยดูช้าง ให้พากลับไปยังสำนัก พระผู้มีพระภาค พระ ฆ่าพระพุทธเจ้า แต่เมื่อช้างวิ่งไปที่พระพุทธเจ้า อัครสาวกทั้งคู่ ก็พาภิกษุเหล่านั้นกลับ แล้ว โดยเร็ว พระภิกษุทั้งหลายก็ละทิ้งพระพุทธเจ้า นิรมิตคูให้ปรากฏ ขวางถนน กั้น พระเทวทัตต์ หนีไปเว้นแต่พระอานนท์ พระพุทธเจ้าทำให้ กับโกกาลิกภิกษุ กันททวัชภิกษุ กตโมรก ช้างเชื่องด้วยพระวาจาสองสามองค์ ช้างอัน ดิษยภิกษุและสคครทัตภิกษุ ซึ่งไล่ตามไป ดุร้ายเชื่อฟัง เดิรตามพระพุทธเจ้าไปสู่เรือน ด้วยหวังจะให้ภิกษุเหล่านั้นกลับ (พระอัคร ที่พระพุทธเจ้าเสด็จไปฉัน แล้วพระพุทธเจ้า สาวกทั้งคู่) ก็นำภิกษุซึ่งเคยได้เดิรทางผิด จึงทรงบันดาลฝาเรือนให้ใส เย็น ดังแก้ว เพื่อ เหล่านั้นไปยังพระพุทธเจ้า พระภิกษุเหล่านั้น ช้างนั้นจะได้ยืนคอยดูพระพุทธเจ้าอยู่ แต่ ก็รับสารภาพความชั่วแห่งตน ๆ ได้กลับเข้าสู่ พระเจ้าอชาตศัตรูได้สร้างกำแพงกันเสีย ใน ธรรมวินัยโดยปราศจากการติโทษ เย็นแต่ ระวางช้าง และเรือนกิดกัน คลองจักษุของ พระ พระผู้มีพระภาคตรัสซ้ำเหตุและผล และยืนยัน พุทธเจ้า ช้างนั้นก็เสียใจตาย ได้ไปเกิดใน คำสั่งสอนอันแท้จริงของพระองค์แก่ภิกษุเหล่า สวรรค์ชั้นจาตุมมหาราชิกา นั้น เท่านั้น

พระเทวทัตต์พยายามหลายอย่างที่จะทำให้ ต่อมา พระผู้มีพระภาค ได้ตรัสเทศนา ภิกษุทั้งหลายสงสัย สัจจธรรมของพระพุทธเจ้า ศรมณผลสตรโปรดพระเจ้าอชาตศัตร พระเจ้า และทำให้ภิกษุเหล่านั้นไม่ประพฤติตามวินัย อชาตศัตรูก็ไม่ทรงอนุญาตให้ศิษย์ของพระ บัญญัติซึ่งพระพุทธเจ้าทรงตั้งขึ้น เทวทัตต์เข้าวัง ตรัสสั่งให้กลับทั้งหมด

พระศาริบุตรและพระเมาทคลายนได้ไปสู่ที่ วันหนึ่งพระเทวทัตต์ไปสู่พระราชวัง แต่ ซึ่งพระเทวทัตต์สอนศิษย์๕๐๐มิโกกาลิกภิกษุ ได้รับคำปฏิเสธไม่ให้เข้า ในขณะนั้น พระ อยู่ข้างขวา และมิกันททวัชอยู่ข้างซ้าย พระ เทวทัตต์พบนางอุบลวรรณภิกษุนิเข้าไปบิณฑบาต

ในวัง จึงคิดว่า หัวโล้นเหมือนนางนี้คือพวก วิวาทกับเรา คิดแล้วจึงพูดกับนางอุบลวรรณา ว่า เราทำอะไรให้เจ้า เจ้าจึงขัดขวางอาหาร ทานของเรา ว่าแล้วก็ตีนางอุบลวรรณา ๆ จึงตอบโดยสุภาพว่า อย่าทำอันตรายต่อผู้ยุติธรรม พระเทวทัตต์กล่าวว่าเจ้าเป็นผู้เกี่ยวข้องกับพระผู้มีพระภาค ทำไมจึงประพฤติชั่วช้าอย่างนี้ต่อคนที่เป็นศักยอันสละโลกแล้ว อย่าหยาบคายต่อเราอีก ว่าแล้วพระเทวทัตต์ก็เอาหมัดชกศีรษะนางอุบลวรรณา นางอุบลวรรณากลับไปถึงที่อยู่นางภิกษุณีก็เกิดความเจ็บปวดเป็นอันมาก ไม่ช้าก็กระทำกาลกิริยา

เมื่อพระเทวทัตต์หมดความสามารถจะบรรลุตำแหน่งอันสูง เช่นผู้สอนศาสนาแล้ว ยังยึดถือความหวังว่าสามารถจะได้เป็นเจ้าแห่งศักยะอยู่บ้าง

ก็ในเวลานั้นพวกศักยะได้คิดกันว่า จะตั้งนางยโศธราไว้ในราชสมบัติ เพราะฉะนั้นพระเทวทัตต์จึงไปยังเมืองกบิลพัสดุ์ แล้วขึ้นไปสู่ซานพระราชวังที่นางยโศธราประทับอยู่ จับพระหัตถ์นางยโศธรา แล้วอ้อนวอนให้นางเป็นภริยา เพื่อชนทั้งหลายจะให้ครอบครองเมืองกบิลพัสดุ์ พอนางได้ยินเอ่ยปากเท่านั้น นางก็ลุกกะโดดจากอาสน์หวังพระเทวทัตต์

พวกศักยะทั้งหลายได้ทราบข่าวว่า พระเทวทัตต์หมิ่นประมาทพระพุทธเจ้า จึงบอกให้พระเทวทัตต์ไปขอโทษพระผู้มีพระภาค ถ้าพระผู้มีพระภาคยกโทษให้ จะยอมให้พระเทวทัตต์เป็นพระเจ้าแผ่นดิน

พระเทวทัตต์จึงเอายาพิษอันแรงกล้าใส่ใต้เล็บของตนด้วยความมุ่งหมายจะหยิกพระบาทพระพุทธเจ้า (ให้ยาพิษเข้าไปในแผล) เมื่อเข้าไปใกล้แล้วทอดตนลงที่พุทธยาท พยายามหยิก พระบาทของพระพุทธเจ้าก็กลายเป็นเพชรแข็งยิ่งนัก ดังนั้นเล็บพระเทวทัตต์จึงหักออก พระพุทธเจ้าก็ทรงอนุญาตยกโทษให้ โดยอาการที่หมอบลงหยิก เป็นเหมือนกอดพระบาทกราบนี้ เป็นอันว่าพระเทวทัตต์ได้สำแดงความเชื่อของตนในพระพุทธเจ้า อย่างไรก็ดี ถ้าพระเทวทัตต์จะทำดังนั้นด้วยหัวใจอันล่อลวง ก็จะตกนรกในทันใดนั้น พระเทวทัตต์ตกอยู่ในความเจ็บปวดเป็นอันมาก จึงเปล่งอุทานว่า เพื่อเยื่อกะดูกทั้งหลายของเรา เราหาที่พึ่งของเราในพระพุทธเจ้า แต่ในทันทีที่พระเทวทัตต์กล่าวคำทั้งหลายนี้แล้ว ก็ตกลง

ไปในนรก

แต่ความ กรุณา ของ พระพุทธเจ้า ยัง ตาม พระเทวทัตต์ลงไปในที่นั้น เพราะพระพุทธเจ้า ได้ ส่ง พระสารีบุตร กับ พระเมาทคลายน ลงไป เยี่ยมพระเทวทัตต์ในนรก และบอกแก่ พระเทวทัตต์ว่า ถึงว่าพระเทวทัตต์ได้รับความทุกข์ เพราะพยายามทำลายสงฆ์ และฆ่านางอุบลวรรณาก็ดี พระเทวทัตต์จะเสวยทุกข์อยู่ตลอดกัลปหนึ่ง แล้วจะได้เป็นพระปรัตเยกพุทธ

พระภิกษุ ทั้งหลาย จึง ไป เฝ้า พระพุทธเจ้า แล้วกราบทูลว่า ข้าแต่พระผู้มีพระภาค จงทอดพระเนตรเถิดความเศร้าโศกที่พระเทวทัตต์ได้รับก็เพราะมิได้ฟังคำของพระผู้มีพระภาค

พระพุทธเจ้าตรัสตอบว่า ดูก่อน ภิกษุทั้งหลาย ที่พระเทวทัตต์ได้ความเศร้าโศก เพราะไม่ฟังคำเรานั้น ไม่ใช่แต่ชาตินี้ ท่านทั้งหลายจงฟัง เรื่องชะนิดนี้ได้เกิดขึ้นแก่พระเทวทัตต์ใน กาลก่อนอย่างไร

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ในเวลาล่วงมาแล้ว มีนายช่างกลคนหนึ่งอยู่ในหมู่บ้านภูเขา ได้แต่งงานกับหญิงซึ่งมีวรรณเดียวกับตน ต่อมาไม่ช้าหญิงนั้นมีบุตรคนหนึ่ง เมื่อเด็กเกิดแล้วได้ ๒๑ วัน จึงได้ทำการมงคลตั้งชื่อและเลี้ยงดูด้วยความเอ็นดู เด็กนั้นก็เจริญขึ้นโดยรวดเร็ว พอบิดาตาย เด็กนั้นจึงไปสู่ที่อยู่ของ นายช่างกล คนหนึ่ง ซึ่ง อยู่ ใน หมู่บ้านอื่น เริ่มศึกษาวิชชาอาชีพกับครูนายช่างนั้น

ยัง มี คฤหบดี คนหนึ่ง อยู่ ใน บ้านภูเขาอีก แห่งหนึ่ง ชายหนุ่มผู้นั้นจึงไปขอลูกสาวต่อคฤหบดีผู้นั้น ๆ จึงตอบว่า ถ้าท่านจะมาถึงวันนั้น ๆ เราจะยกลูกสาวให้ ชายหนุ่มนั้นจึงไปบอกแก่ครูว่า ข้าแต่อาจารย์ ข้าพเจ้าได้ไปขอลูกสาวคฤหบดีบ้านนั้น เขาบอกแก่ข้าพเจ้าว่า ถ้าข้าพเจ้าจะไปที่นั้นในวันนั้น ๆ เขาจะยกลูกสาวให้ แต่วันอื่นไม่ได้

นายช่างกลจึงกล่าวว่า ดูก่อนพ่อ ถ้ากะนั้น เราจะไปรับนางนั้นด้วย

พอถึงวันกำหนด คนทั้งสองก็ขึ้นขี่นกยูงทำด้วยไม้ไปถึงบ้านภูเขาในวันนั้นเอง ทำให้มหาชนพิศวงเป็นอันมาก ชนทั้ง ๒ จึงรับลูกสาวคฤหบดีขึ้นขี่นกยูงยนตร์ตัวนั้น พากลับไปบ้านเดิมของชายหนุ่ม แล้วนายช่างกลก็ขึ้นกยูงยนตร์ แล้วกล่าวแก่ มารดา ของชายหนุ่มว่า ลูกของท่านไม่รู้ว่าจะใช้เครื่องยนตร์อย่างไร ดังนั้นอย่าให้เขาใช้เครื่องยนตร์เลย

ต่อมาสักครู่หนึ่งชายหนุ่มจึงพูดกับมารดาว่า ข้าแต่แม่ขอเครื่องยนตร์ให้ลูกเพื่อแสดงให้มหาชนพิศวง

มารดาจึงตอบว่า ดูก่อนลูก อาจารย์ สมุทรเย็นอันมากจนเยี่ยกโชก ชายหนุ่มก็ของเจ้าบอกไว้ว่า เจ้าไม่รู้วิธีใช้เครื่องยนตร์ ถึงอัยปาง แม่ไม่ควรให้ เจ้าไม่เข้าใจเรื่องของมัน มัน เทวดาจึงกล่าวคาถาว่า
จะนำอันตรายมาให้เจ้า แม่ไม่ยอมให้ ใช้

ข้าแต่แม่ ลูกสามารถใช้ได้ทั้งเดิรหน้า เพราะไม่เชื่อคำ อันประกอบ ด้วยความรัก
และถอยหลัง ที่ครูปฏิเสธก็ด้วยความริษยา และ ความกรุณา และ คำตักเตือน ของ
เท่านั้น บุคคล

ธรรมดาใจหญิงทั้งหลายย่อมอ่อน เพราะ เพราะตนไม่หยุด และไม่จำสิ่งใด ๆ ชาย
ฉะนั้นเมื่อเห็นว่า ลูกมีความใคร่จะได้นกยูง หนุ่มจึงถูกนกทำด้วยไม้พาไปเสีย
ยนตร์มากก็อนุญาตให้ ใช้ ลูกชายจึงขึ้นขี่ ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ท่านทั้งหลายสำคัญ
เครื่องยนตร์เคลื่อนออกจากที่ ทำให้มหาชน อย่างไร ในกาลนั้น เราเกิดเป็นนายช่างกล
รู้สึกปลื้มเย็นอันมาก แต่นายช่างกลได้เห็น พระเทวทัตต์เป็นศิษย์ ในกาลนั้น พระเทวทัตต์
เข้าจึงร้องว่าไปให้พ้น อย่าพยายามอีก แต่ ไม่ยอมฟังคำตักเตือนของเรา เพราะความ
ชายหนุ่มขับไกลออกไป ๆ จนถึงมหาสมุทร โง่ของตน จึงตกไปในอันตราย ในกาลนี้
เวลานั้น เทวดาจึงบันดาลให้ฝนตกลงที่มหา- ก็เหมือนกัน พระเทวทัตต์ไม่ฟังคำของเรา
จึงได้ ไปทนทุกขทรมานในนรก

เพสสิมิสม์–ออปติมิสม์

หลวงสารานุประพันธ์

เรียบเรียง

เพสสิมิสม์ (Pessimism) เป็นลัทธิความ รู้สึกนึกเห็นอย่าง ๑ ซึ่งเพ่งทางด้านร้ายเป็นเกณฑ์ ลัทธิความนิยมชะนิดนี้ตรงข้ามกับอีกชะนิด ๑ คล้ายดำกับขาว เรียกว่า ออปติมิสม์ (Optimism) ลัทธิ ออปติมิสม์ เป็นลัทธิความรู้สึกนึกเห็นซึ่งเพ่งทางด้านดีเป็นเกณฑ์ บุทคลที่ถือลัทธิ เพสสิมิสม์ ได้นามว่า เพสสิมิสต์ ฝ่ายที่ถือลัทธิออปติมิสม์ ได้นามว่า ออปติมิสต์.

ทั้ง ๒ ลัทธินี้ไม่มีผู้ใดเป็นเจ้าของ ไม่มีใครเป็นผู้ตั้ง เหมือนดังศาสนาใด ๆ เพราะเพสสิมิสม์ก็ดี ออปติมิสม์ก็ดี ไม่ใช่ศาสนา ไม่ใช่หัวข้อธรรมคำสั่งสอน แต่เป็นประเพณี บุถุชน ทุกชาติ ทุกภาษา ทุกชั้นวรรณะ แม้คนไทยพวกเราเองก็มีความนิยมในลัทธิทั้ง ๒ นี้อยู่แล้ว ต่างคนต่างความเห็นโดยผู้นิยมเองไม่รู้สึกตัว ข้าพเจ้าสารภาพว่า ยังไม่มีโอกาสค้นชื่อภาษาไทยของคำ ๒ คำนี้ จึงเลยยืนยันไม่ได้ว่า ในภาษาของเราใช้เรียกชื่ออะไร และเพราะเช่นนั้น จึงจำเป็นต้องขออนุญาตยืม คำ ภาษา อังกฤษ ทั้ง ๒ นี้มา ใช้บรรยายเรื่องในที่นี้ก่อน จนกว่า จะได้เห็นศัพท์ตั้งขึ้นใช้ทั่วไปในกระทรวงธรรมการ.

เพราะเหตุที่คนเราผู้เกิดมาในโลกนี้ มีเสรีภาพในการจะรู้สึกนึกเห็น สภาพการณ์รอบ

ตัวเองได้ โดยชอบใจ หรือโดยสิทธิอันเต็มที่ ของมโน* ฉะนั้น คนเราจึงเลือกถือและยึดมั่น เอาตามความเห็นที่ตนนึกว่าถูก การคิดคาดเหตุล่วงหน้าก็ดี การทำนายผลใด ๆ สำหรับกาลข้างหน้าก็ดี เหล่านี้ มนุษย์มีหนทางลงมติได้ ๒ ทาง คือ:

๑. ยึดทางด้านร้าย เป็นบทบัญญัติบรรทัดฐาน หรือ

๒. ยึดทางด้านดี เป็นบทบัญญัติ ของการลงมติ.

ยกอุทาหรณ์ง่าย ๆ สำหรับพวกเพสสิมิสตฺ กับ ออปติมิสตฺ เท่าที่ปรากฏแก่คนสามัญรอบ ๆ ข้างตัวเรา มีว่าเป็นรายหน่วยบุทคล, เอกชน หรือรายคณะ, พวกหมู่ เช่นหนังสือพิมพ์ สมาคม, รัฐบาลทั่ว ๆ ไปก็ดี แม้สังเกตจะได้เห็นตรงข้ามกันใน ๒ ด้านที่กล่าวข้างต้นนั้นเป็นมลเดิมเสมอ เช่น ตัวอย่างเรื่องการพิพาทระหว่างจีนกับญี่ปุ่น เมื่อแรกเริ่มเกิดเหตุใหม่ ๆ มีข่าวว่า ญี่ปุ่น ยาตราทัพเข้าไปเหยียบดินแดนจีน และจีนออกต้านทาน ได้เกิดการสู้รบกัน.

อุทาหรณ์อันนั้น สำหรับพวกเพสสิมิสตฺ จะลงมติสันนิษฐานโดยยึดเพ่งทางด้านร้ายเป็นเกณฑ์ว่าดังนี้:

"เหตุพิพาทระหว่างจีนกับญี่ปุ่นนี้ จักต้องลุกลามไปใหญ่โต เพราะจีนกับญี่ปุ่นเคยมีอริวิวาทกันมาแล้วแต่ก่อน นอกจากนั้นญี่ปุ่นก็ต้องการขยายตัว เพื่อให้พลเมืองซึ่งยัดเยียดกันในเกาะเล็กของตนนั้น ได้มีทางทำมาหากิน ฝ่ายจีนก็ถือสิทธิว่าดินแดนเป็นของตน และจีนสมัยใหม่นี้กำลังเหิมฮึกต้องการลบล้างสิทธิพิเศษของนานาประเทศ ที่มามีในบ้านเมืองตนอยู่เร่า ๆ ทั้งจีนได้เคยรบกันเองมากว่า ๑๐ ปีเท่ากับซ้อมรบจริง ๆ มาแล้ว เมื่อเช่นนี้ จีนกับญี่ปุ่น ก็ต้องรบกันถึงประกาศสงครามกันแน่ ซึ่งไกลจากลักษณะพิพาท หรือ การต่อสู้กันเป็นส่วนบุคคล

"เมื่อจีนกับญี่ปุ่นรบกันแล้ว อเมริกา กับรุสเซียต้องเข้าข้างจีน เพราะมีผลประโยชน์อยู่ในเมืองจีนมาก ทั้งเคยสนับสนุนจีนมาแต่ไหนแต่ไร ฝ่ายอังกฤษคงเข้าข้างญี่ปุ่น ด้วยอังกฤษ เคยมี สัญญาลับ กับญี่ปุ่น มา แต่ ก่อน

หมายเหตุ ๑ ลักษณะและวิธีปฏิบัติการของมโน ที่เกี่ยวข้องติดต่อกับจิตต์และวิญญาณ อย่างไร มีอธิบายไว้แล้วโดยชัดเจนในเรื่อง ผี หน้า ๑๐๔

อิตาลี คงเข้าข้าง อังกฤษ ฝรั่งเศส ก็ เช่นเดียวกัน เยอรมันต้องเข้าข้างจีน เพราะเป็นศัตรูเก่าของฝรั่งเศส ฯ ล ฯ เมื่อเช่นนี้ ก็แปลว่าสงครามโลกต้องเกิดขึ้น เลยจักต้องร้อน ๆ หนาว ๆ สะเทือนมาถึงไทยด้วย" ตัดให้สั้นในเหตุพิพาทระหว่างจีน—ญี่ปุ่นคราวนี้ พวกเพสสิมิสต์ เห็นเป็นของใหญ่โต และเมื่อเพ่งดูทางด้านร้าย ก็แลเห็นมหายุทธสงครามแห่งโลกจะเกิดขึ้นอีก นี่เป็นเรื่องใกล้ความจริงที่สุด ที่เราท่านมักได้ยินคนที่มีหัวเป็นเพสสิมิสต์ อธิบายโดยนัยนั้น.

ในทางตรงข้าม, พวกออปติมิสต์ ระลงมติสันนิษฐานโดยยึดเพ่งทางด้านดีเป็นเกณฑ์ว่า ดังนี้:

"เหตุพิพาทระหว่างจีนกับญี่ปุ่นนี้ อย่างไรเสียก็ต้องสงบ ไม่มีทางลุกลามไปอีกได้ เพราะจีนมีกำลังกองทหารน้อย ไม่เข้มแข็งเท่าญี่ปุ่น ทั้งจีนเองได้บอบช้ำมาแล้วในการรบกันเองมามากหลาย นานกว่า ๑๐ ปี ฝ่ายญี่ปุ่นสิ เป็นประเทศมหาอำนาจ มีกำลังแสนยานุภาพยิ่งกว่าจีนไปไหน ๆ แม้จีนจีนรบ ก็ต้อง แพ้ญี่ปุ่น ในเวลาชั่วพริบตาเดียว นอกจากนั้นญี่ปุ่นก็มิได้คิดรุกรานจีน หรือแย่งดินแดนของจีนตอนใดไปเป็นเมืองขึ้น ญี่ปุ่นส่งทหารเข้ามาในดินแดนจีน ก็เพื่อรักษาประโยชน์ของตน ตามสิทธิอันควรทำได้ ไม่เกินอำนาจ ใน สัญญา เค็ลล็อก หรือ สัญญา ๙ ชาติ เพื่อป้องกันสงครามนั้นต่างหาก.

"ยิ่งกว่านั้น, แม้ถึงหากญี่ปุ่นกับจีนจะรบกันถึงเป็นศึก ก็คงไม่ถึงสงครามใหญ่ของโลกอย่างที่เป็นมาแล้ว เพราะมหาสงครามเท่าที่เกิดขึ้นแก่โลกยุค ๑๕ ปีมานั้น ทำให้ประชาชนเข็ดขยาด เบื่อหน่ายเสียเป็นที่สุดที่แล้ว จึงได้ร่วมมือกันตั้งสันนิบาตชาติและทำสัญญากำจัดสงครามกันขึ้น ถ้าญี่ปุ่นจีนรบโดยลักษณะสงคราม ญี่ปุ่นก็ละเมิดสัญญาอาจถูกนานามหาประเทศรุมกันลงโทษ ทั้งทางเศรษฐสงครามและยุทธสงคราม เหมือนดังที่เคยทำแก่เยอรมันมาแล้ว ส่วนชาติอื่น ๆ ก็คงไม่มีผู้ใดอยากไปยุ่งด้วย เพราะเสียชีวิตและ เลือดเนื้อคน ลงไป โดย ไม่มีผล ตอบแทนอย่างใด ตามที่เคยเห็นตัวอย่างคราวมหาสงครามมาแล้ว โดยเหตุฉะนั้น สงครามโลกจะไม่เกิดได้เลย"

พวกเพสสิมิสต์ กับ ออปติมิสต์ ต่างมีเหตุผลเป็นความเชื่อของตน โดยยึดหลักคนละด้าน ดังที่ได้ยกตัวอย่างอ้างมานี้ ผลที่สุดฝ่ายใดผิด หรือ ถูก เราท่านย่อม ได้ เห็น และ

ได้ฟังเหตุการณ์อยู่ด้วยกันทุกคนแล้ว.

กล่าวโดยเอกเทศ ส่วนบุคคล ทุก ๆ คนเกือบแยก กันได้ ใน ความ เห็นว่า ใคร เป็น เพสสิมิสตฺ ใครเป็นออปติมิสตฺ พึงเห็นได้ง่าย จากตัวอย่างสามัญ เช่นมารดากับบุตร มารดา บางคนไม่ยอมปล่อยบุตรซึ่งแม้ มีอายุย่าง ๑๖ ปีแล้ว ออกไปไหนคนเดียว โดยอ้างว่า เกรง บุตรจะเดิรเซ่อซ่าไปถูก รถยนตร์ทับ หรือ หลง ทาง หรือถูกทำร้ายกลางทางในเวลาค่ำคืน มารดาอีกบางคนกลัวปล่อยบุตรให้ไปได้ โดย ลำพังตนคนเดียว โดยอ้างว่า เป็นการฝึก นิสสัยบุตรให้กล้า และเชื่อใจว่าบุตรย่อมรู้ จักรักษาตัวได้ตลอดรอดฝั่ง ผู้ร้ายคงไม่มี ใครมาทำอันตรายบุตรตนได้ ในเมื่อมิได้ไป รุกรานใครก่อน นอกจากนั้นตามถนนย่อม มีตำรวจเป็นเจ้าหน้าที่รักษาการณ์อยู่แล้ว จะ กลัวเกรงอะไร ฯ ล ฯ มารดาที่กล่าวข้างต้น คือ คนลักษณะเพสสิมิสตฺ มารดาที่กล่าวข้าง หลังคือ ออปติมิสตฺ.

ถึงใจของท่านผู้อ่านเอง ซึ่งกำลังอ่าน เรื่องของข้าพเจ้าอยู่นี้ ท่านก็ย่อมมีลักษณะ ๒ ประการดังกล่าวมานี้ คือ ถ้าไม่ใช่ เพส สิมิสตฺ ก็ต้องเป็น ออปติมิสตฺ อย่างใด อย่าง หนึ่ง ซึ่งจะเป็นกลาง ๆ คงมีน้อยนักน้อยหนา ไม่เชื่อท่านลองถามใจท่านเอง ดูในเวลานี้เถิด.

ผู้รับบัตรสนเท่ห์ ว่าจะมีคนทำร้ายตนนั้น ถ้าเป็นเพสสิมิสตฺ จะเก็บตัวอยู่กับบ้าน มิกล้า ไปไหน หรือแม้ ไปก็มักพยายามไม่ให้ ใคร ทราบ บางคราวก็อาจปลอมตน หรือปลอม สภาพตน เช่น ขาไป ๆ รถคัน ๑ ขากลับ ๆ โดยรถอีกคัน ๑ ซึ่งเป็นรถมีรูปร่างคันละ อย่าง ทั้งนี้ก็เพราะผู้นั้นพิจารณาทางด้านร้าย เชื่อว่า จะมีคนพยายามทำร้ายตน และทำ ร้ายได้จริง ๆ.

ฝ่ายผู้เป็นออปติมิสตฺ จะคิดไปอีกอย่าง ๑ ว่าธรรมดาคน จะทำร้ายกัน ย่อมไม่ จำเป็นต้อง ยอกล่วงหน้าไปยังเขา หรือยิงหนังสือแถลง ความจำนงว่าจะทำร้ายเขา เพราะการทำ เช่นนั้น ไม่ได้ประโยชน์อะไรแก่ตนเอง ตรง ข้าม รังแต่จะให้เขารู้ตัวหลบหนีไปเสียก่อน ฉะนั้น การที่มีบัตรสนเท่ห์ พรรค์นั้น คน ออปติมิสตฺ จะเห็นเป็นเพียง "ขู่" เท่านั้นเอง ต่อจากนั้น ก็ระงับความวิตกวิจารณ์ ในการจะ ถูกทำร้ายได้สนิท คงไปไหนมาไหนเป็น ปกติ.

ลัทธิเพสสิมิสตฺ กับ ออปติมิสตฺ ใครจะ มีคุณมีโทษ มีประโยชน์หรือไร้ประโยชน์ ต่างกันอย่างไร อธิบายได้ยาก ฝ่ายเพสสิมิสตฺ

นั้นอ้างว่า ที่ถือด้านร้ายเป็นหลักดำเนิรความรู้สึกนึกเห็น ก็ด้วยความไม่ประมาท เพราะถ้าเตรียมทางป้องกันร้ายไว้เสียก่อนแล้ว แม้ประสพความร้าย ก็ย่อมไม่เสียใจเกินเหตุเท่ากับเสมอตัว เมื่อประสพความดีก็เป็นกำไร ฝ่ายออปติมิสต์ อ้างว่า การถือด้านร้ายเป็นหลักดำเนิรความเห็นเพื่อลงมตินั้น ย่อมทำใจให้หดหู่ เป็นการสร้างอุปาทาน[1] หรือความยึดมั่นที่ไม่ชอบกลให้เกิดในสันดาน การยึดด้านดีไว้เป็นคติ ย่อมทำให้เกิด "ขวัญ"[2] (Morale) ขึ้นแก่ตน ทำใจให้เบิกบานชุ่มชื่นปราศจากหดหู่ ดังหลักวินัยของทหารในยามเข้าสงครามเป็นอาทิ ฝ่ายออปติมิสต์มักมีอารมณ์เยือกใจเย็น, ใจสบายกว่าเพสสิมิสต์อยู่โดยปกติ เพราะไม่มีทางกังวลในเรื่องร้ายใด ๆ.

ศัพท์ Pessimism นี้ มาจากภาษาลาตินว่า Pessimus (เพสสิมุส) ซึ่งแปลว่า ร้ายที่สุด โดยอรรถาธิบายว่า ลัทธิถือความเห็นว่าในโลกนี้มีแต่ความหมดหวัง ในสภาพและการงานของมนุษย์ มีแต่ทุกขเวทนา และเคราะห์กรรมอันแรงร้าย.

ศัพท์ Optimism มาจากภาษาลาติน ว่า Optimus (ออปติมุส) ซึ่งแปลว่า ดีที่สุด โดยอรรถาธิบายว่า ลัทธิถือความเห็นว่า ในโลกนี้ ล้วนอุดมไปด้วยความดีความงาม, หรืออย่างน้อยที่สุด แม้สิ่งใดจะซวดเซทรุดโทรม ก็มีหวังว่าจะแก้ตัวถึงชัยชำนะได้ ในตอนปลาย.

ลัทธิทั้ง ๒ นี้ เป็นลัทธิแผกความเห็นกันโดยมากในเชิงปรัชญา (Philosophy) และนักปราชญ์ทางปรัชญา โบราณกาลตั้งแต่ยุคก่อนพุทธศักราช ได้มีความคิดความเห็นแตกต่างกัน โดยความนิยมถือด้านร้าย หรือด้านดีเป็นเกณฑ์ ดังนี้มาแล้ว สรุปลงพวกเพสสิมิสต์ โดยมากมักเป็นพวก แมทีเรียลิสต์ (Materialist) ได้แก่ พวกชอบพิสูจน์เห็นจริงแล้วจึงเชื่อ พวกแมทีเรียลิสต์นั้น ได้แก่พวกที่ไม่เชื่อผี เชื่อว่าทุก ๆ สิ่งเป็นสสาระ (Matter) เหมือนกันทั้งหมดตามนัยพิสูจน์ทางวิทยาศาสตร์ อีกนัย ๑ มีอรรถว่าเป็นพวกใจแคบ พวกที่ตีราคาชีวิตของตนต่ำต้อย ไม่นึกเห็นชีวิตเป็นของวิเศษอย่างใด นอกจากพวก แมทีเรียลิสต์ ยังมีพวกแพนธิ

หมายเหตุ ๑ อุปาทาน ความยึดมั่น มีอธิบายละเอียดในหนังสือเรื่อง "ผี" หน้า ๑๒๘

๒ ขวัญ—มีอธิบาย ละเอียด หน้า ๑๓๘ ใน หนังสือเดียวกัน

อิสต์ (Pantheist) ได้แก่พวกเชื่อว่าศาสนาทุกศาสนามีพระเป็นเจ้าองค์เดียวกันหมด ไม่ถืออย่างพวกคริสเตียนถือ ดังเช่นว่าของทุก ๆ สิ่ง พระเจ้า (God) สร้าง แต่เชื่อว่าเป็นไปโดยหลักธรรมชาติ พวกนี้นับเป็นพวกเพสสมิสต์เช่นเดียวกัน.

พวกออปติมิสต์ โดยมาก เป็นพวกไอเดียลิสต์ (Idealist) ได้แก่พวกเจ้าปัญญา เจ้าความคิด ถืออุดมคติ (Ideal) พวกไอเดียลิสต์เป็นพวกชอบใช้ปัญญา, บูชาความคิดว่าเป็นของสูงสำหรับมนุษย์ และพอใจสร้างความคิดความเห็นให้เกิดขึ้นเป็นทางดีที่สุด พวกไอเดียลิสต์เป็นพวกตรงข้ามกับแมทีเรียลิสต์ เพราะพวกไอเดียลิสต์ชอบออกปัญญา หรือพูด แต่แมทีเรียลิสต์ ชอบทำจริง, ทดลองให้เห็นจริงก่อนแล้วจึงเชื่อ.

พลาโต นักปราชญ์ ปรัชญา ชาวกรีก ยุคบุริมกาลเป็นออปติมิสต์คน ๑ เพราะพลาโตพิจารณาเหตุการณ์ทางด้านดีเสมอ นอกจากนั้น พลาโตเป็นไอเดียลิสต์ คือเจ้าปัญญา ผู้รู้อรรมดีคน ๑ จึงให้คำสั่งสอนซึ่งมหาชนนิยมสืบมาจนถึงทุกวันนี้ ในทางออปติมิสม์

อารเธอร์ สโคเป็นเฮาเอร์ นักปราชญ์ปรัชญาชาวเยอรมันผู้มีนามอุโฆษยุค พ.ศ. ๒๓๓๑ กับฟอนฮาร์ทมานน์ นักปราชญ์ชาติเดียวกัน ยุคเดียวกัน ๒ ท่านนี้เป็น เพสสิมิสต์ เพราะภาษิตเกือบทุกบทของท่านบ่งชัดว่าพิจารณาเอาทางด้านร้ายเป็นเกณฑ์วินิจฉัยสวนมาก.

เพสสิมิสม์ ก็ดี ออปติมิสม์ ก็ดี ไม่มีใครกล้าประณามลงไปได้ว่า ลัทธิไหนดีไหนชั่ว ทั้งนี้เพราะเป็นนานาจิตตัง ต่างคนต่างความเห็น ตราบใดที่มนุษย์ยังเป็นบุถุชนอยู่ตราบนั้น ใครก็หลีกลัทธิวิธีถือความเห็น ๒ ประการนี้ไปไม่ได้ แม้นักปราชญ์ทุกชาติทุกภาษาตั้งแต่โบราณสมัย ลงมาถึงปรัตยุบันก็ยังมีความรู้สึกเป็นเพสสิมิสต์บ้าง ออปติมิสต์บ้าง สุดแต่มโนจะน้อมนำไป โดยเหตุนี้เอง ต่อมาถึงยุคนี้ จึงเกิดลัทธิใหม่ขึ้นอีกลัทธิ ๑ เป็นลัทธิกึ่งกลางระหว่างเพสสิมิสม์ กับออปติมิสม์ ชื่อ มิลิออริสม์ (Meliorism) แปลว่า ลัทธิความรู้สึกว่าสิ่งใด ๆ ในโลกนี้ ยังพอมีหนทางแก้ไขให้ดีขึ้นได้ (มิลิออริสม์ มาจากมิลิออเรท แปลว่าทำให้ดีขึ้น)

ลัทธิมิลิออริสม์ เป็นลัทธิกลาง ซึ่งไม่เพ่งด้านร้ายเป็นเกณฑ์พิจารณา และทั้งไม่เพ่งด้านดีเป็นทางดำเนิรเสียทีเดียว แต่คงถือว่าไม่ว่าสิ่งใด ๆ แม้จะชั่ว จะร้าย ก็ยังอาจมี

ทางแก้ได้ทั้งนั้น ลัทธินี้ทำให้เกิดความหวังขึ้น คนเมื่อเกิดความหวังก็ย่อมมีแรง มีปัญญา ออกความคิดอื่น ๆ ต่อไป ฉะนั้น คนที่เป็น มิลิออริสตฺ จึงเป็นคนค่อนข้างทันสมัย และได้รับผลในการงานที่ทำมาก เพราะดำเนินหลักมัชฌิมาปฏิปทา แต่อย่างไรก็ดี, เมื่อลัทธิ มิลิออริสมฺ ไม่ได้เพ่งด้านร้ายเป็นเกณฑ์แล้ว ลัทธินี้ก็ต้องตรงข้าม กับ เพสสิมิสมฺอยู่นั่นเอง เพราะฉะนั้นพวก มิลิออริสตฺ กับ ออปติมิสตฺ จึงอาจเดินร่วมทางไปด้วยกันได้ ด้วย ๒ ลัทธินี้หลังนี้ยังหย่อนกว่ากัน เพียงใน วิธีเพ่งทางด้านดีจริง ๆ หรือด้านที่มาข้างดีเป็นเกณฑ์ เรียกว่า ต่างกันเพียงขนาดของด้านก็ไม่สู้ผิด.

นักปราชญ์ยุโรปคน ๑ ให้อรรถาธิบายเรื่อง เพสสิมิสมฺ เกี่ยวแก่ทาง พระพุทธศาสนา ลงปรากฏในหนังสือ เอนไซโคลปีเดีย บริตานิกาหน้า ๒๘๓ ว่าดังนี้:

"ลัทธิเพสสิมิสม ฝ่ายบรพาทิศ คือในด้านอาเซียทวีป ตามที่ชาวยุโรปเข้าใจนั้นว่ามีนิยมกันมากเช่นเดียวกัน ขอยกอุทาหรณ์ได้ก็คือในพุทธศาสนา ซึ่งลงมติว่า ในชีวิตของบุถุชนนั้น มีแต่ทุกขเวทนาเย็นเข้าเร็อนหาความผ่องแผ้วสุกใสอันใดมิได้ แต่สรรพทุกขเวทนาทั้งหมดนี้ย่อมต้องมี ต้องเกิดแก่บุคคลโดยมิเลือกหน้าตามสงสารวัฏฏ ผู้ใดถ้าได้สละโลภะ, โทสะ, โมหะ และดำเนินทางอัฏฐังคิกมรรค (มรรค ๘) อันนำไปสู่พระนิพพานแล้วไซร้ ผู้นั้นก็นับว่าได้บรรลุอุดมคติ ซึ่งเรียกว่า อรหัตตผล ๆ นั้น กล่าวไว้ว่าเป็นโลกุตตรธรรม อันวิมุตยิ่งสิ่งใด ลัทธิอันแท้จริงแห่งพระพุทธเจ้า อันนี้ ถึงแม้สาวกของพระองค์จะมิได้ดำเนินตามมาโดย สมบูรณ์ อันที่จริงก็นับเป็นลัทธิทางออปติมิสมฺ เช่นเดียวกับออปติมิสมฺ ของชาวตะวันตกเช่นกัน แต่ที่เรียกว่า เพสสิมิสมฺ นั้น เพื่อให้เข้าหลักตามความนิยมทางอัสดงคตทวีป คือ ถือตามคติพุทธศาสนาที่ยิ่งว่า ความสุขนั้น ถ้าคนไม่ขวนขวายแล้วจะไม่ได้รับเลย หมายความว่า โดยปกติในโลกนี้มีแต่ทุกข์ทั้งมวล แต่ตรงข้าม พุทธมามกะที่แท้จริง พากันยึดอุดมคติ ว่าในโลกนี้มีสุขที่สุดอยู่ คือ พระนิพพาน" (เห็นจะอาศัยหลักพระพุทธภาษิตว่า **นตฺถิ สนฺติปรํ สุขํ** สุขอื่นจากความสงบ (คือ นิพพาน) นั้นไม่มี)

ในฐานที่ข้าพเจ้าเป็นพุทธมามกะคน ๑ จึงใคร่ขออกความเห็นโดย อัตตโนมัติ ลงไว้ในที่นี้ว่า มติของนักปราชญ์ ฝ่ายปรัชญา

ยุโรปที่ลงความเห็นว่า สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าของเราทั้งหลาย ทรงเย็นเพสสิมิสตฺ ก็ดี หรือ ออปติมิสตฺ ก็ดี ยังไม่ตรงกับความจริงเลยสักอย่าง ๑ เหตุผลดังจะกล่าวต่อไปนี้ ย่อมเย็นเครื่องแสดงชัดอยู่ในตัวว่าพระพุทธเจ้าทรงถือความเห็นอย่างไร.

ประวัติศาสตร์ของอินเดีย หรือ มัธยมประเทศ ยุคบุริมกาล คือก่อนพระพุทธเจ้าอุบัติ ได้ปรากฏชัดว่าคนในยุคโน้น พึงพอใจสนใจในวิชชาธรรม (หรืออย่างเดียวนี้เรียกว่า ปรัชญา) กันมาก จึงเย็นคนเจ้าทิฏฐิหรือเจ้าความเห็น เจ้าลัทธิต่าง ๆ กัน ความเห็นของคนพวกนี้ อันปรารภความตาย ความเกิด และสุขทุกข์นั้นจำแนกโดยนัยเย็นต่าง ๆ กัน ย่นลงคงเย็น ๒ อย่าง คือ:

๑. ถือว่าตายแล้วเกิด

๒. ถือว่าตายแล้วสูญ

ในจำพวกที่ ๑ ที่ถือว่าตายแล้วเกิด ยังแบ่งสาขาออกไปอีกเย็น ๒ ได้แก่:

ก. เห็นว่า เกิดเย็นอะไรก็เย็นอยู่อย่างนั้น ไม่จุติแปรผันต่อไป.

ข. เห็นว่า เกิดแล้วจุติแปรผันได้ต่อไป.

ในจำพวกที่ ๒ ที่ถือว่าตายแล้วสูญ แบ่งสาขาออกไปอีกเย็น ๒ ได้แก่:

ก. เห็นว่า สูญด้วยประการทั้งปวง หรือสูญหมด

ข. เห็นว่า สูญบางสิ่ง

คนในจำพวกเหล่านี้ มีความเห็นในเรื่องสุขทุกข์ที่ตนได้รับอยู่ในโลกปรัตยุบัน เย็น ๒ นัย คือ:

๑. ถือว่าสัตว์จะได้สุขหรือทุกข์ก็ได้เอง สุขทุกข์ไม่มีเหตุปัจจัย

๒. ถือว่า สัตว์จะได้สุขหรือทุกข์ ต้องแล้วแต่เหตุเย็นปัจจัย และเหตุที่เย็นปัจจัยนั้นเกิดแต่

ก. เหตุภายนอกมีเทวดาเย็นต้น

ข. เหตุภายในมีกรรมเย็นต้น

พวก ข. ที่เข้าใจว่าสุขทุกข์เกิดจากเหตุภายใน คือกรรมนี้ ต่างก็ประพฤติกายวาจาใจ ตามความเห็นของตน และชักนำคนอื่นให้ประพฤติอย่างนั้นตาม.

พวกที่ถือว่า ตายแล้วเกิด เข้าใจว่าประพฤติอย่างไรจะไปเกิดในสวรรค์และสุคติก็ประพฤติอย่างนั้น พวกที่ถือว่าตายแล้วสูญก็ประพฤติมุ่งแต่เพียงเอาตัวรอดในปรัตยุบัน ไม่กลัวแต่ความเกิดในนรกและทุคคติ ฝ่ายพวกที่ถือว่าจะได้สุขหรือทุกข์ก็ได้เอง สุขทุกข์ไม่มีเหตุปัจจัย ก็ไม่ขวนขวาย ได้แต่

คอยเสี่ยงสุขเสี่ยงทุกข์อยู่ ฝ่ายพวกที่ถือว่า สุขทุกข์มีเพราะเหตุปัจจัย แต่เป็นเหตุปัจจัยภายนอก ก็บวงสรวงเทวดาขอให้ช่วยบ้างขวนขวายในทางอื่นบ้าง พวกที่ถือว่าสุขทุกข์มีมาเพราะเหตุภายใน คือ กรรม เห็นว่ากรรมใดเป็นเหตุแห่งทุกข์ ก็เว้นกรรมนั้นเสีย ไม่ทำ เห็นว่ากรรมใดเป็นเหตุแห่งสุข ก็ทำกรรมนั้น.

การสั่งสอนธรรมแก่คนทั้งหลาย ดูเหมือนจะถือว่าเป็น ธุระอัน ประเสริฐ ของ คนมีกรุณาวิหารธรรม มีพวกมุนี ฤาษี ตั้งเป็นคณาจารย์ ตั้งสำนักแยกย้ายกันตามลัทธิมีบริวารผู้ทำตามโอวาท มุ่งผลอันเย็นที่สุดแห่งลัทธินั้น ๆ เกียรติยศของศาสดาเจ้าลัทธิผู้นั้นชื่อเสียงดัง ในสมัยนั้น ได้รับความยกย่องเสมอ ด้วย เกียรติยศ ของ พระเจ้าแผ่นดินหรือบางทีจะยิ่งไปกว่า เมื่อเช่นนี้ต่างจึงประมูลกันว่าลัทธิของตนนั้นแลถูก ของคณาจารย์อื่นผิด ไม่เป็นแก่นสาร ทิฏฐิของคนทั้งหลายมีต่าง ๆ กันเป็นเหตุให้มีคณาจารย์ เจ้าลัทธิสั่งสอนลัทธิต่าง ๆ กัน ในยุคก่อนพุทธกาล ดังกล่าวมานี้.

ประมวลลงจะเห็นได้ชัดว่า คณาจารย์จำพวกเชื่อว่าตายแล้วเกิด ก็ดี, เห็นว่าสุขทุกข์เกิดจากเหตุเป็นปัจจัย ก็ดี เป็นพวกออปติมิสตฺ เดิรโดยลัทธิออปติมิสมฺ คือลัทธิที่ยึดด้านดี มีหวัง เป็นทางดำเนิร ฝ่ายคณาจารย์ จำพวกที่เชื่อว่าตายแล้วสูญก็ดี, เห็นว่าสุขทุกข์ไม่มีอะไรเป็นเหตุ สัตว์จะได้สุขทุกข์ก็ได้เอง ดังนี้ก็ดี เป็นพวกเพสสิมิสตฺ เดิรโดยลัทธิเพสสิมิสมฺ คือ ลัทธิที่ยึดด้านร้ายอันเป็นด้านที่ถือความหมดหวัง หมดวิธีแก้ไข เป็นทางดำเนิร ฯลฯ เหล่านี้มีมาแต่ครั้งก่อนพุทธกาล อยู่แล้วโดยตลอด.

ในท่ามกลางการสั่งสอนลัทธิต่าง ๆ ของนานาคณาจารย์นี้เอง สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ได้เสด็จมาอุบัติขึ้นในพวกอริยกชาติในจังหวัดมัชฌิมชนบท ชมพูทวีป แควันสักกะ ในสกุลกษัตริย์พวกศากยะผู้โคดมโคตร เป็นโอรสของพระเจ้าสุทโธทนศากยะ เจ้ากรุงกบิลพัสดุ์กับพระนางมายา ก่อนพุทธศก ๘๐ ปี

พระอรรถกถาจารย์ผู้รจนาบาลีมัชฌิมนิกายรจนาไว้ว่า:

หมายเหตุ—ลัทธิเจ้าทิฏฐิต่าง ๆ กันเหล่านี้ มีอธิบายละเอียดในหนังสือพุทธประวัติ เล่ม ๑ ของ สมเด็จพระมหาสมณะเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส.

เมื่อสมเด็จพระศาสดาจารย์เจ้าทรงเจริญวัยขึ้นแล้ว อยู่ครองฆราวาสสมบัติตราบเท่าพระชนมายุ ๒๙ พรรษา ก็ได้ทรงปรารภความแก่ ความตาย อันครอบงำมหาชนทุกคน ไม่ล่วงไปได้ แม้เป็นอย่างนั้น เพราะโทษที่ไม่ได้ฟังคำสั่งสอนของนักปราชญ์ เห็นผู้อื่นแก่เจ็บตายย่อมเบื่อหน่ายเกลียดชัง ไม่คิดถึงตัวว่าจะต้องเป็นเหมือนอย่างนั้นบ้าง เมาอยู่ในวัยในความไม่มีโรคและในชีวิต เสมือนเป็นคนจะไม่ต้องแก่เจ็บตาย มีแต่ขวนขวายหาของอันมีสภาวะเช่นนั้น ไม่คิดหาอุบายเครื่องพ้นบ้างเลย ถึงพระองค์ก็มีอย่างนั้นเป็นธรรม แต่จะเกลียดหน่ายเหมือนอย่างเขานั้นหาสมควรแก่พระองค์ไม่ เมื่อรู้เห็นอย่างนี้แล้ว ควรจะแสวงหาอุบายเครื่องพ้น.

เมื่อทรงดำริอย่างนี้ ก็บันเทาความเมา ๓ ประการ และความเพลิดเพลินในกามสมบัติเสียได้ จึงทรงดำริต่อไปว่า ธรรมดาสภาวะทั้งปวง ย่อมมีของที่เป็นข้าศึกแก้กัน เช่นมีร้อนแล้วก็มีเย็นแก้ มีมืดแล้วก็มีสว่างแก้ บางทีจะมีอุบายแก้ทุกข์สามอย่างนี้ได้บ้างกะมัง ก็แต่ว่าอันจะแสวงหาอุบายแก้ทุกข์สามอย่างนั้นเป็นการยากอย่างยิ่ง ยังอยู่ในฆราวาสเห็นจะแสวงหาไม่ได้ เพราะฆราวาสนี้เป็นที่คับแคบนัก และเป็นที่ตั้งแห่งอารมณ์อันทำใจให้เศร้าหมอง เหตุด้วยความรัก ความชัง ความหลง ดุจเป็นทางที่มาแห่งธุลี บรรพชาเป็นช่องว่างพอเป็นที่แสวงหาอุบายนั้นได้.

ทรงดำริเช่นนี้แล้วจึงทรงตกลงปลงพระหทัยเสด็จออกบรรพชา

ประโยคความที่ข้าพเจ้าขีดสัญญประกาศไว้ ๓ แห่งข้างบนนั้น ย่อมเป็นเครื่องพิสูจน์เพียงพอว่า สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าในสมัยก่อนจะได้ บรรล พระ สัมมา สัมโพธิญาณ คือ ระหว่างยังทรงเป็นปุถุชนอยู่นั้น ทรงยึดความเห็นในลัทธิอย่างใด.

จริงอยู่, พระพุทธเจ้าได้ทรงปรารภถึงความแก่, ความเจ็บ, ความตาย ซึ่งเป็นของมีประจำโลก ทรงเห็นว่าโลกนี้เป็นที่เต็มด้วยความทุกข์อันเป็นธรรมชาติ พระมติอันนี้พึงเผิน ๆ ดูก็น่าจะเป็น เพสสิมิสมฺ แต่ลักษณะของเพสสิมิสม นั้น เห็นอยู่แต่ด้านร้ายด้านเดียว ไม่ยอมคิดทางด้านดี สมเด็จพระบรมศาสดาจารย์เจ้า ทรงดำริถึงด้านดีต่อไปในอันจะข้ามโอฆสงสารนั้น แต่ก็หาทรงทิกทักเอาว่าด้านดีนั้น มีอุดมคติใดเป็นที่หมายที่จะสุขสบาย เป็นของวิเศษสุดมิได้ ด้วยใน

"ขวานผ่าซาก"

"เลิก ๆ คุณ กับ ผม เลิก พูด กันที" บรรณาธิการลุกขึ้นสะบัดก้นอย่างงอนขัดจะเดิร ออกจากห้อง

"ดีแล้ว ขืนพูดมาก ผมก็จะเขียนไม่รู้จักจบ" ข้าพเจ้ายิ้ม พูดแล้วก็ลุกขึ้นจะออกไปข้าง แต่ไม่ได้สะบัดก้น

บรรณาธิการหันมามองข้าพเจ้าอีก "นี่ คุณเขียนแล้วจริง ๆ รึ ?"

"ขวานผ่าซาก"

"เอาเถอะ, ผ่าซาก ผ่าหัวอะไรก็ช่างเถอะ แต่ว่าเขียนแล้วรึ ?"

"อันตะ" บรรณาธิการพูดแล้วก็เดิน ออกจากห้องไป

ข้าพเจ้าก็เลยต้องจบอันตวาทีเพียงเท่านี้.

กรรมปะโด

พฤษภ

"อันตะ"

บรรณาธิการขยับเข้ามาใกล้ข้าพเจ้า พูดอย่างจะกะซิบกะซาบว่า

"เติม ลงไปหน่อย _ อ้ายการ พูด อย่าง ขวานผ่าซากน่ะ ถึงจะเรียกว่ารุนแรง แต่ก็ยังไม่ร้ายแรงเท่า อ้ายการพูด ขัดคอ ขวางคอ กันนั่นหรอก"

"หมายว่ากะไร ขวางคอ, ขัดคอ, อะไร เข้าไปขัด เข้าไปขวาง ?" ข้าพเจ้าย้อนถาม

"อันตะ" บรรณาธิการพูดแล้วก็รีบ

ระหว่างนั้นยังมิได้ทรง ทดลอง ลัทธิใดเป็นทางปฏิบัติให้เห็นผลจริง ฉะนั้น จะลงมติว่า พระพุทธเจ้าทรงเป็น ออปติมิสตฺ ทีเดียวก็ไม่ถนัด และไม่ตรงอีก เพราะออปติมิสม เป็นลัทธิที่ถือว่าในโลกนี้มีแต่สิ่งที่ดีสิ่งวิเศษ ประเสริฐไปด้วยอุดมคติ พระพุทธเจ้าไม่โปรดทางหย่อนที่สุด หรือทางตึงที่สุด แต่โปรดสายกลาง หรือมัชฌิมาปฏิปทา เป็นส่วนใหญ่ ดังจะเห็นได้ ใน คราว เสด็จ ออก บรรพชา และทรงทดลองลัทธิต่าง ๆ ของพวกคณาจารย์เจ้าลัทธิครั้งกะนั้นว่า อย่างใดจะวิเศษและประเสริฐจริง เป็นอุบายให้สำเร็จพระประสงค์นั้นได้ ทรงทำอัตตกิลมถานุโยค หรือทรมานพระกายด้วยทุกกรกิริยาอันเป็นสายตึงไม่สำเร็จ ส่วนกามสุขัลลิกานุโยค หรือการบำรุงสุขด้วยกามเป็นวัตรที่ทรงปฏิบัติมาแต่เดิมในฆราวาสวิสัยอันเป็นสายหย่อนนั้นก็ไม่สำเร็จมาแล้ว ในที่สุดจึงทรงดำเนินในมัชฌิมาปฏิปทา ซึ่งเป็นทางสายกลาง ไม่ใกล้ข้างกามสุขัลลิกานุโยค อันเป็นทางสายหย่อน ยังผู้ประกอบให้ข้องอยู่ในกาม และไม่ใกล้ข้างอัตตกิลมถานุโยคอันเป็นทางสายตึง ยังผู้ปฏิบัติให้เหน็ดเหนื่อยเปล่าโดยไร้ประโยชน์ ไม่สามารถจะเปลื้องตนให้พ้นจากสังสารทุกข์ได้.

ด้วยเหตุผลดังกล่าวนี้ ถ้าจะสันนิษฐานความรู้สึกนึกเห็นของพระพุทธเจ้า ในสมัยเมื่อยังไม่บรรลุพระสัมมาสัมโพธิญาณนั้น แล้วไซร้ เห็นว่าจะลงกันได้กับลัทธิ มิลิออริสม ซึ่งไม่เพ่งด้านร้ายเป็นเกณฑ์พิจารณา และทั้งไม่เพ่งด้านดีเป็นทางดำเนินเสียทีเดียว แต่คงถือว่า ไม่ว่าสิ่งใด ๆ แม้จะชั่วจะร้ายก็ยังอาจมีทางแก้ได้ทั้งนั้น และดังได้กล่าวแล้วในตอนต้นว่าลัทธิ มิลิออริสมฺ เป็นลัทธิทันสมัยที่สุด ซึ่งดำเนินสายมัชฌิมาปฏิปทา เพราะฉะนั้นพึงเห็นได้จากเหตุผลเหล่านี้แจ้งชัดว่า องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าของเรานั้น ทรงทันสมัย มาตั้งแต่ครั้ง ๒๕๒๖ ปีล่วงมานี้ (๕๑ ปีก่อน พ. ศ.) และที่ปราชญ์ชาวยุโรปเข้าใจว่าลัทธิของพระองค์เป็น เพสสิมิสมฺ ก็ดี หรือ ออปติมิสมฺ ก็ดี ก็นับว่าผิดด้วยประการทั้งปวง

ในระยะที่ ๒ ของพระพุทธประวัติ ตอนเมื่อตรัสรู้พระอนุตตรสัมมาสัมโพธิญาณแล้ว และทรงตั้งบริษัทสี่ เริ่มประดิษฐานพระพุทธศาสนาลงในโลกแล้วนี้ มีข้อที่จะพิสูจน์ให้เห็นชัดขึ้นอีกข้อ ๑ ว่า พระพุทธศาสนาไม่ใช่ลัทธิทางเพสสิมิสมฺ ออปติมิสมฺ หรือตลอดจน มิลิออริสมฺ เลย

เชิญท่านอ่าน ด้วย ความพิจารณ์จากเรื่อง

ต่อไปนี้ ซึ่งข้าพเจ้าคัดมาจากหนังสือพุทธประวัติเล่ม ๑

"ขณะเมื่อพระศาสดา เสด็จอยู่ที่ถ้ำสุกรขาตา เขาคิชฌกูฏ แขวงเมืองราชคฤห ปริพพาชกผู้หนึ่ง ชื่อทีฆนขะ อัคคิเวสสนโคตร เข้าไปเฝ้าพระศาสดา กล่าวปราศรัยแล้ว ยืนณที่ควรข้างหนึ่ง ทูลแสดงทิฏฐิของตนว่า พระโคตมะ ข้าพเจ้ามีความเห็นว่า สิ่งทั้งปวงไม่ควรแก่ข้าพเจ้า ข้าพเจ้าไม่ชอบใจหมด ฯ พระศาสดาตรัสตอบว่า อัคคิเวสสนะ ถ้าอย่างนั้น ความเห็นอย่างนั้น ก็ต้องไม่ควรแก่ท่าน ท่านก็ต้องไม่ชอบความเห็นอย่างนั้น ตรัสตอบอย่างนี้แล้ว ทรงแสดงสมณพราหมณ์เจ้าทิฏฐิ ๓ จำพวกว่า อัคคิเวสสนะ สมณพราหมณ์พวกหนึ่งมีทิฏฐิว่า สิ่งทั้งปวงควรแก่เรา เราชอบใจหมด สมณพราหมณ์พวกหนึ่งมีทิฏฐิว่า สิ่งทั้งปวงไม่ควรแก่เรา เราไม่ชอบใจหมด และพวกหนึ่งมีทิฏฐิว่า บางสิ่งควรแก่เรา เราชอบใจ บางสิ่งไม่ควรแก่เรา เราไม่ชอบใจ ทิฏฐิของสมณพราหมณ์พวกต้น ใกล้ข้างความกำหนัดรักใคร่ยินดีในสิ่งนั้น ๆ ทิฏฐิของสมณพราหมณ์พวกที่ ๒ ใกล้ข้างความเกลียดชังสิ่งนั้น ๆ ทิฏฐิของสมณพราหมณ์พวกที่ ๓ ใกล้ข้างความกำหนัดรักใคร่ในของบางสิ่ง ใกล้ข้างความเกลียดชังของบางสิ่ง ผู้รู้พิจารณาเห็นว่า ถ้าเราจักถือมั่นทิฏฐินั้นอย่างใดอย่างหนึ่งกล่าวว่าสิ่งนี้แลจริง สิ่งอื่นเปล่า หาจริงไม่ ก็จะต้องถือผิดจากคนสองพวกที่ถือทิฏฐิไม่เหมือนกับตน ครั้นความถือผิดกันมีขึ้น ความวิวาทเถียงกันก็มีขึ้น ครั้นวิวาทมีขึ้นความพิฆาตหมายมั่นก็มีขึ้น ครั้นความพิฆาตมีขึ้นความเบียดเบียฬกันก็มีขึ้น ผู้รู้มาเห็นอย่างนี้แล้ว ย่อมละทิฏฐินั้นเสียด้วย ไม่ทำทิฏฐิอื่นให้เกิดขึ้นด้วย ความละทิฏฐิสามอย่างนั้นย่อมมีด้วยอุบายอย่างนี้ ฯ ครั้นแสดงโทษแห่งความถือมั่นด้วยทิฏฐิสามอย่างนั้นแล้ว ทรงแสดงอุบายเครื่องไม่ถือมั่นต่อไปว่า อัคคิเวสสนะ กาย คือ รูป ประชุมมหาภูตทั้ง ๔ (ดิน, น้ำ, ไฟ, ลม) มีบิดามารดาเป็นแดนเกิดเจริญขึ้นเพราะเข้าสุกและขนมสดนี้ ต้องอบรมกับกลิ่นเหม็นและขัดสีมลทินเป็นนิตย์ มีความแตกกระจัดกระจายไปเป็นธรรมดา ควรพิจารณาเห็น โดยความเป็นของไม่เที่ยง เป็นทุกข์ อดทนได้ยาก เป็นโรคเป็นดังหัวฝี เป็นดังลูกศร โดยความยากลำบากชำรุดทรุดโทรม เป็นของว่างเปล่า ไม่ใช่ตน เมื่อพิจารณาเห็นอย่างนี้ ย่อมละความพอใจรัก

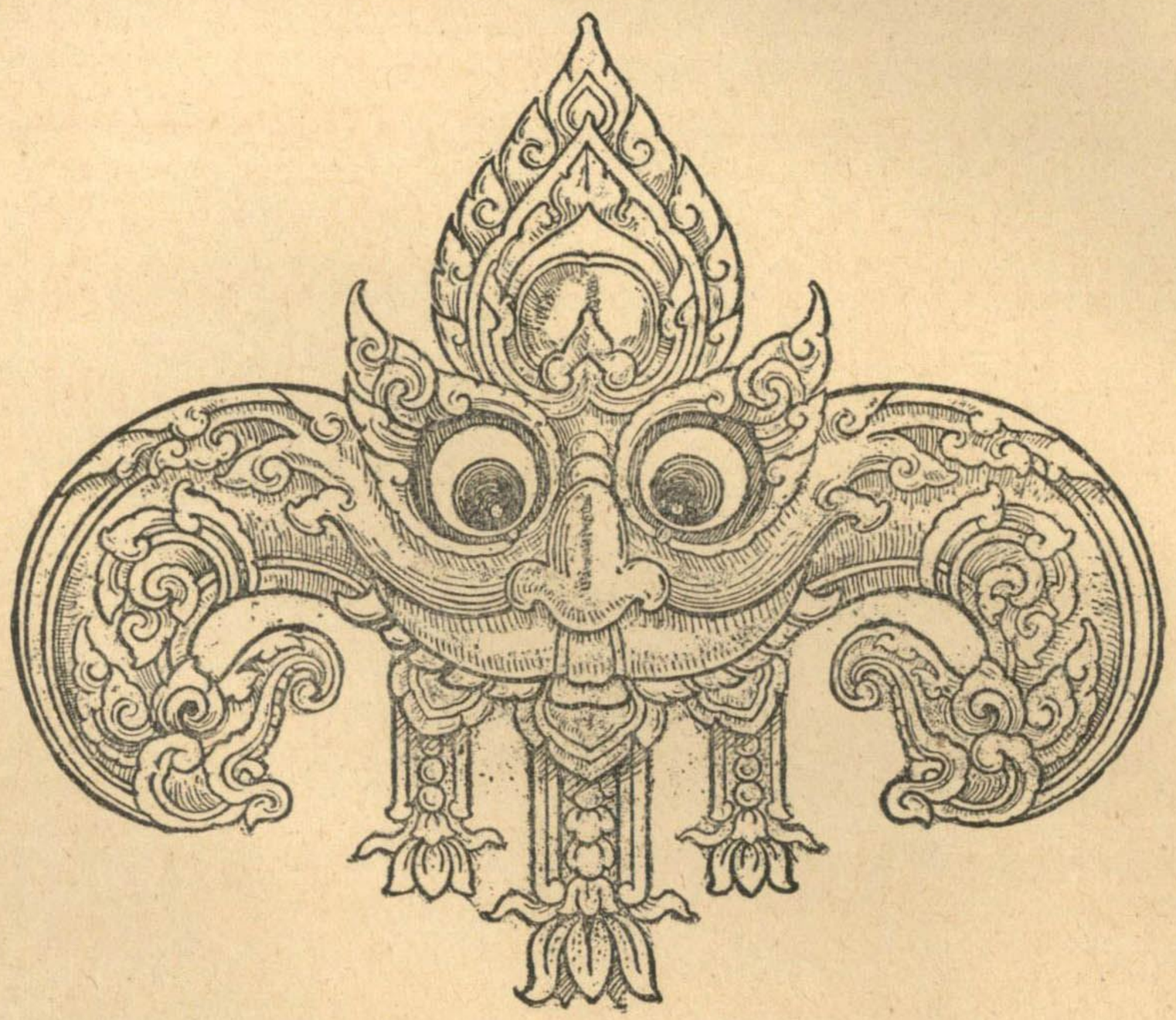
ใคร่กะวนกะวายในกามเสียได้ฯ อนึ่งเวทนา เบื้น ๓ อย่าง คือสุข ทุกข์และอุเบกขา ในสมัยใดเสวยสุข ในสมัยนั้นไม่ได้เสวยทุกข์และอุเบกขา ในสมัยใดเสวยทุกข์ ในสมัยนั้นไม่ได้เสวยสุขและอุเบกขา ในสมัยใดเสวยอุเบกขา ในสมัยนั้นไม่ได้เสวยสุขและทุกข์ สุข ทุกข์ อุเบกขา ทั้ง ๓ อย่างนี้ไม่เที่ยง ปัจจัยแต่งขึ้น อาศัยปัจจัยเกิดขึ้นแล้ว มีความสิ้นไป เสื่อมไป วางไป ดับไปเบื้นธรรมดา อริยสาวกผู้ได้ฟังแล้ว เมื่อเห็นอย่างนี้ ย่อมเบื่อหน่ายทั้งในสุขทุกข์อุเบกขา เมื่อเบื่อหน่ายก็ปราศจากกำหนัด เพราะปราศจากกำหนัดจิตก็พ้นจากความถือมั่น เมื่อจิตพ้นแล้วก็เกิดญาณ รู้ว่า พ้นแล้วอริยสาวกนั้น รู้ชัดว่าชาติสิ้นแล้ว พรหมจรรย์ได้อยู่จบแล้ว กิจที่ทำจะต้องทำได้ทำเสร็จแล้ว กิจอื่นอีกเพื่อความเบื้นอย่างนี้มิได้มี ภิกษุผู้พ้นแล้วอย่างนี้ ไม่วิวาทโต้เถียงกับผู้ใดด้วยเหตุทิฏฐิของตน โวหารอย่างใด เขาพูดกันอยู่ในโลก ก็พูดตามโวหารอย่างนั้น แต่ไม่ถือมั่นด้วยทิฏฐิ”

ทั้งนี้ย่อมแสดงชัดว่า สมเด็จพระบรมศาสดาจารย์เจ้าของเรานั้น ไม่โปรดให้สาวกหรือพุทธมามกะ ถือทิฏฐิใดๆ ในประการก็คือ ไม่โปรดให้ยึดลัทธิใดๆ ในชะนิดที่กล่าวข้างต้นนั้น เช่นทิฏฐิที่ว่า สิ่งทั้งปวงควรแก่เรา เราชอบใจหมด ก็คือ ลัทธิออปติมิสมฺโดยตรง ทิฏฐิที่ว่าสิ่งทั้งปวงไม่ควรแก่เรา เราไม่ชอบใจหมด ก็คือลัทธิ เพสสิมิสมฺ และทิฏฐิที่ว่า บางสิ่งควรแก่เรา เราชอบใจ บางสิ่งไม่ควรแก่เรา เราไม่ชอบใจ นี่ก็เท่ากับลัทธิมิลิออริสมฺ นั่นเอง ทำไมสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าจึงไม่โปรดทิฏฐิหรือลัทธิใดๆ ก็เพราะพระองค์แรกเมื่อยังมิได้ทรงตรัสรู้ ทรงดำเนิรทาง มิลิออริสมฺ แต่ครั้นได้สำเร็จพระอรหัตตมรรค อรหัตตผลแล้ว ทรงเห็นความจริงของโลก คือ ความจริงของต้นขั้วแห่งนานาทิฏฐิเหล่านี้หมดสิ้น ทรงเห็นว่าเบื้นของไม่เที่ยง และผู้ที่จะดำเนิรสู่พระนิพพานนั้น จำต้องปราศจากทิฏฐิเหล่านี้.

ก็แลพระนิพพานนั้น เบื้นอุดม คติทาง พระพุทธศาสนา จะนับเข้าในหลักออปติมิสมฺหรือไม่?

ข้อตอบที่เบื้นจริงนั้น ว่า นับไม่ได้ เพราะพระนิพพานนั้น แม้จะเบื้นสุขอย่างยิ่ง ก็จริง อยู่

แต่เย็นความสุขในทางโลกุตตร หรือดังที่ ความเย็นอย่างนี้มีได้มี คนเมื่อหยุดการ
เรียกว่า เย็น ธรรมว่าง ไม่ได้ทำให้ใครรู้สึก เวียนว่ายตายเกิด ก็ย่อมหยุดความรู้จักสุข
สุข อันแปลก กว่า ทุกข์ อย่างคนในโลกียวิสัย ทุกข์กันลงเพียงนั้น จึงสมด้วยพระนิพนธคาถา
เข้าใจ พระนิพพาน เย็นที่สงบ เย็นที่รู้ชัดว่า ของ พระบาท สมเด็จ พระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวว่า
ชาติสิ้นแล้ว, พรหมจรรย์ได้อยู่จบแล้ว กิจ "นิพฺพานำ ปรมำ สุญฺญำ" นิพพาน เย็นธรรม
ที่จำจะต้องทำได้ทำเสร็จแล้ว กิจอื่นอีก เพื่อ ว่างอย่างยิ่งนั้น แล.

◎ เกิดด้วยธาตุ บ่จีรัย ไม่สูญหาย ตายแล้วกลาย เย็นธาตุ เกลื่อนกลาดหล้า
คนเดียวตาย เกิดหลาย คล้ายทรายปา ใช่วิญญา ผวาเฉียว เกิดเดียวเอย ฯ

พระศรี นิพนธ์

ตำนานที่

ถ้าจะติต่างว่า สำนักงานเขียนวัด, และท่านบรรณาธิการเขียน สมภาร, ข้าพเจ้าก็เห็นจะตกฐานะเขียนศิษย์กันกุฏิ, ไม่ใช่ต้นกุฏิ. วาสนาหรือ มาตรฐาน ของศิษย์กันกุฏิ มีเพียงใดนั้น ย่อมรู้กันอยู่แล้ว ไม่จำต้องกล่าว เมื่ออะไรเขียนเคน ก็นั่นแหละจะตกถึงศิษย์กันกุฏิ

วันนั้น กำลังข้าพเจ้านั่งฟังคำสั่งสั้นแจง กิจการอยู่ในห้องท่านบรรณาธิการ ครูก็โผล่เข้าไปอีก และมักเขียนการตามเคย เมื่อครูเข้ามาจะต้องมีเรื่องติดมาด้วยเสมอ

"ขวานผ่าซาก, หมายความว่ากะไร?" เขียนเรื่องที่ครูติดเอาเข้ามาครั้งนี้

"ดังที่ผมรู้ว่า ครูจะมาขอหนังสือผมอีกตามเคย เพราะพอถึงวันออก ครูก็มาเช่นนี้ ผมก็พูดออกมาตรง ๆ และบอกตรง ๆ ต่อไปว่าที่นี้ผมไม่ให้เปล่าละ ด้วยสมัยนี้เขียนสมัยภายอะไร ๆ ไม่มีฟรีเสียแล้ว" บรรณาธิการตอบคำถามครู

"ไม่ใช่น่า" ครูค้าน

"ใช่ซิ, สมัยเศรษฐกิจเกิดขึ้นจนขัดแล้ว สมัยภายก็เกิดขึ้นตาม ผมจึงไม่ยอมให้ครูเปล่า"

"ม่าย___, เอ๊ะนี่พูดจริงหรือนี่ คนกันเองจะต้องซื้อด้วยฤา? อ้าว, เลยเลอะไปด้วยแล้ว. พูดกันให้ได้ถ้อยความเถอะน่า ว่าขวานผ่าซากนั้น คือยังไง?"

"คือยังไง? ก็พูดจริง ๆ ตรง ๆ ไม่ต้องเกรงใจกัน และพูดอย่างดัง ๆ ไม่ต้องงุบงิบ. อย่างที่ผมว่า นี่ครูจะมาขอหนังสือผม และผมก็ว่า ไม่ให้ นี่แหละ"

"ก็ทำไมจึงเขียนผ่าซาก และทำไมจึงต้องผ่าซาก ผ่าอื่น ๆ ไม่ได้หรือ?"

"แล้วกัน เขียนครู กลับมาถามลูกศิษย์หรือว่า จะลองความรู้"

"ไม่ใช่น่า แท้จริงมันก็เขียนคำธรรมดาพูดกันจนตายไปแล้วหลายชั่วอายุ ไม่มีใคร

ไม่เข้าใจ แต่ครั้นมาเกิดถกกันขึ้น ก็กลับกลายเป็นปัญหาไปได้ และเป็นปัญหาที่น่าคิดริ ?" เล่นจริง ๆ ด้วย ดังนั้นจงลองมาปริกษากันดู"

"ครูเป็นคนตั้งปัญหาฤา ?"

"เปล่าน่า"

"งั้นมาถามผมทำไม ?"

"แล้วกัน ทำไมวันนี้ดุจริง ยอกว่ามันน่าคิดจึงนำมาคุยกันเล่น"

"สมัยนี้เป็นสมัยที่ควรคุยกันเล่นหรือมันเป็นสมัยภาษิต ควรที่จะคิดหาเงินหาทองต่างหาก"

"เอาเถอะน่า เขาว่าพูดดีก็เป็นเงินเป็นทองเหมือนกันนี่นา"

"ก็ซาก น่ะครูว่าอะไรล่ะ ?"

"ตามปทานุกรมแปลว่า ร่างคนหรือสัตว์ที่ตายแล้ว และชื่อไม้ชะนิดหนึ่งซึ่งใช้เผาถ่านกันโดยมาก"

"นั่นก็ตรงแล้ว ผ่าซากก็คือผ่าสิ่งเหล่านั้นนั่นเอง"

"สิ่งเหล่านั้นอะไร ? คน, สัตว์, หรือไม้"

"ทั้งคนทั้งสัตว์และไม้ที่เป็นซาก"

"หมายความว่าผ่าศพผ่าไม้เช่นนั้นน่ะริ ?"

"ไม่ใช่, ผ่าซาก ! จะเป็นศพเป็นไม้เป็นอะไรก็ตาม ที่เป็นซากแล้วเป็นใช้ได้ทั้งสิ้น"

"ยังงงอยู่"

"ก็ครูจะไปคิดถึงอะไร ๆ ให้มันงงทำไม คิดถึงแต่ซาก คำเดียวก็พอ คำว่าซากนั้นไม่หมายฉะเพาะแต่ร่างที่ตายแล้ว หรือชื่อไม้ที่ทำถ่าน พูดรวม ๆ ได้ว่า สิ่งที่อันตรธาน คือตาย, แตก หัก ชำรุด ทรุดโทรม ผุพังไปแล้วไม่คงรูปเหลืออยู่โดยสมบูรณ์ หมดคุณธาตุเดิมของมันแล้วก็นับว่าซาก ทั้งสิ้น เช่นชาวทะเลตะวันออกแถบจันทบุรี เขาตั้งชื่อบ้านว่าซากขนุน, ซากทองหลาง, ซากมะเดื่อ ฯลฯ (แต่เขาพูดไม่ชัด เรียกซากเป็นซาก) เหล่านี้เมื่อสอบถามมูลของชื่อบ้านนั้น ๆ ก็ได้ความว่าที่เรียกซากขนุน ก็เพราะที่ตรงนั้นเดิมเป็นป่าขนุน (ทองหลาง, มะเดื่อ) แต่ล้มตายหายจากไปเสียหมด หรือเหลือบ้างต้นสองต้น จึงเรียกว่าที่นั้นเป็นที่ซากของต้นขนุน ฯลฯ เมื่อไปตั้งบ้านอยู่จึงเรียกชื่อบ้านเป็นอย่างนั้น"

"เห็นจะจริง เคยได้ยินชื่อบ้านว่า 'ท่าซากเรือหม' ก็มี"

"งั้นก็เห็นจะหมดปัญหา"

"ยัง, นี่ยังไม่ถึงตัวปัญหา"

"อ้าว, ตัวปัญหามีรูปร่างหน้าตาเป็นยังไงอีกล่ะ?"

"ก็หากจะยุตติว่า ซาก เป็นที่ถูกต้อง ดังกล่าวแล้ว, ทำไมจึงเอาขวานไปผ่าสิ่งนั้น ๆ คำว่าขวานผ่าซาก หมายความว่าพูดตรง ๆ ดัง ๆ ไม่กลัวผิด ไม่เกรงใจใคร ๆลฯ อันแสดงว่าเป็นลักษณะแข็งแรงอยู่แล้ว ทำไมจึงไม่ผ่าหินหรือเหล็กให้สมลักษณะ กลับไปผ่าเอาซาก ซึ่งดูไม่แข็งแรง"

"นี่จะว่าเส้นผมบังภูเขาได้กะมัง?"

"ยังไง?"

"ก็เพราะ ซาก มีลักษณะเป็นสิ่งผุพัง เน่าเปื่อย ไม่คงรูปบริบูรณ์อันไม่แข็งแรง นั่นน่ะสิจึงเป็นการสมควรที่ขวานจะผ่า และสมความได้ความดังที่กล่าวว่า ขวานผ่าซาก"

"ยังไม่จะแจ้งอยู่นั่นเอง พูดให้ข้าวอีกสักนิด"

"ขวาน ทำด้วยเหล็กแข็งกล้า เป็นอาวุธพราหอกดาพ เป็นอาวุธแรกมี แม้ในเวลาที่ใช้หิน ยังไม่รู้จักใช้เหล็ก มนุษย์ก็เอาหินทำขวาน คงมีความแข็งแรงเหมือนกัน ดังนี้ที่เอาคำพูดไปเทียบกับขวาน ก็ประสงค์ความว่าคำพูดนั้นเป็นคำที่แข็งแรง, จริง, ตรง. คือพูดเด็ดขาด ไม่กลัวยิ่น กลัวยู่ ไม่กลัวภัยอันจะเกิดจากคำพูด เทียบลักษณะดังขวานนั่นแหละ

ทีนี้คำว่าซาก ดังกล่าวแล้วว่าเป็นของผุพังเน่าเปื่อย ไม่เหนียวแน่นแข็งแรง หรือเรียกว่ายุ่ย ไม่มีแก่นสาร มีลักษณะตรงกันข้ามกับขวาน ฉะนั้นจึงเอาขวานผ่าซาก (ไม่มีแก่นสารตรงข้ามกับความแข็งกล้าของขวาน) ซึ่งจะต้องทำลายลงเด็ดขาด ละเอียดยุ่ยเป็นผุยผง ดังนี้คำว่า ขวานผ่าซาก ก็คือพูดอย่างเด็ดขาด รุนแรง ตรง ๆ ทำลายเรื่อง หรือคำพูดของอีกฝ่ายหนึ่งลง ดุจจะว่าไม่มีแก่นสาร คือเป็นซากนั่นทีเดียว ฉะนั้นจึงต่างพูดประเทียบว่า ขวานผ่าซาก ไม่พูดว่า ผ่าหิน ผ่าเหล็ก เพราะจะไม่ได้ลักษณะสมกัน; อย่าคิดแต่ว่าซากนี้เป็นร่างคน, สัตว์ที่ตายแล้ว หรือ

ชื่อไม้เผาถ่านเท่านั้น มิได้”

“เห็นจะถูก !”

“ผมน่ะว่าถูกละ แต่ครูจะเห็นยังไงนั้น จะได้เริ่มให้เสร็จ แล้วแต่”

“ก็ต้องฟังไว้ที, งั้นเห็นจะต้องลาละ” ครูกล่าวแล้วลุกขึ้นจะไป

“อ้าว, ไม่ขอหนังสือตามเคยดอกรึ ?” บรรณาธิการร้องถาม

“กลัวขวานจะผ่าซาก” ครูหันมาหัวเราะ

“ก็จะเอาไหมเล่า ?”

“ให้ก็เอา” ครูยิ้มเหย ๆ

บรรณาธิการหัวเราะพลางส่งหนังสือให้ครู พอครูออกไป เจ้าหน้าที่การพิมพ์ก็เข้ามาพลางรายงานต่อท่านบรรณาธิการว่า เรื่องสำหรับฉะบับวิศาข เรียงหมดแล้ว ไม่มีอันตวาที หรือ

บรรณาธิการ มองดูหน้าพนักงานพิมพ์แล้วก็หันมาจ้องหน้าข้าพเจ้า “เอาหน่อยซิ, ยังไง”

“เหลือสำหรับผมรึ ?” ข้าพเจ้าถาม

“ไม่ใช่เหลือ ยกไว้ให้สำหรับคุณ”

“เดน กะมัง ?”

“นี่พูดเย็นขวานผ่าซากเทียว”

“เอ๊ะ, นี่เย็นผ่าด้วยรึ ?”

“อย่าพูดมากเลย เขียนเข้าเถอะ เขา”

“ก็ยังไม่มีอะไร จะเขียนยังไง”

“นึกถึงเรื่องพระเรื่องธรรมสิ ให้สมกับฉะบับวิศาขสักหน่อย”

“เอ๊ะ, คนยังไม่เคยเรียน จะให้นึกเอาได้ง่าย ๆ ยังไง”

“ก็ทำไมไม่เรียนเสียบ้างเล่า”

“ยังไม่ได้บวช จะเรียนยังไง”

“อะไรต้องบวชด้วยรึ จึงจะเรียนได้”

“ก็ไม่บวช จะเรียนยังไง”

“เรียนเอาเองจากตำราน่ะสิ ! อะไรโตแล้ว ไม่รู้จักพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์บ้างก็เต็มที”

“จะเอาอะไรกับคนไม่ได้บวชเล่า ที่บวชแล้วไม่เรียน ก็ยังมี”

“อุ๊, คุณนี่ผ่าซากเสมอ”

“กรไม่จริงเล่า ! ผมน่ะถ้าลงได้บวชแล้วก็จะต้องเรียนให้รู้จริง ๆ แต่เมื่อยังไม่ได้บวชมันก็ไม่ได้เรียน เมื่อไม่ได้เรียนก็ย่อมไม่รู้ เมื่อไม่รู้แล้วจะให้เขียนยังไงล่ะ”

"เอาเถอะ ๆ เอาเรื่องอะไร ๆ ก็ได้ พอให้เย็นอันตวาทีก็แล้วกัน"

"เอาขวานผ่าซากน่ะสิ"

"อ๊ะ, ยังไง ?"

"ยังไง ก็เรื่องผ่าซากของคุณน่ะซี"

"ของผมที่ไหน ของครูแกต่างหาก"

"ก็คุณเย็นผู้อธิบายนี่นา"

"ผมไม่ได้ตั้งเรื่องขึ้น"

"ครูเย็นคนตั้ง คุณเย็นคนอธิบาย"

"แล้วคุณจะเย็นคนเขียน ?"

"ผมเขียน !"

"คุณจะเย็นคนผ่าซาก"

"เอา, ถ้าคุณจะเย็นซาก !"

"เลิกที เลิกที"

"เลิกเขียนรึ ดีสิ"

"ม่ายใช่, เลิกพูดกันที"

"เมื่อเลิกพูด ผมก็เลิกเขียน"

"แล้วกัน งั้นทำไมจะมีอันตวาที"

"อ้าว, ยิ่งพูดยิ่งเขียนนั่นแหละ ยิ่งไม่มีอันตะ"

"เอ๊ะ, ก็คุณไม่เขียน"

"ผมหยุดเขียนเมื่อคุณหยุดพูด"

"คุณเขียนยังไง ?"

"คุณพูดยังไง ผมก็เขียนยังงั้น"

"นี่คุณพูดยังไง ?"

"ไม่ทราบ, แต่ไม่ใช่ขวานผ่าซาก"

"บ๊ะ, ยิ่งกว่าขวานผ่าซากเสียอีก"

"ทำไม ?"

"มันจะผ่าหัวผม หรือม่ายก็หัวคุณ หัวใดหัวหนึ่ง น่ะซี"

"งั้น อันตวาทีเดือนนี้ก็มีไม่ได้"

"ทำไม ?"

"เพราะเรื่องจะยังไม่จบ"

"เรื่องอะไร ?"

"เรื่องผ่าหัวกันน่ะสิ จะจบช้าเร็ว เมื่อใดต้องแล้วแต่ศาล"

"คุณนี่ไปใหญ่"

"ผมไปตามคุณ"

"นี่คุณจะเขียนหรือไม่เขียน" บรรณาธิการทำตาพองใส่ข้าพเจ้า

ข้าพเจ้ายิ้มตอบว่า "เขียนแล้ว"

"เขียนอะไร ?"

"อันตวาที"

"เขียนว่ากะไร ?"